

MEMORIALUL REVOLUȚIEI 16-22 DECEMBRIE 1989

**CENTRUL NAȚIONAL DE DOCUMENTARE, CERCETARE
ȘI INFORMARE PUBLICĂ DESPRE REVOLUȚIA DIN
DECEMBRIE 1989**

MEMORIAL 1989

Buletin științific și de informare

4/2009

Timișoara

Colegiul de redacție:

Redactor responsabil: Gino Rado

Redactori: Adina Hornea Abruda, Liza Kratochwill, Doina Magheți

Tehnoredactare: Gino Rado

Consiliul consultativ: Ioana Boca – Fundația Academia Civică-București, Viorel Marineasa – Universitatea de Vest din Timișoara, Stelian Mândruț – Academia Română, filiala Cluj-Napoca, Silviu B. Moldovan – CNSAS-București, Bogdan Murgescu – Universitatea din București, Victor Neumann – Universitatea de Vest din Timișoara, Daniel Vighi – Universitatea de Vest din Timișoara, Smaranda Vultur – Universitatea de Vest din Timișoara

Coperta: Traian Abruda

CUPRINS

STUDII

Eusebiu Narai - Anul 1989 în Europa Centrală și de Est
Dumitru Tomoni - Decembrie 1989 în Timișoara. De la revoltă populară la
revoluție

MĂRTURII NEALTERATE

Nicu Ceaușescu și Revoluția (II)

Când Timișoara dădea primele semne de clocot, fiul dictatorului pleca la
vânătoare de fazani
Pentru Nicu Ceaușescu, starea de război ordonată la Sibiu a fost „un fel de
metaforă”
„Am crezut că gazele lacrimogene cerute la Timișoara erau pentru activiștii
de partid”
Indicativul „Tabela A.B.C. – Ana”
„Cartuș pe țevă! Tragi! Este război!”

László Tókéș pro și contra (II)

Hans Vastag, Gyorgy Mandies, Manfred Engelmann, *Timișoara. Simbolul
libertății*, Editura Amalthea, (p.106-122, trad, Adina Hornea Abruda)

Masacrul de la Podul Decebal (I)

Interviu cu Ioan Bânciu

COLAJE DE CELULOID

Iosif Costinaș – un ziarist dispărut

RECUPERĂRI SIBIENE

„Lunetiști ... debarcați din bac”
„Elicopterul a fost deviat”
„Trebuie spus adevărul”

PORTRETE DIN REVOLUȚIE

Sorin Leia
Chipuri de eroi

OPINII ȘI ATITUDINI

Revoluția din România trăită de un jurnalist italian, Anca Mihai, corespondent la Roma

COPIII ȘI REVOLUȚIA

Luminița Boțoc

CINE A TRAS ÎN NOI... DUPĂ 22?

Interviu cu Harald Pinzhoffer

REVOLUȚIA DE DUPĂ GRATII

Duma Nistor

MEMORIA REZISTENȚEI

Solidaritate poloneză, maghiară și română la Memorialul Revoluției.....

Casa Terorii din Budapesta

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Kilometrul 0 al Revoluției Române prin ochii copiilor – Viena

Forumul de istorie 2009 – Berlin

BIBLIOTECA REVOLUȚIEI

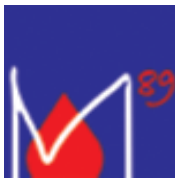
Prof. Costel Neacșu, *Mărturisitorii lui Dumnezeu*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2008. 207 p. (Liza Kratochwill)

Rareș Strateș, *Testamentul unui terorist, ficțiune, sau realitate?* Editura Asociației ARTEURO Galați, 2009, 127 p. (Simona Mocioalcă)

Marius Mioc, *Revoluția fără mistere*, (Liza Kratochwill)

DOCUMENTAR

Rolul Ministerului Apărării Naționale în reprimarea Revoluției din Timișoara

STUDII

Anul 1989 în Europa Centrală și de Est

În momentul izbucnirii și reprimării revoltei din Cehoslovacia, în 1968, Brejnev era ferm instalat la conducerea U.R.S.S. Din acel moment, politica lui în estul Europei a avut un caracter moderator. De fapt, această atitudine se regăsește și în linia generală a politicii sale externe, cu importanta excepție a deciziei de invadare a Afganistanului. U.R.S.S. a încercat în continuare să integreze economia statelor est-europene în cea sovietică, însă rezultatele s-au menținut sub nivelul așteptărilor. Din ce în ce mai mult, est-europenii, îndeosebi Polonia și Ungaria, și-au urmat un drum propriu, optând pentru legături economice mai strânse cu Occidentul și o economie mai puțin naționalizată.

În cele din urmă, schimbarea economică pașnică a fost urmată de o acțiune socio-politică mai spectaculoasă, în special în Polonia, unde o mișcare muncitorească independentă („Solidaritatea”) a inițiat greve și demonstrații. Guvernul polonez a ripostat scoțând în afara legii „Solidaritatea”, arestând lideri ca Lech Walesa și instituind legea marțială. Cu toate acestea, guvernul polonez susținut de sovietici s-a dovedit incapabil să conducă eficient țara și la începutul anului 1989 a cedat puterea în favoarea „Solidarității” și a altor forțe din opoziție. În continuare, puterea de stat a trecut în mâinile unui guvern necomunist, prima schimbare de acest gen în estul Europei de la sfârșitul anilor `40.

A urmat o *incredibilă succesiune de evenimente*, în care, rând pe rând, guvernele comuniste au pierdut monopolul puterii în Ungaria, Germania răsăriteană, Bulgaria, Cehoslovacia și România. În toate aceste țări, puterea a fost preluată de guverne necomuniste. Majoritatea au evoluat în direcția unor autentice sisteme democratice pluripartite și a economiei de piață. Toate cele 5 sisteme comuniste s-au prăbușit în perioada cuprinsă între începutul lui noiembrie și sfârșitul lui decembrie 1989. În mod surprinzător, aceste revoluții au fost precedate de dărâmarea Zidului Berlinului, la 9 noiembrie 1989. Gestul de a dansa pe zid, care cu câteva

luni în urmă ar fi însemnat moarte sigură, s-a dovedit un simbol al transformărilor suferite de estul Europei, transformare care nu s-ar fi petrecut prea curând dacă sovieticii nu ar fi decis să-și slăbească autoritatea asupra acestei zone¹.

În acest an 1989 se manifestă o inter-relație constantă între evenimentele care se desfășoară în U.R.S.S. și în Europa de est, fără a putea distinge întotdeauna, într-un mod sigur, cauzele și efectele acestui lanț. Atunci când, de exemplu, în primele luni ale anului, la Varșovia și la Budapesta se instaurează un nou sistem politic - care renunță la leninism din moment ce recunoaște o opoziție -, o evoluție asemănătoare este deja în curs la Moscova, prin intermediul unor grupări care se constituie la noul Congres al deputaților poporului. Iată de ce, fără îndoială, Gorbaciov acceptă și încurajează procesul. „*Nu prăbușirea regimurilor din Europa de est a antrenat prăbușirea URSS - recunoaște Karoly Grosz -, ci invers*”. Dar această afirmație poate fi și inversată. Într-adevăr, odată ce perestroika a dat un impuls decisiv fenomenului, schimbările din estul Europei interferează cu cele din U.R.S.S. Nimeni nu poate nega că prăbușirea zidului Berlinului și prăbușirea regimurilor din Europa de est de la sfârșitul lui 1989 au accelerat „într-un mod formidabil implozia Uniunii Sovietice” (J. Levesque).

Este evident, de asemenea, că schimbările în curs în Uniunea Sovietică și în Europa au avut *interferențe puternice cu a doua „primăvară de la Beijing”* (aprilie-iunie 1989). Ca dovadă, este suficient de menționat avertismentul lui Deng Xiaoping, apărut în „Ziarul poporului” la 26 aprilie 1989, doar la zece zile după primele manifestații din Tian an Men. În două rânduri, conducătorul Chinei se referă la evenimentele ce se desfășoară în Uniunea Sovietică (revolte sângeroase în Georgia) și în Polonia, pentru a conchide: „cu cât guvernul cedează mai mult, cu atât mai mare este haosul”. Pe de altă parte, cum să nu fii frapat de faptul că studenții din Tian an Men au scris pe o banderolă revendicativă „*tumingdu*” (adică „glasnost”); și că au manifestat un adevărat entuziasm la anunțarea vizitei lui Mihail Gorbaciov la 15 mai? „Sper - mărturisește unul dintre ei unui ziarist occidental - că domnul Gorbaciov va explica conducătorilor noștri succesele sale în reforma politică și că ei îl vor lua drept model...”. Această vizită - adaugă astrofizicianul Fang Lizhi - este cu atât mai extraordinară în China cu cât sistemul instaurat de Mao între 1949 și 1959 era o copie a celui pus la

¹ John Barber, *Istoria Europei moderne*, București, Ed. LIDER, 1993, pp. 540-541.

punct de Stalin. Noi încă trăim în acest sistem. Problemele noastre sunt aceleași probleme pe care sovieticii le au în toate domeniile...”.

În primul semestru al anului 1989, elemente active ale societăților civile din Uniunea Sovietică, Polonia, Ungaria și Iugoslavia încearcă să determine recunoașterea sau respectarea a două drepturi fundamentale: participarea la putere și la suveranitatea națională.

Lupta vizând stabilirea pluralismului politic este condusă, în general, cu asentimentul - tacit sau explicit - al celor mai reformiste fracțiuni din partidele comuniste, convinse că reformele profunde nu pot fi duse la bun sfârșit fără concursul unei mari părți a populației, asociată cu adevărat la gestionarea statului.

Acesta este sensul deplin al reformei constituționale decise în U.R.S.S. la 1 decembrie 1988, care prevede - pentru primăvara următoare - alegerea, în condiții mai deschise decât înainte (pluralitatea candidaturilor, prezentarea de candidați fără aprobarea P.C.), a unui Congres al deputaților poporului. Începând din 10 ianuarie 1989 se inițiază o *adevărată campanie electorală*, în cursul căreia *aparatcik* - ii Partidului se străduiesc, prin toate mijloacele, să-și mențină dominația, dar care duce la apariția unor noi forțe. Asociația Memorial - care are ca obiectiv denunțarea represiunii staliniste, și a cărei audiență n-a încetat să crească - reușește să-și țină congresul constitutiv la Moscova, la sfârșitul lui ianuarie. „*Fronturile populare*” - formate în republicile baltice în vara și toamna anului 1988 - cunosc și ele o puternică activitate în această perioadă electorală. Frontul lituanian „Sajudis” (Mișcarea), care se prevalează de perestroika și numără în rândurile sale jumătate din membrii P.C., devine - numai după câteva luni de existență - o adevărată a doua putere; el nu ezită, încă din februarie, să se pronunțe pentru autodeterminarea Lituaniei. Rezultatele primului tur al alegerilor (martie) stau mărturie interesului suscitată de candidații ce nu sunt oficiali ai Partidului, ci reformatori sau naționaliști. Nevoit să demisioneze (datorită conservatorilor) din funcțiile de prim-secretar al Moscovei și membru supleant al Biroului politic în septembrie 1987, *Boris Elțân obține o frumoasă revanșă* câștigând, în urma unei campanii dure, 89,44 % din sufragii. La noul Congres, unde sunt clar în minoritate, comuniștii lui Gorbaciov (cum ar fi Iuri Afanasiev), comuniștii disidenți (Boris Elțân) și ne-comuniștii (Andrei Saharov) se asociază într-un „*Grup inter-regional*” care solicită un federalism bazat pe egalitate, precum și pe o trecere rapidă și completă la democrație prin abolirea monopolului Partidului comunist.

În Ungaria și în Polonia, partidele comuniste se arată atunci mai curând deschise în privința acestor probleme esențiale. Comitetul central al P.C. ungar acceptă, la mijlocul lui februarie 1989, *principiul unei tranziții spre multipartitism*. Încă din iunie se deschid discuții cu opoziția pentru pregătirea alegerilor libere din 1990, în timp ce aproape 200.000 de persoane participă la Budapesta la funeraliile solemne ale lui Imre Nagy, eroul din octombrie 1956, executat la 16 iunie 1958.

Același tip de evoluție se desfășoară în Polonia, unde, din ianuarie, generalul Jaruzelski reușește să determine aprobarea de către Comitetul Central a restabilirii pluralismului sindical, ceea ce permite reluarea negocierilor oficiale cu Solidaritatea. 57 de reprezentanți ai puterii, opoziției și Bisericii se întrunesc - *din 16 februarie până pe 15 aprilie* - în jurul unei „*mese rotunde*” la palatul guvernului din Varșovia. Acordul final prevede o democratizare a instituțiilor politice, precum și intrarea opoziției în parlament, devenit bicameral. În timpul alegerilor (iunie), *candidații Solidarității câștigă 99 din cele 100 de locuri în Senat și cele 161 de locuri acordate opoziției în Dietă*. Noul guvern format în septembrie de Tadeusz Mazowiecki numără 13 miniștri - din 24 - membri ai Solidarității.

În aceeași perioadă, în două republici iugoslave societatea civilă își intensifică presiunea în vederea obținerii unei participări efective la viața politică. În Slovenia se observă atunci o dezvoltare intensă a unor rețele și grupuri de informare, ce-și ascund tot mai puțin obiectivele politice, și care cer, sus și tare, sfârșitul monopolului Partidului comunist. Ca și în Ungaria, conducătorii comuniști sloveni se arată deschiși acestor revendicări. Cu o ușoară întârziere, începând din luna mai, Croația vecină cunoaște și ea aceeași efervescență. Se creează partide - deși cuvântul nu poate fi încă folosit în mod legal - necomuniste, cum ar fi HDZ (Uniunea democratică croată) a lui Franjo Tuđman, acceptate oficial de P.C. în decembrie.

În acest prim semestru al anului 1989, *naționalismul se infiltrează în toate fisurile statului comunist*. Uneori, nu este vorba încă decât de revendicări modeste - lărgirea competențelor republicilor, o mai mare autonomie economică. Dar în multe locuri acest stadiu este din plin depășit. În iunie, parlamentul sloven ia în considerare eventualitatea unei secesiuni, în timp ce în vreo zece republici sovietice s-a proclamat deja noțiunea de suveranitate. Pretutindeni se aprinde lupta de impunere a limbilor naționale, în special în țările baltice.

Simultan cu aceste acțiuni conduse de elita intelectuală în cadrul grupurilor informale sau în sânul parlamentelor, ies la iveală, cu furie,

multiple conflicte interetnice refulate până atunci, însă a căror intensitate am semnalat-o în mai multe rânduri. Din 1988, acțiunile violente se înscriu cronic în universul locuitorilor din aproximativ zece republici din extremitatea sudică a Uniunii Sovietice. Aria tulburărilor este concentrată într-un *fel de semilună uriașă, de mai bine de 4.000 km. lungime*, din Suhumi, capitala Abhaziei, la țărmul Mării Negre, la vest, până la Alma-Ata, de la poalele munților Alatau, la est. Anul 1989 este cadrul celor mai teribile înfruntări care fărâmițează profund Uniunea. Duminică, 9 aprilie, la Tbilisi (Georgia), o manifestație pașnică în favoarea greviștilor foamei ce solicitau independența Republicii se transformă într-o dramă (cel puțin 20 morți), din greșeala responsabililor forțelor de ordine. O lună și jumătate mai târziu (mai-iunie), în Uzbekistan, o neînțelegere între uzbeci și meskheți se transformă în pogrom împotriva acestei minorități deportate din ordinul lui Stalin. Rezultatul: 99 de morți și mai mult de 1.000 de răniți; 34.000 de meskheți vor decide atunci să fugă din Uzbekistan. Acest pogrom amintește de cel comis în februarie 1988 de populația din Sumgait - în apropiere de Baku (Azerbaidjan) - împotriva minorității armene. Aceste acte de barbarie deschid o *prăpastie între comunități*, declanșând un adevărat război civil pe care Moscova nu este în stare să-l calmeze.

Anul 1989 este anul ocaziilor ratate și al *fracturii fatale între echipa lui Gorbaciov și naționalitățile imperiului*. Crizele caucaziene furnizează exemple excelente pentru această evoluție a spiritelor. Până atunci, azerii și armenii considerau puterea moscovită drept o instanță de arbitraj și așteptau de la ea o rezolvare echitabilă. Totul avea să se răstoarne însă în cursul anului 1988; așa încât, chiar din anul următor, ostilitatea față de Rusia și față de ruși se manifestă atât în Armenia, cât și în Azerbaidjan. Soluțiile tardive propuse de Moscova sunt respinse, cele două popoare hotărând să-și rezolve singure problemele, respingând pe viitor intervențiile Moscovei, considerate drept un amestec intolerabil.

În Georgia, atitudinea considerată prea conciliantă a puterii centrale față de revendicările minorităților osetă și abhază a dus la reapariția profundelor resentimente determinate de anexarea țării de către ruși în 1921 și represiunea sângeroasă a revoltei din 1924. Începând din primăvara lui 1989, și după intervenția sângeroasă a forțelor de ordine în „duminica neagră” de la Tbilisi (9 aprilie), *populația georgiană nu-și mai maschează ostilitatea față de Federația sovietică și ura față de ruși*. Pentru H. Carrère d'Encausse, „9 aprilie 1989 nu este numai o dată tragică pentru Georgia.

Această zi marchează - poate înainte de toate - și una din etapele decisive ale sfârșitului Imperiului sovietic".

Fără îndoială, poate fi considerată o greșeală fatală și *expulzarea masivă spre Turcia - de la 1 iunie 1989 - a bulgarilor de origine turcă*, și intervenția foarte violentă - din ordinul Belgradului - a forțelor de ordine împotriva „naționaliștilor” și „separatiștilor” albanezi din Kosovo (martie). Această restaurare brutală a autorității Serbiei (confirmată puțin după aceea printr-o revizuire a constituției) avea să cristalizeze și mai mult (prin voința lui Slobodan Milosević) naționalismul sârb, exacerband - ca reacție - naționalismele sloven și croat. La Belgrad, ca și la Moscova, puterea centrală se dovedea incapabilă să țină cont de aspirațiile naționale, trecând de la invective (PCUS califica drept „isterie naționalistă” lanțul uman format în august pe teritoriul celor trei țări baltice în semn de protest împotriva pactului germano-sovietic) la represiune, acordând mai târziu (dreptul la suveranitate economică recunoscut republicilor sovietice în septembrie) concesiile considerate încă de pe atunci depășite.

În concluzie, la începutul verii anului 1989, *societatea civilă se află clar într-o situație favorabilă*. Încă de pe acum se presimte că în state cum ar fi Polonia și Ungaria, unde s-a realizat un compromis cu P.C., acesta din urmă riscă să piardă. Pe de altă parte, în U.R.S.S. sau în Iugoslavia, puterea comunistă își menține încă monopolul, dar în realitate ea continuă să fie ridiculizată; de altfel, de acum înainte orice hegemonie a unei națiuni asupra altora este contestată. Singurele care par să reziste acestor răsturnări de putere sunt R.D.G., Cehoslovacia, Bulgaria și România. Dar, de fapt, dinamica generală le va antrena, la rândul lor, în câteva săptămâni, într-o mișcare devenită de nestăvilit.

În acest gigantic vârtej care mătură lumea comunistă, să nu ne imaginăm că singurele forțe active sunt cele ale schimbării. „Excesele” studenților chinezi din mai-iunie, ca de altfel și cruda represiune pe care au declanșat-o întăresc pozițiile adversarilor reformelor. În Cuba, de exemplu, eliminarea generalului Arnaldo Ochoa - cel mai prestigios militar al țării - este însoțită și de referiri la schimbările în curs. Cu ironie, Raul Castro îi invită atunci pe „cei ce nu iubesc socialismul nostru” să meargă „în Polonia, Ungaria, China... în Armenia”, în timp ce fratele său denunță și el, la 26 iulie „liberalizarea” în U.R.S.S., în Ungaria și Polonia, și afirmă că „revoluția cubaneză va continua să reziste”. În sânul echipelor conducătoare din Coreea, Albania, Vietnam, precum și în România, Bulgaria, R.D.G. sau Cehoslovacia se accentuează tot mai mult *convingerea că lumea este*

martora unei derive lamentabile a comunismului. În urma protestelor internaționale, N. Ceaușescu este nevoit să renunțe la ridicarea unei bariere de sârmă ghimpată de-a lungul frontierei ungurești. În această vară deosebit de călduroasă a anului 1989, efectiv nimic - nici îngrăditura, nici zidul, nici imprecățiile - nu mai poate împiedica răspândirea ideilor liberale dincolo de frontiere; abia dacă mai poate fi încetinită difuzarea lor (și asta din ce în ce mai greu).

În ciuda eforturilor facțiunilor conservatoare, procesul contestatar se accelerează pretutindeni în lunile iulie, august și septembrie 1989. În Uniunea Sovietică, Mihail Gorbaciov nu reușește nici să controleze *greva* minerilor din Kuzbass, nici să ridice *blocada* rutieră și feroviară pe care azerii o impun Armeniei, și nici să liniștească *tensiunile naționaliste* din Uzbekistan și Kazahstan (iunie), din Abhazia (iulie), Moldova (august), Ucraina (septembrie)... În țările baltice, confruntarea dintre „fronturile populare” și Moscova devine pe zi ce trece tot mai periculoasă; însă Gorbaciov, convins că o ruptură totală ar fi de neconceput, nu încetează să facă concesii (printre care promisiunea unei autonomii contabile, de la începutul anului 1990). Remaniind profund conducerea Partidului, la sfârșitul lunii septembrie el adoptă o „platformă” cu privire la politica naționalităților, cu recunoașterea „dreptului la suveranitate economică” al republicilor Uniunii. Însă aceste măsuri vin foarte târziu și par lipsite de îndrăzneală, limitate doar la domeniul economic, în timp ce în statele vecine Polonia și Ungaria se repune în discuție monopolul P.C. Cu toate că generalul Jaruzelski este ales (în iulie) președinte al Republicii de către deputați și senatori (cu majoritate de un vot), noul guvern aprobat de Dieta în septembrie nu are mai mult de 4 miniștri comuniști, din 24.

La Budapesta, de asemenea, evoluția este foarte rapidă. Chiar în ziua morții lui János Kádár (6 iulie), Curtea Supremă îl reabilita pe Imre Nagy. Două luni mai târziu, Ungaria, după toate aparențele încurajată de R.F.G. și nedescurajată de U.R.S.S., deschidea, la 10 septembrie, frontiera sa cu Austria provocând un extraordinar și decisiv suflu de speranță. Încă din 11-12 septembrie, mai bine de 10.000 de est-germani se pare că au folosit „filiera maghiară”. În ciuda protestelor vehemente ale conducătorilor din Berlinul de Est, care o acuzau că își încalcă obligațiile de aliat, Budapesta menține măsura, marcând astfel divergențele sale tot mai afișate față de comunismul est-german și, curând, față de comunism pur și simplu.

În luna octombrie, în fapt, sistemul leninist din Ungaria se sfarmă. În timpul unui congres extraordinar, partidul comunist (P.M.S.U.) se

transformă în partid socialist (P.S.U.) și abandonează principiile centralismului democratic și dictatura proletariatului. La 23 octombrie deputații proclamă cea de-a IV-a Republică, punând capăt republicii populare instaurate în 1949, și decid organizarea primelor alegeri libere și pluripartite de după 1947. Atât prin rapiditatea și radicalizarea reformelor sale politice, cât și prin desolidarizarea activă de „regimurile frățești” conservatoare (est-german și român), Ungaria a influențat atunci în mod decisiv balanța istoriei est-europene ².

În 1989, în Polonia se începe reintroducerea sistemului economiei de piață (șoc economic) care generează hiper-inflație. Vicepremierul Leszek Balcerowicz inițiază un program de stopare a inflației și de privatizare a întreprinderilor de stat. La 7 ianuarie 1989 în Ungaria este introdus ajutorul de șomaj, iar la 10-11 ianuarie parlamentul maghiar consfințește dreptul de asociere și dreptul de întrunire politică, urmate de dreptul la grevă și votul universal. În Polonia, la 18 ianuarie se dă rezoluția celei de-a XX-a Plenare a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Unit Polonez cu privire la susținerea convorbirilor la „masa rotundă”. În Ungaria, la 29 ianuarie 1989 este dată declarația publică a ministrului ungar secretar de stat Pozsgay Imre, care numește mișcarea din 1956 drept „revoltă populară”, și afirmă necesitatea sprijinirii maghiarilor din afara granițelor Ungariei. La 6 februarie 1989, în Polonia are loc începutul discuțiilor la „masa rotundă”, iar în perioada 10-11 februarie 1989, în Ungaria se dă hotărârea Comitetului Central al Partidului Socialist Muncitoresc Ungar cu privire la reforma sistemului politic, descentralizarea aparatului de partid și de stat, alternativa democrației politice și sistemul pluripartit.

În Ungaria ziua de 15 martie 1989 este declarată ziua națională a Ungariei, prilej, desigur, de ample demonstrații în întreaga țară, iar în 23 martie, în Ungaria este constituită Masa Rotundă a Opoziției, grupând un număr de 8 organizații politice.

În 5 aprilie 1989, în Polonia are loc semnarea documentelor „mesei rotunde” din Polonia. Contractul politic prevede că 65 % din mandatele obținute în alegerile generale trebuie să-i revină așa-numitei coaliții guvernamentale, iar 35 % să fie ocupate prin alegeri generale. De asemenea, se reînființează Senatul Poloniei, „fără reîmpărțirea mandatelor”; se cade de acord asupra revizuirii funcției de președinte al statului. La 17 aprilie se

² Jean - François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Iași, Ed. Polirom, 1998, pp. 312-317.

reactivează săptămânalul Solidarității „Tygodnik Solidarnosc” și se obține acordul pentru reluarea apariției ziarului „Gazeta Wyborcza”. Tot acum se semnează un acord pentru prezentarea programelor electorale la televiziunea poloneză.

În perioada 22 aprilie-10 iunie 1989, în Ungaria au loc tratative între comuniștii unguri și reprezentanții opoziției grupați în Masa Rotundă, privind „revoluția prin discuții, pe cale pașnică”, respectiv aplicarea în practică a modalităților și compromisurilor necesare procesului de tranziție „liniștită”, așa cum se stipulează în acordul de principiu trilateral de la 10 iunie, convenit între opoziție, comuniști și organizațiile civice. În 25 aprilie începe retragerea unităților armatei sovietice din Ungaria.

În data de 4 iunie 1989, în Polonia au loc alegeri generale care se încheie cu succesul copleșitor al opoziției care ocupă 99 % din locurile Senatului, ceea ce înseamnă că avea 160 de locuri din 161. Ultimul președinte al Poloniei aflat în exil la Londra devine Ryszard Kaczorowski. În perioada 13 iunie-18 septembrie 1989, în Ungaria au loc tratative între comuniștii unguri, opoziție și alte organisme civice într-un forum comun numit Masa Rotundă Națională, tratative referitoare la aplicarea celor 6 puncte ale „revoluției pașnice”. Cele 6 puncte se refereau la: construcția și reorganizarea justiției, rolul parlamentului, legiferarea partidelor politice, dezvoltarea economică, locul Ungariei pe eșichierul internațional. A urmat, în intervalul 23- 24 iunie, Plenara Comitetului Central al Partidului Socialist Muncitoresc Ungar, la care s-a decis convocarea Congresului al XIV-lea al partidului între 6-10 octombrie. Tot acum Kádár János renunță la funcția de președinte de onoare al partidului, astfel că se constituie un Directorat alcătuit din Grósz Károly, Németh Miklós și Pozsgay Imre, aflat sub conducerea lui Nyers Rezső (până la 6 octombrie 1989). În perioada 11-13 iulie 1989 are loc vizita oficială la Budapesta a președintelui american George Bush. La data de 19 iulie 1989, în Polonia generalul Jaruzelski este ales de Seim și Senat, la diferență de un vot, președinte al Poloniei. La 24 august 1989, Seimul Poloniei confirmă guvernul Tadeusz Mazowiecki. Partidul Muncitoresc Unit Polonez păstrează doar 5 ministere, între care cel al apărării și internele.

În intervalul 11-13 septembrie 1989 a fost emis un decret al guvernului ungar, care deschide granița cu Austria pentru est-germanii care doresc să se refugieze în Germania Federală.

Congresul al XIV-lea al Partidului Socialist Muncitoresc Ungar, desfășurat în perioada 6-10 octombrie 1989, votează disoluția acestui partid

și formarea Partidului Socialist Ungar, condus de Nyers Rezső. Curentul „comunist reformat” din cadrul partidului „primenit”, sub conducerea fostului lider Grósz Károly se va structura treptat într-o mișcare politică independentă, care se va reuni apoi într-un „veritabil” Congres al XIV-lea care va alege un alt lider în persoana lui Thürmer Gyulá (7-21 decembrie). În perioada 17-20 octombrie parlamentul maghiar aprobă setul de legi „cardinale” pentru destinul democratic al Ungariei (legile 31-34/1989) care se refereau la noua constituție, la republica parlamentară, la separarea puterilor în stat, la instituirea suveranității poporului, la drepturile civile și la sistemul multipartit, precum și la alegeri libere. În data de 26 noiembrie se organizează un referendum în problema „celor 4 Da”: alegerea șefului statului sau desemnarea acestuia de către parlament, desființarea gărzilor muncitorești, cedarea sediilor partidului comunist și evaluarea averii partidului. Victoria forțelor democratice va duce la fixarea alegerilor pentru primăvara următoare. În perioada 16-17 decembrie are loc vizita cancelarului vest-german Helmut Kohl în Ungaria.

În data de 29 decembrie Seimul Poloniei revizuieste Constituția și se renunță la denumirea de Republica Populară Polonă³.

Mai multe caractere comune invită la asocierea schimbărilor la care sunt supuse R.D.G. și Cehoslovacia în lunile octombrie și noiembrie 1989. În ambele cazuri procesul este același: o parte a populației, constituită într-un nucleu contestatar, face presiuni asupra echipelor conducătoare dezorganizate și mai ales „abandonate” pe față de Mihail Gorbaciov. În ambele cazuri rezultatul final este același: comuniștii trebuie să abandoneze total puterea.

Noul fenomen – care ar fi trebuit să-i neliniștească pe conducători – este hotărârea populară care se manifestă încă din vară și care tinde să se generalizeze în întregul bloc: în iulie, în Kuzbass 100.000 de mineri intră în grevă; 1.500.000 de persoane formând un lanț uman de 560 km de-a lungul țărilor baltice; 2.000 de manifestanți în piața Wenceslas din Praga, la 21 august; 100.000 de catolici din Ucraina occidentală manifestă la Lvov; la Leipzig, la 25 septembrie, 8.000 de persoane denunță refuzul de autorizare a mișcării Noul Forum și solicită reforme. Totul se petrece ca și cum, la vederea schimbărilor extraordinare survenite în Polonia și Ungaria,

³ Nicolae Bocșan, Valeriu Leu, *Cronologia Europei Centrale (1848-1989)*, Iași, Ed. Polirom, 2001, pp. 331-336.

populațiile și-au însușit sfatul dat de Ioan Paul al II-lea cu ocazia înscăunării sale: „Nu vă fie frică”.

Evident, îndeosebi germanilor din răsărit le este tot mai puțin teamă. Tot mai mulți sunt cei care urmează cuvintele de ordine ale grupurilor contestatate, consolidate prin crearea Noului Forum (12 septembrie) și a Înnoirii Democratice (1 octombrie). Spre deosebire de majoritatea societăților civile poloneze și maghiare, această opoziție - care angajează intelectualitatea „revizionistă” și creștinii progresiști - aspiră (în aceeași măsură ca și populația) nu la o răsturnare a comunismului, ci mai degrabă la elaborarea unei a „treia căi” care să mențină cuceririle socialiste, liberalizând sistemul. Reforme interne profunde și posibilitatea deplasării în afara frontierelor țării, iată principalele revendicări ale miilor de persoane care defilează cu regularitate și din ce în ce mai masiv pe străzile marilor orașe în luna octombrie: la Leipzig (la 2 octombrie), 15.000-20.000 de oameni care scandează: „Democrație azi sau niciodată!”; la Dresden (4 octombrie); în Berlinul de Est (7 octombrie), cu ocazia ceremoniilor celei de-a 40-a aniversări a R.D.G.; din nou la Leipzig (9 octombrie, 50.000-70.000 de manifestanți)...Pe 16 octombrie, marile orașe sunt străbătute de cortegii enorme de manifestanți (120.000 la Leipzig; 25.000 la Dresden; 10.000 la Magdeburg...). În paralel un exod masiv se desfășoară de-a lungul întregii lumi; trecând prin Ungaria sau refugiindu-se în ambasaderele R.F.G. din Varșovia și mai ales din Praga, mii de germani încearcă să ajungă în Germania de Vest.

În fața acestei neașteptate exasperări populare, puterea pare deconcertată și perplexă. Element strategic esențial al blocului sovietic în Europa, R.D.G. făcea în mod tradițional parte – mai mult decât oricare alt stat - din „domeniul rezervat” al stăpânilor de la Kremlin. Deși Gorbaciov nu pierde nici o ocazie de a-și proclama dorința de neamestec, nimeni nu-și poate închipui că ar fi indiferent față de evoluția Germaniei răsăritene. El demonstrează, de altfel, contrariul, vizitând țara pe 6 și 7 octombrie. În timpul acestor două zile, el răspunde ultimatumurilor populare („Gorby, ajută-ne!”), încurajând partizanii reformei și admonestându-i pe conservatori („cel care reacționează târziu este pedepsit de viață” le spune el). În acest moment Gorbaciov nu pare să fie neliniștit de revendicările societății civile, sperând, fără îndoială, că sosirea unei noi echipe conducătoare - care ar ști să se sprijine pe un partid atât de „solid” ca P.C. german – ar permite avansarea faimosului său proiect „Casa comună europeană”. Ameliorarea reglementării trecerilor între cele două Germanii, cât și o creștere a nivelului

de trai al populației s-ar fi înscris perfect în politica de intensificare a relațiilor Est - Vest, în special R.F.G. - U.R.S.S., în care se implică activ Mihail Gorbaciov și cancelarul Helmuth Kohl. Principalul conducător în funcție Erich Honecker este în dezacord complet cu această politică, ca de altfel și cu principiile perestroikăi; dar situația economică a statului nefiind bună, marja de manevră este dintre cele mai înguste. Este suficient ca Gorbaciov să-și exprime rezerva pentru ca, la 18 octombrie, Biroul Politic să se desolidarizeze de secretarul general și să-l înlocuiască cu Egon Krenz. Dar acesta, succesor desemnat de Honecker, nu este omul situației, cu atât mai mult cu cât conflictul se amplifică foarte repede. În curând, cu sutele de mii (500.000 în Berlinul de Est, la 4 noiembrie; 300.000 pe 6 noiembrie la Leipzig), populația cere schimbări rapide. Datorită demisiei în bloc, Biroul Politic este profund reînnoit, în timp ce reformatorul Hans Modrow devine șeful guvernului.

În acest stadiu al crizei - și în deznodământul său - rolul unui om se dovedește a fi decisiv. Este vorba de cancelarul vest-german Helmuth Kohl, care, cel puțin de la începutul anului 1989, merge pe mâna lui Gorbaciov, convins - ca toți concetățenii săi, care, în iunie, aveau să facă liderului sovietic o primire triumfală - că îmbunătățirea raporturilor Est - Vest nu putea avea decât o influență foarte favorabilă raporturilor inter-germane. Cancelarul mizează atunci, se pare, deopotrivă pe „dinamica inerentă noilor raporturi sovieto-germane și pe ceea ce se petrecea în Polonia și Ungaria” (J. Levesque), cât și pe nevoile economice ale Uniunii Sovietice și Republicii Democrate Germane, pentru a încerca determinarea evoluției poziției sovietice în privința chestiunii germane. În iunie 1989, el îi promite lui Gorbaciov să-l ajute economic în caz de urgență (din octombrie 1988, R.F.G. acceptase acordarea unui credit de 3 miliarde de mărci pentru U.R.S.S.); iar la sfârșitul lui octombrie-începutul lui noiembrie, solicitat de echipa lui Krenz - aflată la strâmtoare - el se arată favorabil acordării unor credite de urgență. În contrapartidă, Helmuth Kohl putea spera cel puțin la o oarecare liberalizare a circulației persoanelor între cele două Germanii.

În contextul acestor presiuni - populară directă și intensă; indirectă dar reală din partea R.F.G. - au fost luate, de către P.C. est-german, extraordinarele decizii din 9 noiembrie privind spargerea Zidului, renunțarea la rolul conducător și acceptarea alegerilor libere. Bucurie imensă pentru popoarele germane; surpriză la Moscova; neliniște în Vest și în Statele Unite - astfel pot fi prezentate pe scurt sentimentele care animă lumea sfârșitului de an 1989.

În zilele și săptămânile care au urmat, inițiativele esențiale nu vin nici de la Moscova, nici de la Washington, și cu atât mai puțin de la noul guvern de coaliție al lui Hans Modrow. Ele vin, încă o dată, din partea străzii și de la Bonn. Zeci de mii de manifestanți din Leipzig sau din Berlin nu mai scandează: „Noi suntem poporul!”, ci: „Suntem un (singur) popor!”. Procesul unificator este într-adevăr în derulare și nimic nu-l poate opri - nici reticențele lui Gorbaciov; nici rezervele statelor din C.E.E. Cu atât mai mult cu cât *Helmuth Kohl propune, pe neașteptate, la 28 noiembrie, un plan în zece puncte având ca obiectiv reunificarea*: o nouă cotitură decisivă. „A fost - notează J. Levesque - sfârșitul fazei cuceritoare a politicii internaționaliste a lui Mihail Gorbaciov. Decepțiile se acumulaseră mai repede decât bucuriile. Epuizarea Republicii Democrate Germane, care se dovedise a fi cheia de boltă a întregului sistem est-european, a dat un impuls formidabil accelerării evenimentelor în toată regiunea. Echilibrele politice fragile atinse în Polonia și Ungaria au fost rupte, și întreaga Europă de Est se va prăvăli până la urmă peste ruinele acestui Zid al Berlinului”.

Aceste evenimente considerabile la care cehoslovacii au fost spectatori și chiar martori - prin intermediul refugiaților est-germani care se precipitau spre Vest -, au jucat un rol determinant în ultimul act al „Revoluției de catifea”.

Conducerea P.C. cehoslovac a simțit pericolul încă de la anunțarea căderii lui Honecker. Cu atât mai mult cu cât Gorbaciov - care până atunci refuzase să întărească și să legitimizeze poziția reformatorilor denunțând intervenția sovietică din 1968 -, la 7 noiembrie, adusesse la cunoștința ambasadorului Cehoslovaciei dorința sa privind o schimbare la Praga.

În sânul societății civile, *impactul evenimentelor est-germane a fost la fel de mare*. Ele au provocat în rândul studenților o tresărire comparabilă cu cea resimțită în urmă cu 33 de ani de tineretul și intelectualitatea din Ungaria la vestea acelui Octombrie polonez. La 17 noiembrie, 30-50.000 dintre ei au decis comemorarea la Praga a manifestației din 1939 împotriva ocupanților. Incredibila brutalitate cu care au fost dispersați de forțele de poliție și zvonul morții unui tânăr manifestant au provocat - după cum doreau, fără îndoială, cei care au răspândit vestea - indignarea întregii populații. A doua zi, *200.000 de praghezi erau în stradă; universități și teatre erau în grevă*. Peste încă o zi, la 19 noiembrie, Václav Havel a regrupat douăsprezece mișcări independente sub numele de Forumul civic și a propus autorităților o masă rotundă privind „situația critică a țării”. Încă din 21 noiembrie s-au realizat contacte cu primul ministru Ladislav

Adamec. Începând cu 24 noiembrie – zi în care *Biroul politic al P.C. a demisionat în bloc* și când, în timpul unei imense manifestații, Václav Havel și Alexander Dubček au apărut împreună -, Forumul civic a preluat inițiativa. Având ca armă principală amenințarea cu greva generală (efectivă pe 27 noiembrie), el l-a influențat în mod decisiv pe Ladislav Adamec - afectat de lipsa unei susțineri clare și ferme; se formează un nou guvern cu majoritate necomunistă, iar la 29 decembrie *Václav Havel îl înlocuiește pe Gustáv Husák la președinția Republicii*. Datorită hotărârii și efortului de unificare a opoziției, rezultatul final al „revoluției de catifea” nu a fost, ca în Bulgaria și România, o simplă schimbare de echipă, ci o schimbare de sistem politic.

Destituirea lui T. Jivkov - în fruntea P.C. bulgar din 1954 - se explică prin îmbinarea unor factori deja bine identificați.

Jivkov a fost în primul rând victima greșelilor propriiei sale politici. Împrumuturile masive pe care le solicitase și care duseseră la o datorie externă de 10 miliarde de dolari nu au împiedicat scăderea foarte semnificativă a nivelului de trai. Pe de altă parte, intensificarea campaniei sale de „bulgarizare” din vara anului 1989 a fost condamnată în Occident, care a denunțat o încălcare marcantă a Drepturilor omului. În această *pasă delicată*, Jivkov nu a găsit sprijin nici la Moscova - unde Mihail Gorbaciov nu-i acorda încredere -, nici în rândul populației sensibile la schimbările în curs în U.R.S.S. și în Europa; și nici în sânul Partidului, unde se pregătea un *complot* împotriva lui, cel puțin din primăvara lui 1989. Acesta era *condus de Petăr Mladenov*, ministrul afacerilor externe, Andrei Lukanov, viceprim-ministru și D. Djurov, ministrul apărării. Așteptând în zadar un semn din partea lui Mihail Gorbaciov, conjurații au trecut la acțiune pe 23 octombrie, când P. Mladenov adresează Comitetului central o scrisoare virulentă împotriva lui Jivkov. Secretarul general încearcă să pareze, dar, definitiv convins că este „părăsit” de Mihail Gorbaciov - care refuză să-l primească, la Moscova, la începutul lui noiembrie -, este nevoit să accepte, la 10 noiembrie, înlocuirea sa în fruntea Partidului și Statului cu Petăr Mladenov, care se orientează imediat spre o politică de „restructurare” de tip gorbaciovist, deci fără repunerea în discuție a socialismului.

Intervine atunci o societate civilă pe care o mână de intelectuali încerca - de câteva luni - să o trezească prin diferite acțiuni (formarea unui club pro-glasnost și perestroika, mitinguri ecologiste...). Servind frecvent drept catalizatori, studenții organizează - începând din 18 noiembrie - o serie de manifestări susținute de aproape 100.000 de

persoane, la Sofia, la 10 decembrie, pentru solicitarea aprofundării reformelor. Ținând cont de unele dintre aceste dorințe, Partidul propune renunțarea la rolul său de conducător, adoptarea multipartitismului și o economie de piață. Datorită acestor concesii și în ciuda reticențelor opiniei publice față de repunerea în drepturi a membrilor minorității turce, „Partidul Socialist Bulgar” (noul nume al P.C.) obține majoritatea absolută (47 % din voturi) la alegerile legislative din iunie 1990. Totuși, deși la început slabă, fără experiență și foarte fragmentată (16 organizații), opoziția a progresează mereu, demonstrându-și până la urmă forța prin determinarea lui P. Mladenov de a-și da demisia la 6 iulie 1990. O lună mai târziu, filosoful Jeliu Jelev, liderul Uniunii Forțelor Democratice era ales în locul lui ca șef al statului⁴.

La data de 18 ianuarie 1989, la Praga are loc o manifestație de comemorare a 20 de ani de la autoincendierea lui Jan Palack. Manifestanții sunt atacați de miliție și securitate, printre cei arestați aflându-se și dramaturgul disident Václav Havél. La 21 februarie un tribunal din Praga îl condamnă pe dramaturg la 9 luni de închisoare pentru incitare la acțiuni ilegale și „obstrucționarea forțelor de ordine”. În luna mai a aceluiași an, în urma protestelor interne și externe (inclusiv președintele Franței, François Mitterrand), disidentul ceh este eliberat. La sfârșitul lunii iunie este făcută publică o petiție inițiată de liderii Chartei '77, care este semnată de 1.800 de persoane, mai ales artiști, scriitori și universitari, și prin care se cere: eliberarea deținuților politici, încetarea persecutării disidenților, libertatea de asociere și de expresie, syndicate independente, abolirea cenzurii și deschiderea unor dezbateri publice cu privire la anii '50, Primăvara de la Praga și epoca „normalizării”. La 4 august cardinalul Tomášek propune să medieze dialogul între putere și opoziție în această țară, la 21 august – în fața pericolului izbucnirii unor manifestații cu ocazia aniversării Primăverii de la Praga, Securitatea din Cehoslovacia arestează mai mulți disidenți, iar populația este avertizată asupra pericolului unor provocări antistatale. Manifestația organizată în Piața Venceslav din Praga este împrăștiată de forțele de ordine fiind arestate 376 de persoane, inclusiv cetățeni polonezi și ungari. La ambasada R.F.G. din Praga se adună în 30 august mii de cetățeni est-germani care solicită azil politic. La fel ca în Ungaria aceștia sunt transportați cu trenuri și autobuze speciale la frontiera cehoslovaco – vest - germană.

⁴ Jean - François Soulet, *op. cit.*, pp. 317-321.

La data de 25 octombrie Václav Havel este spitalizat de către Securitatea cehoslovacă, în cadrul unei acțiuni mai largi de control a activităților disidente, având în vedere pericolul izbucnirii unor manifestări ostile regimului cu ocazia aniversării a 71 de ani de la crearea Cehoslovaciei (28 octombrie). Astfel că la această dată 10.000 de persoane manifestează în Piața Venceslav din Praga, cerând demisia lui Milos Jakes, primul secretar al Partidului Comunist Cehoslovac. La 14 noiembrie are loc deschiderea granițelor cu Ungaria și R.D.G., fapt care conduce, în Cehoslovacia, la o măsură similară, premierul Adamec anunță ridicarea restricției pentru cetățenii cehoslovaci de a călători în Vest, precum și accelerarea procedurii de eliberare a pașapoartelor. Pe 17 noiembrie, la Praga este organizată o manifestație studențească aprobată de autorități și la care participă mii de cetățeni. Demonstrații sunt atacați brutal de forțele de miliție și de securitate, indignarea cetățenilor se transformă într-o uriașă demonstrație devenită ulterior lovitură de stat și reprezentând începutul „revoluției de catifea”. Ca urmare, are loc la 25 noiembrie o demisie în bloc a conducerii comuniste din Cehoslovacia, iar la 29 noiembrie Adunarea Federală denunță prevederea constituțională privind rolul conducător al partidului comunist. Fapt ceea ce determină ca, la Praga, să se formeze – la 10 decembrie 1989 - un guvern cu o majoritate necomunistă. La 28 decembrie este ales – ca președinte al parlamentului - Alexander Dubček, iar la 29 decembrie Václav Havel este ales de către parlament în funcția de președinte al Cehoslovaciei⁵.

Scrisoarea celor 6 veterani către Nicolae Ceaușescu, președintele Partidului Comunist Român :

„Președinte Nicolae Ceaușescu,

Într-o vreme în care însăși ideea de socialism pentru care am luptat este discreditată de politica dvs. și când țara noastră este izolată în Europa, am decis să ne ridicăm glasul. Suntem perfect conștienți că făcând acest lucru ne riscăm libertatea și chiar viața, dar ne simțim datori să vă adresăm un apel de a schimba cursul actual înainte de a fi prea târziu.

1. Comunitatea internațională vă reproșează nerespectarea Actului final de la Helsinki pe care l-ați semnat chiar dvs. Cetățenii români vă reproșează nerespectarea Constituției pe care v-ați depus jurământul. Iată care sunt faptele:

⁵ Nicolae Bocșan, Valeriu Leu, *op. cit.*, pp. 331-336.

A. Întregul plan de sistematizare a satelor și mutarea forțată a țăranilor în blocuri de apartamente cu 3 etaje contravin articolului 36 al Constituției, care protejează dreptul la o locuință proprietate personală împreună cu anexele și terenul pe care se află.

B. Decretul care interzice cetățenilor români să aibă contacte cu străinii nu a fost niciodată adoptat de forul legislativ și nu a fost niciodată publicat, lipsindu-l astfel de putere legală. Și totuși cetățenii noștri sunt amenințați de a fi concediați, hărțuiți, arestați și condamnați pe această bază

C. Centrul civic, cea mai mare investiție din România, în valoare de miliarde de lei nu are un buget cunoscut de public și construcția lui are loc prin încălcarea tuturor legilor existente care reglementează construcțiile și finanțarea lor. Costul acestei clădiri uriașe s-a triplat din cauza schimbărilor pe care dvs. le ordonați în fiecare lună în interiorul și exteriorul ei.

D. Securitatea, pe care am creat-o pentru a apăra ordinea socialistă contra claselor exploatare, este îndreptată acum împotriva muncitorilor care-și cer drepturile, împotriva unor vechi membri ai partidului și a unor intelectuali cinstiți care-și exercită dreptul de a petiționa (art. 34) și libertatea cuvântului (art. 28), garantate de Constituție.

E. Fabrici și instituții primesc ordinul de a-i forța pe salariații lor să muncească duminicile, contrar articolului 19 al Constituției și Codului Muncii.

F. Corespondența este sistematic violată și convorbirile noastre telefonice sunt întrerupte, contrar articolului 34 care le garantează secretul.

Pe scurt, Constituția este virtual suspendată și nu există nici un sistem legal în vigoare. Trebuie să recunoașteți, d - le Președinte, că o societate nu poate funcționa dacă autoritățile, începând chiar de sus, arată dispreț față de lege.

2. Planificarea nu mai dă rezultate în economia românească. Ședințele Comitetului Politic Executiv privesc toate spre trecut, chemându-i pe muncitori să recupereze neîndeplinirile de plan de anul trecut, din trimestrul trecut sau din luna trecută. Un număr crescând de fabrici duc lipsă de materii prime, energie sau piețe de desfacere.

3. Politica agrară este și ea în dezordine. Măsuri administrative severe sunt luate contra țăranilor care, potrivit propriilor dv. date, furnizează 56 % din legume, 60 % din lapte și 44 % din carne, deși dețin numai 12 %

din terenul arabil. Desigur însă, predominantă acum în sate este teama de a fi „sistemizat”, șapte sau opt mii de sate fiind amenințate de a fi demolate. Pe deasupra tuturor obiecțiilor economice, culturale și umanitare pe care le ridică lumea civilizată față de acest program, se impune o întrebare legitimă: de ce să urbanizați satele dacă nu puteți asigura condiții decente de viață urbană nici în orașe, anume încălzire, lumină, transport, ca să nu mai vorbim de alimente? Un guvern care vreme de cinci ierni la rând nu este în stare să rezolve asemenea probleme vitale ale populației se dovedește incompetent și incapabil să guverneze. De aceea nu vă adresăm nici o cerere în această privință.

4. Simplul fapt că germanii, ungurii și evreii emigrează în masă arată că trebuie să se renunțe la politica de asimilare forțată.

5. În sfârșit, suntem profund îngrijorați de deteriorarea rapidă a poziției și prestigiului internațional ale României. După cum știți, această situație este dovedită concret de decizia unui număr considerabil de state de a-și închide ambasadele la București. Cel mai alarmant este faptul că ambasadele unor asemenea state europene ca Danemarca și Portugalia s-au și închis. Și altele ar putea urma. Izolarea noastră crescândă nu afectează însă doar relațiile diplomatice. Am pierdut clauza națiunii celei mai favorizate, acordată de Statele Unite, și ca rezultat anumite fabrici textile nu mai au comenzi. Piața Comună nu dorește să-și extindă acordul comercial cu România, ceea ce va afecta negativ alte sectoare ale economiei noastre. Ați susținut întotdeauna că întâlnirile la cel mai înalt nivel sunt hotărâtoare pentru îmbunătățirea relațiilor dintre state. Dar cum veți îmbunătăți relațiile externe ale României atâta vreme cât toți conducătorii țărilor ne-comuniste din Europa refuză să se întâlnească cu dv.?

România este și rămâne o țară europeană și, ca atare, trebuie să avanseze în cadrul procesului Helsinki și să nu se întoarcă împotriva lui. Ați început să schimbați geografia zonelor rurale, dar nu puteți să mutați România în Africa.

Pentru oprirea proceselor negative, atât interne cât și internaționale, care s-au abătut asupra țării noastre, facem apel la dvs. să luați, ca prim pas, următoarele măsuri:

1. Să declarați în mod categoric și în termeni neechivoci că ați renunțat la planul sistematizării satelor.

2. Să restabiliți garanțiile constituționale privitoare la drepturile cetățenilor. În felul acesta veți putea respecta hotărârile Conferinței de la Viena referitoare la drepturile omului.

3. Să puneți capăt exportului de alimente, care amenință însăși existența biologică a națiunii noastre.

Îndată ce aceste măsuri vor fi luate, suntem gata să participăm, într-un spirit constructiv, la un dialog cu guvernul asupra căilor și mijloacelor de depășire a actualului impas.

Semnează :

Gheorghe Apostol, fost membru al Biroului Politic și fost președinte al Uniunii Generale a Sindicatelor.

Alexandru Bârlădeanu, fost membru al Biroului Politic și fost președinte al Comitetului de Stat al Planificării.

Corneliu Mănescu, fost ministru de Externe și fost președinte al sesiunii Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite.

Constantin Pârvulescu, membru fondator al Partidului Comunist Român.

Grigore Răceanu, veteran al Partidului Comunist Român.

Silviu Brucan, fost redactor-șef ad-interim al *Scântei*.

Anul 1989 nu a început sub auspicii bune pentru regimul din România. Încă din ianuarie, șeful biroului SUA din Ministerul Afacerilor Externe era arestat pentru activități ostile, la fel ca trei ziaști notorii. Izolarea regimului devenea din ce în ce mai evidentă, atât în interior, cât și peste hotare. O scrisoare de protest împotriva acestei degradări îi era trimisă lui N. Ceaușescu la Comitetul Central al PCR pe data de 10 martie. O versiune în engleză îi era înmănată lui William Pfaff, un ziarist american aflat la București, de către unul dintre semnatari, chiar în aceeași zi.

Printre cei șase semnatari ai scrisorii se găsesc doi foști secretari generali ai partidului, trei foști membri ai Biroului Politic, fostul ministru de Externe etc. Textul îl acuză pe actualul lider, aflat la putere de 24 de ani, de a conduce fără nici o urmă de respect față de Constituție și de a fi împins țara într-un dezastru.

Scrisoarea a fost difuzată de programele în limba română ale posturilor de radio BBC, Europa Liberă și Vocea Americii, care au o largă audiență, provocând o enormă senzație în țară. Pentru prima dată de la venirea PCR (Partidul Comunist Român) la putere, un grup cu o existență

publică, alcătuit din persoane dintre cele mai proeminente, se forma chiar în interiorul acestei organizații. Datorită conținutului său și importanței politice a autorilor, această scrisoare de dezavuare reprezintă un pas decisiv al protestelor cu obiective limitate în favoarea unei forme structurate de opoziție politică. Ea netezește drumul spre posibila constituire a unei opoziții cu anumite șanse de a accede la putere.

Este devreme pentru a trage concluzii definitive privind impactul istoric al acestei acțiuni, dar se poate schița un inventar al rezultatelor ei imediate. O astfel de imagine ar include mai multe niveluri: consecințe interne și internaționale, sprijin ori respingere, reacții ale reprezentanților puterii. Din păcate, materia primă a acestei imagini este constituită din informații evident incomplete și incontrollabile. Ținând cont de rezervele care se impun, evoluțiile din ultimele două luni pot conduce la următoarele estimări:

1. Consecințele scrisorii au fost mai puternice pe plan internațional decât pe plan național.

2. Ea a fost primită favorabil de marea majoritate a guvernelor occidentale.

3. Ea a adâncit considerabil izolarea României atât la vest cât și la est.

4. Atât în mod direct, dar mai cu seamă indirect, ea a stimulat o activitate critică în cercuri din afara PCR.

5. Ea nu pare să fi solicitat sprijin din partea altor membri ai partidului

6. Această autolimitare dă în mod teoretic inteligenței posibilitatea de a asuma un rol decisiv în evoluțiile viitoare. Apare posibilitatea ca centrul politic al opoziției contra regimului Ceaușescu să se deplaseze din interiorul în exteriorul PCR.

7. Scrisoarea i-a pus pe oamenii puterii în defensivă, silindu-i să reacționeze în loc de a acționa.

8. Comportarea în aceste circumstanțe a oamenilor puterii este caracterizată printr-o anume dibăcie, multă incoerență și o imaginație cu totul deficitară. Tentată să procedeze concomitent la mai multe represiuni și la mai multe concesi, și totodată silită să-și revizuiască unele dintre tehnicile obișnuite, puterea a suferit perturbări în însăși funcționarea structurilor ei.

Reacții interne: sprijin indirect. Din clipa relevării ei publice, scrisoarea a devenit în mod spontan punctul de referință al oricărei activități

cu implicații critice. Ea este raportată ca atare atât la fapte care au precedat, cât și la unele care i-au urmat. Printre acestea se pot menționa:

1. Tentativa a trei ziariști proeminenți, Anton Uncu și Petre Mihai Băcanu de la popularul cotidian *România Liberă* și Mihai Creangă de la *România Pitorească*, asistați de tipograful Alexandru Chivoiu, de a tipări și distribui un manifest anti - Ceaușescu. Arestați spre sfârșitul lunii ianuarie 1989, acuzații urmau să fie judecați la sfârșitul lui martie, pentru “propagandă împotriva societății socialiste”. Manifestul urma să fie distribuit în 26 ianuarie, ziua de naștere a lui Ceaușescu, pe care puterea încerca să o transforme în sărbătoare națională. Arestarea ziariștilor în ianuarie nu a devenit publică decât în martie, după apariția scrisorii celor șase veterani, fiind însă uitată imediat după aceea de mediile oficiale românești.

2. La Iași, în Moldova, scriitorii Dan Petrescu și Liviu Canciopol au făcut declarații publice incendiare. Urmare a interviului publicat la Paris, cel dintâi a fost arestat pentru ca apoi, mulțumită presiunilor internaționale, să fie pus în condiții de libertate supravegheată.

3. În iulie 1988 poetul Dan Deșliu îi trimisese lui Ceaușescu o scrisoare prin care protesta împotriva planului de distrugere a peste jumătate din satele țării; nu mult după aceea, la București, scriitorul Aurel Dragoș Munteanu demisiona din PCR sub motivul că nu poate renunța la libertatea sa de a gândi și că nu vrea să fie asociat sub nici o formă cu demolarea satelor.

Apariția scrisorii este urmată și de alte *episoade*, cum ar fi:

1. La 17 martie, ziarul parizian *Libération* publica interviul luat la București poetului Mircea Dinescu. Sub aspect politic poetul mergea mai departe decât veteranii comuniști, cerând deschis alinarea României la *perestroika* și *glasnost* și apreciindu-l pozitiv pe Gorbaciov. Printre altele, Dinescu a profitat de ocazie pentru a dejuca încercarea autorităților de a paraliza Uniunea Scriitorilor; el a atacat elucubrațiile oficiale despre așa-numitul „om nou” poreclindu-l „homo ceaușescus” și a comparat țara cu o insulă împresurată din toate părțile de apele tulburi ale reformismului politic, ai cărei locuitori visează să guste din miraculoasele licori numite *glasnost* și *perestroika*. El descria Bucureștiul ca fiind pe cale să devină primul oraș secularizat al Europei (aluzie la distrugerea bisericilor), unde polițiștii sunt mult mai numeroși decât porumbeii, invadat de „pagode staliniste”. Totodată, el invocă marea decepție a proprietății iluzorii pe care legea o conferă clasei muncitoare.

2. Către sfârșitul lui martie, șapte prestigioși scriitori îi adresau președintelui Uniunii Scriitorilor o scrisoare de protest împotriva măsurilor abuzive la care erau supuși colegii lor Dan Deșliu și Mircea Dinescu. Semnatarii acestei scrisori erau: Geo Bogza, Ștefan Augustin Doinaș, Dan Hăulică, Alexandru Paleologu, Andrei Pleșu, Octavian Paler și Mihai Șora. Politic vorbind, acest grup este cu totul eterogen. Numai trei dintre componenții lui sunt membri ai PCR; unul dintre ei, Octavian Paler, a fost membru al Comitetului Central, președinte al Uniunii ziariștilor și redactor-șef al celui mai popular cotidian, *România liberă*. Alți doi fuseseră închiși în anii '50 și reabilitați de regimul Ceaușescu. Această componență sugerează că solidaritatea profesională era mai importantă decât apartenența formală la partid. În același timp, solidaritatea cu Dinescu nu se poate disocia de solidaritatea cu critica virulentă adresată de el regimului.

3. La 29 aprilie, *The Spectator* din Londra publica o nouă scrisoare trimisă lui Ceaușescu de Doina Cornea, profesor la Universitatea din Cluj, Transilvania, unul dintre fruntașii disidenței din România. „Liberați-i pe ziariști și pe tipografi a căror singură vină este aceea de a nu mai fi putut continua să trăiască în minciună”, scria ea în acel text. „Încetați persecutarea proeminenților conducători comuniști care pe bună dreptate vă acuză a fi ruinat economia și conviețuirea socială ... ca și pentru încăpățânarea cu care mențineți un anacronic socialism represiv”. Post-scriptumul scrisorii menționa: „Următoarele persoane au fost de acord să se asocieze acestui protest: George Vasilescu (jurist, Cluj), Bogdan Șerban (Zărnești), Monica Șerban (Zărnești), Marin Brâncoveanu (satul Poiana), Mihai Terja (Zărnești)”. Acest adaos de semnături are o importantă semnificație, ținând seama de condițiile specifice din România.

Reacțiile puterii: represalii. Cu cât mai flagrantă apare ilegitimitatea regimului, cu atât mai crucială devenea activitatea poliției (Securitatea). Din acest punct de vedere scrisoarea celor șase veterani, ca și unele acțiuni interferente, au creat o situație specială de criză: pe măsură ce creștea rolul social al poliției, slăbeau performanțele ei. Ani de-a rândul, ea a fost în stare să reducă protestele diverselor personalități notorii la dimensiunea unor acțiuni individuale și deci izolate. Această eficacitate a capotat în primele luni ale lui 1989. În trei rânduri, pe parcursul acestei scurte perioade, poliția nu a izbutit să prevină transformarea unor acțiuni individuale în acțiuni de

grup. Este vorba de grupul ziariștilor, anterior „Scrisorii celor șase”, scrisoarea celor șapte scriitori și ultima scrisoare a Doinei Cornea⁶.

La data de 14 martie 1989 Procuratura generală anunță descoperirea unei „grave acțiuni de trădare a intereselor țării și ale poporului român, săvârșită de Răceanu Mircea, fost lucrător în diplomatie, care s-a pus în slujba serviciului de spionaj al unei puteri străine”. În ziua de 4 aprilie a aceluiași an, în semn de protest pentru violarea drepturilor omului în România, R. F. Germania își recheamă ambasadorul de la București. La 12 aprilie 1989, în deschiderea lucrărilor plenarei Comitetului Central, Nicolae Ceaușescu declară: „Doresc să informez plenara, întregul partid și întregul nostru popor, că la sfârșitul lunii martie România a plătit complet datoria externă”. Șase zile mai târziu, la 18 aprilie 1989, Marea Adunare Națională adoptă *Legea privind interzicerea creditelor din străinătate*. La 24 aprilie 1989, Comunitatea Europeană suspendă convorbirile cu România.

În luna aprilie 1989 Alexandru Bârlădeanu, Corneliu Mănescu, Constantin Pârvulescu, Grigore Răceanu, Silviu Brucan și Gheorghe Apostol adresează lui Nicolae Ceaușescu o *scrisoare* în care iau poziție împotriva: nerespectării Acordului final de la Helsinki, interzicerii contactelor cu străinii, construirii Centrului Civic, atotputerniciei Securității, muncii în zilele de sărbătoare, degringoladei planificării haosului din agricultură ș.a., cerând: renunțarea la planul de sistematizare a satelor; restabilirea garanțiilor constituționale privind drepturile omului; încetarea exporturilor de alimente. La 16 iunie 1989 C.P. Ex. al C.C. al P.C.R. hotărăște *reducerea personalului* aparatului de stat, de partid și al organizațiilor de masă.

În perioada 6-8 octombrie 1989 Nicolae Ceaușescu participă la *festivitățile de la Berlin* consacrate împlinirii a 40 de ani de la înființarea R.D. Germane (dată la care începe degringolada regimului comunist din această țară).

În intervalul 20-24 noiembrie 1989 se desfășoară la București *lucrările Congresului al XIV-lea. al P.C.R.*; congresul relege pe N. Ceaușescu secretar general al P.C.R., continuând cu intensitate cultul personalității acestuia și al soției lui.

În ziua de 4 decembrie 1989 are loc, la Moscova, *întâlnirea* dintre N. Ceaușescu și M. Gorbaciov, cu prilejul participării șefului statului român la

⁶ Pavel Câmpeanu, *Ceaușescu, anii numărătorii inverse*, Iași, Ed. Polirom, 2002, pp. 287-292.

întâlnirea la nivel înalt a conducătorilor statelor participante la Tratatul de la Varșovia; cu acest prilej are loc un schimb dur de replici între cei doi, încheiat cu o amenințare din partea lui Gorbaciov.

La 11 decembrie 1989, C.P. Ex. al C.C. al P.C.R. aprobă trecerea unităților de grăniceri în subordinea Ministerului de Interne. Trei zile mai târziu, la 14 decembrie 1989, un grup de oponenți ai regimului dictatorial au încercat să organizeze o *acțiune restrânsă* la Iași, prin adunarea în Piața Unirii a unor intelectuali, studenți și muncitori, sub egida Frontului Popular Român; mitingul a fost preîntâmpinat de autorități. În ziua de 16 decembrie 1989 izbucnesc *manifestațiile antidictatoriale și anticomuniste* de la Timișoara, însă, pentru a evita aflarea adevărului despre evenimentele de la Timișoara de către presa străină și diplomații acreditați la București, în perioada 18-20 decembrie 1989 președintele României, Nicolae Ceaușescu, efectuează o *vizită oficială de prietenie* în Republica Islamică Iran. La înapoierea din vizită (20 decembrie 1989), Nicolae Ceaușescu se adresează populației prin intermediul televiziunii în legătură cu evenimentele de la Timișoara, declarând că acestea sunt opera unor huligani⁷.

În cadrul aceleiași cuvântări televizate, Ceaușescu a pus tulburările din Timișoara pe seama agenturilor străine, iar a doua zi a organizat un *miting* la București, în fața sediului Comitetului Central, crezând că va putea reedita performanța din 21 august 1968. Ceaușescu nu citise, desigur, lucrarea lui Marx („18 Brumar al lui Ludovic Bonaparte”), care, întregind o observație a lui Hegel despre repetarea evenimentelor, preciza că, prima dată, ele au o solemnitate tragică, iar a doua oară iau aspect de farsă. Mulțimea din Piața Palatului a intrat în panică din motive neelucidate, astfel că N. Ceaușescu însuși, descumpănit, a trebuit să-și întrerupă discursul. El denunțase din nou uneltirile forțelor ostile României și, în final, promisese derizorii sporuri de venituri. Mitingul, încheiat într-o stare de confuzie, a dezvăluit tuturor că N. Ceaușescu scăpase situația de sub control⁸.

La data de 21 decembrie 1989 este emis *decretul prezidențial de instituire a stării de necesitate pe teritoriul județului Timiș*, dovedind faptul că situația a scăpat de sub control în partea de vest a țării, iar autoritățile erau nevoite să adopte măsuri disperate. De altfel, și *mitingul din Capitală*

⁷ Marin Nedelea, *Istoria României în date*, București, Ed. NICULESCU SRL, 1997, pp. 378, 381- 383.

⁸ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Ed. Univers Enciclopedic, 1999, p. 505.

convocat de Nicolae Ceaușescu este întrerupt de grupurile de protestatari, care se regroupează în fața Hotelului Intercontinental și a ambasadei S.U.A. În cursul nopții, se trage în demonștrări și se degajează terenul cu ajutorul blindatelor. În intervalul 21-22 decembrie 1989, dar și în zilele următoare, au avut loc *confruntări armate* și *demonstrații populare* la Arad, Sibiu, Brașov, Cluj-Napoca ș.a., soldate cu numeroase victime⁹.

Răgazul obținut de dictator a fost doar de câteva ore. A doua zi (22 decembrie 1989), mulțimea a blocat străzile din jurul Comitetului Central. Ceaușescu s-a aflat în fața alternativei de a ordona o baie de sânge sau a ceda. Sinuciderea ministrului Apărării, generalul Vasile Milea, a sporit deruta dictatorului, care s-a lăsat convins de generalul Victor Atanasie Stănculescu (pe care hotărâse din după-amiaza zilei precedente să-l numească ministru al Apărării, chemându-l în acest scop de la Timișoara) să părăsească sediul CC cu un elicopter. Fuga cuplului prezidențial a marcat sfârșitul regimului Ceaușescu¹⁰.

La 22 decembrie 1989 se poate vorbi deja despre *victoria revoluției* la București. Nicolae și Elena Ceaușescu sunt arestați. Se constituie **Consiliul Frontului Salvării Naționale**, care adresează un *comunicat* cuprinzând programul noilor autorități. Seara se trage asupra manifestanților din Piața Revoluției din București, fiind serios afectate de tiruri și incendii Palatul Republicii și Biblioteca Centrală Universitară.

Comunicatul către țară al Consiliului F.S.N. declară: „Din acest moment se dizolvă toate structurile de putere ale clanului Ceaușescu. Guvernul se demite, Consiliul de Stat și instituțiile sale își încetează activitatea. Întreaga putere în stat este preluată de Consiliul F.S.N.”. Programul F.S.N., formulat în 10 puncte, prevede: sistem democratic pluralist de guvernământ; alegeri libere; separarea puterilor în stat; promovarea liberei inițiative în economie; sprijinirea micii producții țărănești; democratizarea învățământului și culturii; respectarea drepturilor minorităților naționale; integrarea în procesul de construire a unei Europe unite; respectul deplin al drepturilor și libertăților omului, inclusiv al dreptului la deplasare liberă. Din componenta provizorie a Consiliului F.S.N. făceau parte: Doina Cornea, Ana Blandiana, Mircea Dinescu, Laszlo Tökés, Dumitru Mazilu, Dan Deșliu, generalul Ștefan Gușe, generalul Victor Stănculescu, Aurel-Dragoș Munteanu, Corneliu Mănescu, Alexandru

⁹ Marin Nedelea, *op.cit.*, p. 383.

¹⁰ Florin Constantiniu, *op.cit.*, p. 506.

Bârlădeanu, Silviu Brucan, Petre Roman, Ion Caramitru, Sergiu Nicolaescu, Mihai Montanu, Mihai Ispas, Gelu Voican Voiculescu, Dan Marțian, căpitanul Lupoiu Mihail, generalul Voinea, căpitanul de rangul I Dumitrescu Emil, Neacșa Vasile, Ciontu Cristina, Baciuc Marian, Bogdan Teodoriu, Eugenia Iorga, Negruțiu Paul, Manole Gheorghe, Vladimir Ionescu, Adrian Sârbu, Cârjan Constantin, Domokos Géza, Magdalena Ionescu, Marian Mierlă, Constantin Ivanovici, Ovidiu Vlad, Bucurescu Valeriu, Ion Iliescu.

Conform surselor oficiale, în evenimentele din decembrie 1989 s-au înregistrat 1.104 **decedați** (din care înainte de 22 XII - 162, iar după 22 XII - 949), 3.352 **răniți** (din care până la 22 XII - 1.107, iar după 22 XII - 2.245); din victimele semnalate după 22 XII - 260 decedați și 545 răniți aparțin M.Ap.N., iar 65 decedați și 73 răniți aparțin M.I.; de asemenea, acțiunile personalului M.Ap.N. au provocat 333 decese și 648 răniți, iar cele ale personalului M.I. - 63 decese și 46 răniți.

La 25 decembrie 1989 are loc, în incinta unei unități militare de lângă Târgoviște, procesul lui Nicolae Ceaușescu și al Elenei Ceaușescu în fața Tribunalului Militar Extraordinar. Cei doi sunt învinuiți de:

1. „Genocid - peste 60.000 victime.
2. Subminarea puterii de stat prin organizarea de acțiuni armate împotriva poporului și a puterii de stat.
3. Infracțiunea de distrugere a bunurilor obștești, prin distrugerea și avarierea unor clădiri, explozii în orașe etc.
4. Subminarea economiei naționale.
5. Încercarea de a fugi din țară pe baza unor fonduri de peste 1 miliard de dolari depuse la bănci străine”.

În baza acestor acuzații, cei 2 au fost condamnați la moarte și confiscarea averii. Inculpații au refuzat să recunoască legitimitatea tribunalului și să facă recurs. Sentința a fost executată imediat.

La 27 decembrie 1989 este publicată Legea adoptată de Consiliul F.S.N. prin care sunt abrogate: toate decretele prin care s-au acordat titluri și ordine ale României lui Nicolae Ceaușescu și Elenei Ceaușescu; Legea nr. 5 din 1969 privind înființarea, organizarea și funcționarea Consiliului Apărării; Legea nr. 58 din 1976 privind sistematizarea teritoriului și localităților urbane și rurale; Hotărârea M.A.N. nr. 5 din 1984 privind

aprobarea Programului de alimentație științifică a populației; Decretul nr. 770 din 1966 privind reglementarea întreruperii cursului sarcinii ș.a.¹¹.

Căderea comunismului în România, dezagregarea sistemului socialist - în realitate, sfera de hegemonie a URSS din Europa de Est - și destrămarea Uniunii Sovietice au deschis națiunii române drumul spre democrație și economia de piață, adică acele structuri politice și economice validate de istorie ca fiind cele mai apte să asigure în principiu libertatea și prosperitatea oamenilor. În sens hegelian, Francis Fukuyama a vorbit de „sfârșitul istoriei”, adică de atingerea unei organizări a societății umane care poate apărea, cel puțin astăzi, ca definitivă¹².

EUSEBIU NARAI

¹¹ Marin Nedelea, *op. cit.*, pp. 383- 385.

¹² Florin Constantiniu, *op. cit.*, pp. 508-509.

Decembrie 1989 în Timișoara. De la revoltă populară la revoluție

The crisis of the communist regime, dramatically increased towards the end of the 20th century, led to the outburst of a street riot against Ceausescu's communist regime, in December 1989.

The protests of some of the protestant pastor Tőkés László's parishioners, to whom other city dwellers irrespective of their beliefs adhered against the communist authorities' decision to evacuate the pastor, which began on the 15th December, hundreds of people in the streets of Timisoara were shouting FREEDOM and DOWN WITH CEAUSESCU, and were assaulting the PCR Committee of the Timis County, the symbol of the communist power. Repressive forces interfere brutally. Lots of people are wounded and more than 200 are arrested.

On "bloody Sunday", December 17, some of the demonstrators manage to head towards the local party headquarters attacking and devastating it. Ceausescu sets off the state of necessity in the county of Timis and orders the army to make use of fire weapons against demonstrators. 63 people are shot dead and 200 are wounded. The retaliation continues the next day, on December 18, when 5 more people are killed, three of them being shot while standing on the steps of the Cathedral.

The general strike, the Elba workers began on December 19 was sided with by the most important factories in the city. At lunch time over 100 000 city dwellers were demonstrating downtown the city of Timisoara.

A government delegation led by Prime Minister Constantin Dascalescu arrives in the city to negotiate with the demonstrators. Unfortunately the negotiations fail. The army troops retire in the barracks and Timisoara becomes thus the FIRST FREE TOWN in communist Romania.

The Romanian Democratic Front (FDR) is set up representing the first democratic political structure during the streets riot which ends up in a revolution. The very next day people from Bucharest rise against Ceausescu's dictatorship, as well as people from different places in Banat and Ardeal. The communist regime is put an end to on December 22nd.

Key words: Timisoara, street riot, revolution, communist dictatorship, oppression

I. DE CE TIMIȘOARA?

Criza sistemică a regimului comunist, accentuată dramatic la sfârșitul deceniului nouă, a determinat începutul unei revolte anticeaușiste în 16 decembrie 1989, la Timișoara, care, în 20 decembrie se extinde și la Lugoj, iar în 21 decembrie, în București și în alte localități din Banat și Ardeal.

Una din întrebările puse de cei care s-au aplecat asupra evenimentelor decisive în alungarea lui Ceaușescu și prăbușirea regimului comunist din România a fost: de ce Timișoara? Ca multe alte întrebări legate de înlăturarea de la putere a lui Nicolae Ceaușescu și consecința logică a prăbușirii regimului comunist, pentru că Ceaușescu și clanul său au fost exponenții cei mai autorizați ai acestui regim, și această întrebare va primi mai multe răspunsuri.

Va pune prima dată această întrebare într-o lucrare mai amplă consacrată revoluției timișorene, Liviu Birăescu, în martie 1990, și tot el va da un răspuns, validat de poziționarea geografică, structura etnică și evoluția istorică a municipiului de pe Bega¹.

După 1980, criza regimului comunist se va resimți din plin în județul Timiș și în municipiul Timișoara, cuprinzând toate sectoarele de activitate cu implicații profunde în plan social². Lipsa de materii prime pentru majoritatea întreprinderilor timișene – „Electromotor”, „Solventul”, Întreprinderea Textilă „1 iunie” din Timișoara etc. – calitatea slabă a produselor destinate exportului și crearea de mărfuri nevandabile, a determinat conducerea partidului să dirijeze tot mai mult exportul spre produsele agricole. Această politică a dus la reducerea producției de bunuri agroalimentare destinate consumului populației, la o gravă criză de alimente și chiar la o stare de subnutriție în numeroase familii.

De aceea, potrivit unei Note informative a securității din 16 iulie 1981 la interminabilele cozi de la magazine se semnalau deseori „invective, injurii adresate organelor locale și centrale de partid și de stat, factorilor responsabili de această situație”³. Aceleași Note semnalează o atitudine de simpatie a muncitorilor de la marile întreprinderi timișorene față de evenimentele din Polonia, unde sindicatul „Solidaritatea” a declanșat o viguroasă mișcare social-politică. Astfel, la Întreprinderea „Modern”

¹ Traian Liviu Birăescu, *De ce Timișoara? în Timișoara 16-22 decembrie 1989*, Timișoara, Edit. Facla, 1990, p. 11-15

² Ioan Munteanu, *Starea de spirit a populației din Timișoara premergătoare Revoluției din Decembrie 1989* în „Clio”, an. IV, nr. 1/2008, București, p. 69-70

³ Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale, Fond Comitetul Județean Timiș al P.C. R., dosar 256/1981, f. 29 (în continuare: D.J.T.A.T.N....)

muncitorii considerau că „acțiunile din Polonia sunt juste și corecte”, dar că în România ei „nu se vor limita doar la grevă pentru a-și dobândi drepturile”⁴.

Așa cum va mărturisi la Procesul de la Timișoara fostul prim-secretar al Comitetului Județean PCR Timiș, Radu Bălan, situația județului pe care trebuia să-l conducă începând cu 3 noiembrie 1989, era dificilă și starea de spirit foarte agitată. În multe întreprinderi salariații primeau sub 80% din salariile cuvenite, iar salariații din agricultură nu-și mai primiseră remunerațiile din luna iulie⁵.

Și totuși, în ciuda acestei realități, timișorenii nu trăiau mai rău decât majoritatea românilor. Dimpotrivă! De aceea, declanșarea revoluției din decembrie 1989 la Timișoara s-a datorat și altor factori ce țineau de tradiția democratică și europeană, structura etnică eterogenă, poziționarea orașului la granița de vest a României, experiența „operațiunii Bărăgan” și a revoltelor studențești din 1956 și, nu în ultimul rând, unui plus de informație⁶.

Datorită unei evoluții istorice specifice⁷, Banatul, în general, iar Timișoara, în special, a constituit un model de interculturalitate activ, caracterizat în primul rând printr-o complementaritate civică⁸. Paralel cu dogmatismul culturnicilor, cu limbajul de lemn și cu manifestările de masă desfășurate sub egida „Daciadei” sau „Cântării României”, a existat în Timișoara, în toată perioada comunistă, și un alt mod de gândire exprimat prin activitatea mai multor cercuri intelectuale și artistice: Grupul artistic Sigma, Aktionsgruppe Banat al scriitorilor de expresie germană, cenaclurilor multilingve ale Uniunii Scriitorilor, reuniunile interconfesionale, cinematecele, Formația Phoenix etc.⁹ Interculturalitatea activă a Banatului realizată prin metisajul său interconfesional, interetnic, interlingvistic și

⁴ *Ibidem*, f. 12

⁵ *Procesul de la Timișoara*, vol. III, Ediție îngrijită de Miodrag Milin și Traian Orban, Timișoara, Edit. Mirton, 2005, p. 1414

⁶ Dumitru Tomoni, *Aspecte ale crizei economice și deteriorarea condițiilor de viață în Banat* în „Caietele Revoluției”, nr. 5/2008, p. 16-18

⁷ Gheorghe Jurma, *Descoperirea Banatului*, Reșița, Edit. Timpul, 1994; vezi și Dumitru Tomoni, *Regionala „Astra Bănățeană”. Monografie istorică*, Timișoara, Edit. Eurostampa, p. 14-56

⁸ Ștefa Buzărnescu, Sorin Pribac, Micea Neagu, Ana Buzărnescu, *Un model de interculturalitate activă. Banatul românesc*, Timișoara, Edit. De Vest, 2004, p. 64

⁹ Victor Neumann, *Civismul Timișoarei în anii național-comunismului* în „Memorial 1989. Buletin științific și de informare”, nr. 2/2007, Timișoara, p. 16

intercultural poate explica, în mare măsură, atât declanșarea revoluției din decembrie 1989 la Timișoara, cât și primatul Timișoarei în transformarea post-revoluționară a României. Expresia sintetică a acestor realități a reprezentat-o binecunoscuta lozincă: „Azi în Timișoara, mâine-n toată țara!”, rostită cu același năduf atât în săptămâna patimilor orașului de pe Bega, 16-22 decembrie 1989, cât și după instaurarea noii puteri, „emanație a revoluției”.

Fiind o regiune foarte bogată, cu oameni gospodari și înstăriți, Banatul nu a fost tocmai un loc prielnic pentru implantarea comunismului. Sesizând acest lucru, regimul comunist a încercat mai repede decât în alte zone ale țării să se impună prin forță și teroare, fără să-și facă probleme de imagine sau percepție. Pretextând vecinătatea cu Iugoslavia, al cărei lider comunist Iosif Broz Tito se declarase fără echivoc împotriva stalinismului, conducerea regimului comunist a pus la cale așa-numita „operațiune Bărăgan”. La 18 iunie 1951, peste 40 000 de români, sârbi, germani, bulgari etc. din Banat și Mehedinți au fost ridicați de la casele lor, urcați în vagoane de transportat animale, iar după două săptămâni lăsați sub cerul liber în diferite locuri ale Bărăganului. Regimul comunist i-a obligat să pornească viața de la capăt, să lupte cu foamea, cu lipsa de bani, cu frigul iernilor geroase sau canicula verilor toride¹⁰. Chiar dacă după 4-5 ani cei mai mulți dintre deportați se vor reîntoarce acasă, ei și copiii lor – mulți născuți în Bărăgan – nu vor putea uita niciodată calvarul provocat de comuniști, iar atunci când au avut posibilitatea să-și exprime adevăratele sentimente față de regimul comunist au făcut-o în diferite forme.

Nu întâmplător, cele mai evidente acțiuni de protest și de solidaritate cu revoluția maghiară din anul 1956 s-au desfășurat în Timișoara. Atunci, studenții timișoreni au scandat cu toate riscurile „Jos comunismul!” și „Afară cu rușii din țară!”¹¹. Intervenția forțelor represive nu s-a lăsat așteptată, peste 800 de studenți vor fi arestați, dintre care 29 vor fi judecați și condamnați la închisoare. Mișcarea studențească din zilele de 30-31

¹⁰ Viorel Marineasa, Daniel Vighi, *Rusalii 51. Fragmente din deportarea în Bărăgan*, Timișoara, Edit. Marineasa, 1994; vezi și: Viorel Marineasa, Daniel Vighi, Valentin Sămânță, *Deportarea în Bărăgan*, Timișoara, Edit. Mirton, 1996; Elena Spijavca, *Munci și zile în Bărăgan*, București, Edit. Fundației Academia Civică, 2004

¹¹ Mihaela Sitaru, *Oaza de libertate. Timișoara, 30 octombrie 1956*, Iași, Edit. Polirom, 2004, p. 48

octombrie 1956, la care au participat peste 2000 de studenți din toate instituțiile universitare timișorene, a avut un evident caracter anticomunist¹². Indiscutabil, în izbucnirea revoluției de la Timișoara un rol important l-a avut și plusul de informație. Programul televiziunilor de la Belgrad, Novi-Sad și Budapesta erau urmărite constant de către timișoreni, care aveau posibilitatea să vadă și o altă realitate și să fie informați despre acțiunile anticomuniste din celelalte țări cu regim totalitar. Informația venea și pe calea relațiilor directe, mulți timișoreni având rude, vecini sau prieteni stabiliți în diferite țări din Europa.

Sintetizând cele spuse mai sus, putem concluziona că în decembrie 1989 exista un spirit al Timișoarei prooccidental, democratic și antitotalitar. De aceea, dincolo de criza economică evidentă, cu grave consecințe sociale, acest spirit timișorean a declanșat, cu sau fără instigatori, într-un context internațional favorabil, revoluția din decembrie 1989.

II. PRELUDII LA 16 DECEMBRIE 1989

Primele semnale se dau imediat după revolta brașovenilor din noiembrie 1987, când în Timișoara s-a încercat organizarea unei demonstrații anticeaușiste în ziua de 3 ianuarie 1988, atât în Piața Unirii cât și în Piața Operei. Strategia greșită și teama de represiunea fără menajamente a unor autorități aflate în alertă au făcut ca mobilizarea să fie redusă și doar verbală, printr-un discret și timid îndemn: „Dacă ești patriot, vino în 3 ianuarie în Piața Unirii!”¹³ Din cauza slabei organizări și mobilizării discrete a milițienilor și securiștilor, acțiunea s-a rezumat la o întâmplătoare plimbare prin cele două piețe, dar și la un semnal dat unor autorități docile și interesate în menținerea unui regim anacronic.

Un alt semnal vor da timișorenii în ziua de 15 noiembrie 1989, după meciul de fotbal România-Danemarca. Victoria echipei române și calificarea la turneul final al campionatului de fotbal Italia 90, au scos în stradă mii de timișoreni și, în special, studenți. S-a cântat „Deșteaptă-te, române!” și s-a scandat „România!”, dar și... „Jos Ceaușescu!”¹⁴ Vestea s-a răspândit foarte

¹² Ioan Munteanu, *Manifestarea anticomunistă a studenților de la Timișoara din octombrie 1956. Semnificația politică națională*, în „Analele Sighet”, vol. VIII, București, 2000, p. 635-656

¹³ *Timișoara 16-22 decembrie 1989*, Timișoara, Edit. Facla, 1990, p. 86-87; vezi și Titus Suci, *Reportaj cu sufletul la gură*, Timișoara, Edit. Seicon, 1990, p. 6-7 (în continuare: *Reportaj cu sufletul la gură...*)

¹⁴ *Ibidem*, p. 7

repede, generând perplexitate și curiozitate, astfel că, a doua zi, sute de timișoreni se revărsau pe străzile centrale ale orașului pentru a se convinge de cele auzite și a continua acțiunile. Din păcate, nu a existat un catalizator care să unească și să canalizeze dorința de acțiune a grupurilor răslețe de timișoreni.

În zilele premergătoare datei de 19 noiembrie 1989, parcul din Complexul Studențesc era plin de fluturași prin care tinerii erau îndemnați să vină în 19 noiembrie, la orele 16, în Piața Operei din Timișoara, la o manifestație împotriva regimului. Fluturașii, scriși de mână cu carioca, folosindu-se patru culori, aveau următorul conținut: „Tineri, veniți cu toții, duminică, 19 noiembrie 1989, orele 16, în Piața Operei, să manifestăm sub lozinca: Libertate, DEMNITATE!!! Jos MINCIUNA, TIRANIA, SĂRĂCIA ȘI HOȚIA!!!”¹⁵.

La data și ora stabilite erau grupuri răslețe de oameni, dar nimeni nu a făcut nici un gest de protest, astfel că, după o vreme, oamenii s-au împrăștiat.

La foarte scurt timp, un nou semnal de revoltă împotriva dictaturii lui Ceaușescu vor da muncitorii de la cea mai mare întreprindere din Timișoara, U. M. T. În ziua de 23 noiembrie, când la București se desfășurau lucrările Congresului al XIV-lea al P. C. R., un grup de muncitori de la U. M. T. Au încercat să mobilizeze oamenii din întreprindere pentru o demonstrație împotriva realegerii lui Ceaușescu în funcția de secretar general a P. C. R. În acest sens s-au contactat persoane de încredere de la alte întreprinderi, iar un grup de 3-400 de oameni s-au adunat în curtea întreprinderii scandând lozinca: „Români, veniți cu noi!” și s-au îndreptat spre poarta de ieșire. Din păcate pentru organizatori, la intervenția demobilizatoare a unui șef de secție, majoritatea muncitorilor n-au avut curajul să meargă mai departe, risipindu-se pe la secțiile lor. Bineînțeles, au urmat arestări și amenințări¹⁶. Nici de această dată nu se va întâmpla nimic grav pentru regimul lui Ceaușescu, dar... va veni decembrie 1989.

III. REVOLTĂ SPONTANĂ SAU COMLOT EXTERN?

În ciuda acestor realități ce motivează și justifică începutul revoltei timișorenilor, la scurt timp după înlăturarea lui Ceaușescu, ziariști și analiști dornici de senzațional, sau legați prin interese sau trecut de fostul regim comunist, Securitate sau Armată, au lansat varianta complotului extern pus

¹⁵ <http://www.vestul.ro/stiri/485/indemn-la-revolutie-in-noiembrie-1989.htm> , 09.01.2009

¹⁶ *Ibidem*, p. 8-9

la cale de serviciile secrete sovietice și americane pentru înlăturarea regimului dictatorial. O mai veche obsesie a lui Ceaușescu, vehiculată și cu ocazia revoltei de la Brașov din 25 noiembrie 1987, prezența agenților străini destabilizatori încă din primele momente ale revoltei va fi îmbrățișată, la început mai timid, dar odată cu trecerea timpului și sporirea nemulțumirilor față de noua putere postdecembristă, tot mai zgomotos, devenind chiar o modă. În acest sens, excelează prin tenacitatea dovedită de-a lungul timpului Alex Mihai Stoenescu¹⁷, dar și alți exegeți ai evenimentelor din decembrie 1989¹⁸. În aceeași logică a rolului primordial jucat de agenții străini în declanșarea și organizarea revoltei timișorenilor, sunt prezentate evenimentele din Timișoara și volumul colectiv intitulat „Armata română în Revoluția din Decembrie 1989”, coordonat de Costache Codrescu și apărut în două ediții.

Susținătorii teoriei complotului extern orchestrat împotriva lui Ceaușescu de către ruși și americani, vorbesc de selecționarea și instruirea specială a unor transfugi români aflați în lagărele din Ungaria ce urmau să fie trimiși în special în zona Banatului și Transilvaniei pentru a desfășura acțiuni destabilizatoare. Aceștia trebuia ca „în momentul în care se semnală un conflict într-o localitate din zonă... să se deplaseze urgent acolo, să-l amplifice și să-l direcționeze.”¹⁹

Un alt grup diversionist era cel trimis de serviciile sovietice sub forma unor turiști aflați în tranzit spre Iugoslavia, cu autoturisme particulare, în medie de 80-100 de mașini pe zi. Tot în această perioadă s-a intensificat și activitatea unor persoane „cunoscute ca agenți sovietici care desfășurau activități de propagandă asupra unor intelectuali filo-sovietici din Timișoara”²⁰. Cine erau acei intelectuali filo-sovietici cu influență în mediul intelectual timișorean, nu ni se spune și nici noi nu am putut afla până astăzi.

¹⁷ *Revoluția română din decembrie 1989. Istorie și memorie*, coordonator Bogdan Murgescu, Iași, 2008, p. 205-212

¹⁸ Filip Teodorescu, *Un risc asumat*, București, Edit. Viitorul Românesc, 1992; Sergiu Nicolaescu, *Revoluția. Începutul adevărului. Un raport personal*, București, Edit. Topaz Grup, 1995; *Idem*, *Lupta pentru putere. Decembrie 89*, București, Edit. Bic All, 2005 (în continuare: *Lupta pentru putere...*); *De la regimul comunist la regimul Iliescu. Virgil Măgureanu în dialog cu Alex Mihai Stoenescu*, București, Edit. RAO, 2008 (în continuare: *De la regimul comunist la regimul Iliescu...*)

¹⁹ Filip Teodorescu, *op.cit.*, p. 49; vezi și Sergiu Nicolaescu, *Lupta pentru putere...*, p. 52

²⁰ *Ibidem*, p. 52

Susținătorii complotului străin i-au atribuit un anumit rol și fostului consul general al Iugoslaviei la Timișoara, Marko Atanaschovici considerat a fi agent al serviciilor speciale ungare, care ar fi întreținut relații strânse cu personalitățile locale și care „circula frecvent între România și Iugoslavia, uneori trecând frontiera de 2-3 ori pe zi.”²¹ Or, se știe că atât revoluționarii din Comitetul cetățenesc constituit în sediul Comitetului Județean Timiș al P.C.R., cât și cei din balconul Operei, au făcut eforturi repetate pentru ca lista de revendicări să ajungă la consulul iugoslav și prin intermediul său să fie transmisă la ambasadă și la agenția Taniug²².

Tot pe seama agenților străini a fost pusă și prima manifestare din decembrie 1989 de ostilitate față de regimul dictatorial. În noaptea de 10/11 decembrie au fost împrăștiate pe străzile Timișoarei manifeste cu un conținut exclusiv anticeaușist: „Jos dictatura!”, „Jos tirania ceașistă!” și „Moarte dictatorului!”. A doua zi, la primele ore ale dimineții milițienii au fost mobilizați pentru adunarea acestor manifeste. Pentru că nu au fost identificați autorii acestei acțiuni și nimeni nu și-a asumat această formă de protest, atât Alex Mihai Stoenescu²³ cât și Sergiu Nicolaescu²⁴ consideră că agenții străini au împrăștiat aceste manifeste pentru a provoca forțele represive și a-i pregăti pe timișoreni.

Aceiași agenți străini ar fi acționat în zilele de 15 și 16 decembrie 1989 în jurul casei pastorului László Tőkés pentru a transforma o acțiune de solidarizare cu pastorul ce urma să fie evacuat în baza unei hotărâri judecătorești, într-o formă de protest față de regim. „Toți aceștia – declara fostul șef al Serviciului Român de Informații, Virgil Măgureanu – împreună cu alte grupări, așa-zisele grupuri de turiști sovietici... în mașini Lada, tineri atletici, persoane care se mișcau întotdeauna grupat” i-ar fi instigat pe timișoreni la revoltă²⁵. Potrivit lui Sergiu Nicolaescu, printre cei aflați în jurul casei lui Tőkés, organele de filaj au identificat „agenți ai spionajului străin care încercau să își piardă urma în mulțime.”²⁶ Nu numai că niciunul dintre miile de timișoreni ce s-au perindat atunci prin casa pastorului nu a văzut vreun străin, dar nici organele Securității locale nu au confirmat

²¹ *Ibidem*, p. 53

²² Titus Suci, *Reportaj...*, p. 229-231

²³ Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. 4 (I), București, Edit. RAO, 2004, p. 325-326

²⁴ Sergiu Nicolaescu, *Lupta pentru putere...*, p. 54

²⁵ *De la regimul comunist la regimul Iliescu...*, p. 15

²⁶ Sergiu Nicolaescu, *Lupta pentru putere...*, p. 55

această supoziție așa cum vom vedea în paginile următoare. Nici condamnarea lui Tőkés nu ar fi fost întâmplătoare, el fiind „cel mai mare dușman al unității naționale”²⁷ și în același timp „doar un pretext bine urmărit și exploatat de forțele externe.”²⁸ Dacă motivele acestei condamnări au fost elucidate de Marius Mioc²⁹, în ceea ce privește rolul pastorului Tőkés în revoluția din Timișoara, lucrurile sunt și mai clare. Parafrazându-l pe Nicoale Bălcescu în încercarea de a stabili legătura dintre revoluția pașoptistă europeană și cea din Țările Române, putem spune răspicat că încercarea de evacuare a pastorului reformat a fost doar ocazia și nu cauza revoltei timișorenilor. Că lucrurile stau așa și nu altfel, o dovedesc atât apelurile repetate ale pastorului adresate în 16 decembrie celor adunați în fața casei parohiale de a se împrăștia pentru a nu da ocazia unor incidente, cât și faptul că în după-amiaza acelei zile acțiunea timișorenilor de solidarizare cu Tőkés se transformă în revoltă împotriva dictaturii lui Ceaușescu.

Un alt moment controversat legat de începutul revoltei timișorenilor și de posibila prezență a unor grupuri „de șoc” este cel al spargerii vitrinelor în zilele de 16 și 17 decembrie. Dexteritatea cu care unii spărgeau vitrinele, calmul și seninătatea afișată au atras atenția unor martori oculari. Astfel, Vasile Andraș mărturisea că: „Se spărgeau vitrinele la librăria din colț, la tutungerie. Treaba asta o făceau patru tineri tunși zero, îmbrăcați în haine civile, având niște bâte, zic eu speciale, lungi de 1,70-1,80 m prevăzute la capete cu verigi metalice. Ei spărgeau, dar nu luau nimic, aveau ceva parcă doar împotriva vitrinelor, lucru pe care de altfel îl executau într-adevăr cu plăcere.”³⁰ „Cele mai multe vitrine – își amintește și Sandu Hanuș – au fost sparte de un grup de șapte-opt persoane având niște bastoane, – de unde?, cum de veniseră astfel pregătiți? – ca și sticle de băutură.”³¹ De aceea, unii exegeți ai evenimentelor din Timișoara văd în aceste grupuri „mercenari străini în acțiuni de diversiune” sau pur și simplu acțiuni de diversiune făcute de Securitate și Armată pentru a justifica reprimarea demonstranților³². Marea majoritate a protestatarilor prezenți în acele zile pe

²⁷ *De la regimul comunist la regimul Iliescu...*, p. 169

²⁸ Radu Tinu, *Timișoara... no comment*, București, Edit. Paco, 2001, p. 19

²⁹ Marius Mioc, *Revoluția, fără mistere. Începutul revoluției române: cazul László Tőkés*, Timișoara, Edit. „Almanahul Banatului”, 2002

³⁰ Titus Suciu, *Reportaj...* p. 118

³¹ *Ibidem*, p. 71

³² Sergiu Nicolaescu, *Lupta pentru putere...*, p. 58

străzile oraşului nu împărtăşesc astfel de supoziţii considerând că spargerea vitrinelor era o formă de protest faţă de regim şi faţă de intervenţia dură a forţelor de represiune. Nu este exclusă nici prezenţa în aceste grupuri a unor indivizi certaţi cu legea sau pur şi simplu mânaţi de dorinţa de a fura.

În unele situaţii, argumentele folosite pentru a justifica o intervenţie străină la Timişoara sunt exagerate dacă nu chiar hazlii. Astfel, comandantul U.M. 01185 relatează că în dimineaţa zilei de 17 decembrie coloana de militari prezenţi la defilare în Piaţa Operei „a devenit un adevărat magnet, fiind înconjurată de persoane cu înfăţişare şi îmbrăcăminte ce nu arătau a fi din Timişoara (subl. n.).”³³ Dacă ar fi fost vorba de un sat din zona Munţilor Apuseni s-ar fi putut vedea o diferenţă între portul localnicilor şi cel al străinilor, dar într-un oraş studenţesc şi multietnic cum este Timişoara greu se pot face astfel de diferenţieri. La fel de exagerată ni se pare şi afirmaţia că în aceeaşi zi „au început să apară câteva drapele cu însemnele de stat ale Ungariei.”³⁴ Niciunul dintre miile de demonstraţi nu confirmă existenţa unor drapele maghiare, mai mult în acea stare de spirit era greu de presupus că cineva ar fi comis o asemenea imprudenţă.

Indiscutabil că în acele zile au fost în Timişoara turişti străini, în special din Republica Moldova. Problema nu este legată de prezenţa lor ci de numărul şi implicarea efectivă în declanşarea şi catalizarea revoltei timişorenilor.

Potrivit cercetărilor făcute de Asociaţia „17 decembrie” Timişoara, în hotelurile din oraş au fost cazaţi în luna decembrie 1989 un număr de 1638 de turişti străini, mai puţin decât în luna noiembrie când numărul acestora era de 2190³⁵. Posibilitatea cazării unor turişti străini în campingul din oraş era exclusă, deoarece pe timpul iernii acesta era închis. Dacă ar fi stat pe străzi în mijlocul demonstraţiilor sau în maşini parcate în diferite locuri, cu siguranţă că ar fi fost identificaţi atât de către locuitorii oraşului care, în acele zile fierbinţi, pentru a evita eventuale arestări, au fost într-o continuă mişcare, şi, evident, de către forţele represive care erau în stare de alertă. Că nu au fost văzuţi străini în rândul demonstraţiilor o spun sute de participanţi la acele evenimente. Consemnăm în acest sens mărturisirea fostului deţinut politic şi senator, Tănase Tăvală: „Părerea mea personală, ca un om care am parcurs în timpul revoluţiei Timişoara şi ziua şi noaptea, foarte multe puncte, este că nu au existat terorişti... Nu am constatat existenţa străinilor

³³ *Ibidem*, p. 62

³⁴ *Ibidem*

³⁵ Marius Mioc, *Revoluţia din 1989 şi minciunile din Jurnalul Naţional*, Timişoara, Edit. Marineasa, 2005, p. 13 (în continuare: *Revoluţia din 1989...*)

sau a cetățenilor români înarmați care să circule printre manifestații.”³⁶ Același lucru îl va spune și Dan Voinea, după o cercetare de mai bine de un deceniu a Revoluției din 1989: „în rândul victimelor din toată România, nu avem cetățeni străini, decât câțiva jurnaliști... Declanșarea revoluției în România aparține timișorenilor și ei ar fi văzut în rândul lor un cetățean străin, că era ungur, că era neamț, că era american, că era rus, care instiga. Ei nu au fost conduși de nimeni, au fost conduși de propria lor nemulțumire față de regim.”³⁷ „Noi nu am identificat până în prezent cetățeni străini în rândul victimelor sau în rândul trăgătorilor” declara fostul șef al Parchetelor Militare la Timișoara. În perioada 16-19 decembrie au fost arestate peste 900 de persoane, participante sau nu la demonstrații, luate de-a valma de pe stradă, din gară, din parcuri sau alte locuri, dar între ele nu era nici un cetățean străin. La fel stăteau lucrurile și în privința celor 73 de morți înregistrați până în 22 decembrie 1989 și a celor 296 de răniți.

Argumentele cele mai puternice ce infirmă rolul agenților străini în declanșarea revoltei timișorenilor vin din partea rapoartelor oficiale ale securității și a declarațiilor făcute de lucrătorii acestei instituții sau cei ai Ministerului de Interne. Astfel, Radu Tinu, adjunctul șefului Securității județene, prezent pe străzile orașului împreună cu subalternii săi încă din primele momente ale revoltei, declară la Procesul de la Timișoara că, în urma datelor culese în acele zile „nu a fost nici un element din afară, care să provoace aceste tulburări.”³⁸ Întrebat fiind de procuror dacă în urma muncii informative pe care a desfășurat-o a depistat vreun instigator, răspunsul lui Tinu a fost atunci, fără echivoc: „Nu.”³⁹

Pe o poziție similară s-a situat la Procesul de la Timișoara și col. Filip Teodorescu, adjunct al șefului Contraspionajului Român, trimis în noaptea de 16 decembrie la Timișoara împreună cu un grup format din 14 ofițeri din diferite direcții ale departamentului Securității Statului, pentru a identifica agenții străini veniți cu sarcina de a destabiliza situația din România, „dotati cu armament și materiale de propagandă anticomunistă și antiromânească.”⁴⁰ În prima informare – în acele zile a trimis trei informări

³⁶ *Întrebări cu și fără răspuns. Decembrie 1989*, Timișoara, Edit Mirton, 2001, p. 154 (în continuare: *Întrebări cu și fără răspuns...*)

³⁷ *Ibidem*, p. 139

³⁸ *Procesul de la Timișoara*, vol. I, Ediție îngrijită de Miodrag Milin, Timișoara, Fundația Academia Civică, 2004, p. 444

³⁹ *Ibidem*, vol. II, p. 459

⁴⁰ *Ibidem*, vol. I, p. 280

la București – trimisă în 19 decembrie generalului Iulian Vlad, șeful Departamentului Securității Statului, Filip Teodorescu spunea că nu au fost identificați conducători și că „acțiunea este absolut spontană, generată de nemulțumirea generală specifică (sic!) nu numai Timișoarei, ci poate altor județe din țară”⁴¹. La proces revine asupra caracterului spontan al evenimentelor începute în 16 decembrie precizând că „datele comunicate de noi la București menționau că manifestațiile au fost și sunt spontane și nu se datoresc unei organizări prealabile sau vreunor agenți străini.”⁴² Tot la proces, Filip Teodorescu declara fără nici o rezervă că, „pe întreaga perioadă a evenimentelor de la Timișoara, cu toate eforturile depuse, nu am reușit să obținem informații din care să rezulte că agenți ai spionajului străin s-ar fi infiltrat în județul Timiș, în scop de a destabiliza situația.”⁴³ Din păcate pentru probitatea morală a celor doi reprezentanți ai Securității, peste ani, ei și-au schimbat punctul de vedere asupra evenimentelor de la Timișoara, astăzi fiind, și cu complicitatea mass-media dornice de senzational, unii dintre cei mai vocali susținători ai complotului organizat la Timișoara în decembrie 1989 de serviciile străine împotriva lui Ceaușescu. Nici generalul maior Emil Macri, șeful Direcției de Contrainformații Economice din departamentul Securității Statului și nici lt. col. Gabriel Anastasiu, locțiitorul șefului Direcției I Informații Interne, trimiși la Timișoara în același grup de ofițeri, pentru a identifica „instigatori și, mai ales, persoane străine strecurate”, nu vor confirma existența agenților străini. Astfel, Emil Macri îl informa pe Ion Coman în 18 decembrie că nu „a identificat nici un agent străin”, iar pe Iulian Vlad că nu deține „informații din care să rezulte instigatori și persoane care au venit cu scop de destabilizare.”⁴⁴ Gabriel Anastasiu declara la proces că „s-a văzut clar că nu era vorba de instigare, de elemente din acestea transfuge, fugare, ci că era vorba de niște activități la care participau oamenii muncii...” Un alt ofițer de securitate, lt. Col. Gheorghe Carașcă va ajunge la aceleași concluzii: „Misiunea pe care am primit-o de la generalul Emil Macri a fost aceea de a stabili prin cercetări cine sunt capii evenimentelor din Timișoara și dacă sunt legături cu elementele ostile din afară. Ofițerii de securitate au efectuat cercetări pe linia problemelor menționate mai sus... Menționez că din

⁴¹ *Ibidem*, p. 301

⁴² *Ibidem*, p. 315

⁴³ *Ibidem*, p. 292

⁴⁴ *Ibidem*, p. 37

cercetările efectuate, care au avut loc în Penitenciarul Timișoara, nu au rezultat aspecte care să intereseze organul de securitate.”⁴⁵

Rapoartele și declarațiile de mai sus merită o atenție specială. Toți acești ofițeri superiori, cu funcții de răspundere în Securitate, au fost trimiși la Timișoara cu o misiune specială: de a identifica atât pe conducătorii revoltei cât și pe agenții străini care i-au instigat pe timișoreni. Aceștia, împreună cu organele județene ale Securității, beneficiau de întreaga logistică, aveau oameni în toate zonele fierbinți ale orașului și, mai ales, erau mai mult decât motivați pentru a satisface dorința superiorilor de a eluda cauzele reale ale revoltei și a pune totul în seama agenților străini destabilizanți și instigatori. Dacă nu au putut fi identificați agenți străini instigatori înseamnă, mai mult ca sigur, că nu au fost, sau nu au avut nici un rol în declanșarea evenimentelor de la Timișoara. Că, între timp, cei care atunci căutau cu disperare agenți străini, dar fără nici un rezultat, sunt astăzi cei mai aprigi susținători ai complotului extern pus la cale la Timișoara, este doar o problemă ce ține de nostalgia vremilor apuse și de o explicabilă dorință de mediatizare. Cercetarea istorică nu poate fi făcută pe impresii, ci pe documente, iar cele cunoscute până acum converg spre ideea că pe un fond extern favorabil și chiar încurajator revolta timișorenilor a fost declanșată de criza fără precedent a unui regim anacronic și detestat de marea majoritate a românilor.

Cu sau fără prezența agenților străini, protestul timișorenilor a fost hotărât, dramatic și chiar eroic, lucru recunoscut chiar și de către susținătorii complotului extern împotriva lui Ceaușescu. Astfel, într-un interviu acordat lui John Simpson, redactorul-șef pentru știri externe ale BBC, Virgil Măgureanu declara despre rolul agenților străini că „această influență din afară a existat la Timișoara, inclusiv amestecul unor grupuri care au fost anterior pregătite în afară pentru a interveni într-o eventuală revoltă”, dar „nu datorită lor s-a produs revolta populației din Timișoara, ei au facilitat numai o anumită organizare, eventual au dirijat-o... dar în nici un caz nu aceștia au fost oamenii care au determinat cursul evenimentelor din Timișoara și amploarea lor.”⁴⁶ În aceeași termeni se exprimă și Sergiu Nicolaescu, afirmând că „atât cursul evenimentelor de la Timișoara, clar

⁴⁵ Apud Alex Mihai Stoenescu, *op. cit.*, p. 485

⁴⁶ *Întrebări cu și fără răspuns...*, p. 45-46

anticomuniste, cât și deznodământul lor, au fost determinate în mod fundamental de populația Timișoarei.”⁴⁷

IV. TIMIȘOARA SE REVOLTĂ 16-20 DECEMBRIE

Într-adevăr, săptămâna 16-22 decembrie 1989 a fost cea mai dramatică din istoria municipiului Timișoara. Începutul revoltei timișorenilor s-a produs în după-amiaza zilei de 16 decembrie în Piața Maria, în apropierea casei pastorului László Tőkés. În jurul orelor 19 s-au oprit tramvaiele și s-a strigat pentru prima dată „Jos Ceaușescu”, lozincă incendiară ce a marcat trecerea de la o acțiune de solidarizare cu pastorul Tőkés, expresie a unui civism recunoscut timișorenilor, la o revoltă anticeaușistă, expresie a răbufnirii nemulțumirilor față de un regim agresiv și dictatorial. Atunci s-a aprins scânteia revoltei și tot atunci a încetat rolul jucat de pastorul Tőkés în derularea evenimentelor din Timișoara. Or, cei care au aprins această scânteie oprind tramvaiele și strigând lozinca cea mai dragă românilor în decembrie 1989, nu au fost agenți străini, ci Ion Monoran și Daniel Zăgănescu⁴⁸. Sămânța revoltei a fost aruncată într-un sol fertil, pentru că altfel, chiar dacă toate serviciile secrete din lume și-ar fi dat mâna cu o parte a Securității trădătoare pentru a-l înlătura pe Ceaușescu, timișorenii nu-și riscau viața și libertatea doar pentru a fi pe placul unor complotiști străini sau autohtoni. Că nu erau timișorenii români cei mai naivi și mai ușor de manipulați, au dovedit-o cu prisosință după anii 90, prin lansarea Proclamației de la Timișoara, organizarea numeroaselor manifestări de protest față de politica noilor guvernanți și, de ce nu, prin votul exprimat de-a lungul anilor.

Într-adevăr, după ora 19, în Piața Maria situația era scăpată de sub control, circulația era oprită, numărul demonstranților era în continuă creștere (peste 2000), iar atitudinea lor era fără echivoc potrivnică regimului ceaușist. Fiind confruntate cu o situație fără precedent, autoritățile intervin în forță, fiind trimis un pluton de intervenție și mașini de pompieri. Protestatarii rezistă cu îndârjire, astfel că încercarea forțelor represive de a-i împrăști și de a restabili ordinea eșuează, în ciuda faptului că Ceaușescu i-a cerut primului-secretar al Comitetului Județean P.C.R. Timiș, Radu Bălan, să rezolve situația într-o oră⁴⁹.

⁴⁷ Sergiu Nicolaescu, *Lupta pentru putere...*, p. 51

⁴⁸ Arhiva Memorialului Revoluției Timișoara, *Fond Ion Monoran*; vezi și Daniel Vighi, *Mono a oprit tramvaiele...* în „Orizont”, Timișoara, nr. 1 din 23 ianuarie 2006, p. 22

⁴⁹ *Procesul de la Timișoara*, vol. III, p. 1429

Prinzând curaj, o coloană de demonstranți s-a îndreptat spre Comitetul Județean de Partid, trecând podul Michelangelo și deplasându-se pe lângă Banca de Stat, Poșta și apoi pe Bulevardul 23 August. Depășit de evenimente, Radu Bălan nu a avut curajul să încerce un dialog cu cei aproape 2000 de demonstranți, deși știa că se bucura de simpatia timișorenilor. În aceste condiții, demonstranții atacă sediul, sparg geamurile și încearcă să smulgă însemnele comunismului. Văzând că forțele de care dispunea la acea oră nu făceau față mulțimii, primul secretar solicită Inspectoratului Județean Timiș al Ministerului de Interne să trimită noi forțe. Pentru apărarea sediului și împrăștierea demonstranților este trimis un pluton din subunitatea antiteroristă (U.S.L.A.) echipați cu salopete, scuturi, bastoane și câști, care folosind inclusiv fiole lacrimogene au reușit să restabilească ordinea⁵⁰.

La ora 20,45, primul secretar i-a cerut locotenent-colonelului Constantin Zeca, înlocuitorul comandantului Marii Unități Mecanizate, să scoată trupe și tehnică de luptă pentru a participa, împreună cu organele Ministerului de Interne, la restabilirea ordinii în oraș. În urma ordinului dat de generalul Vasile Milea, ministrul Apărării Naționale, vor fi scoase în oraș 24 de patrule a câte 10 militari fiecare, înarmați, dar fără muniție⁵¹.

Între timp, demonstranții s-au regrupat în Piața Maria și de acolo au pornit, peste pod, la Catedrală, după orele 23, la îndemnul lui Sorin Oprea, mecanic la Electrometal Timișoara⁵². Realizând că numărul celor adunați era prea mic, demonstranții au hotărât să pornească spre Complexul Studentesc pentru a solicita participarea studenților. Între timp, o altă coloană venea de pe Calea Buziașului și Girocului, spre căminele studentești. După ce s-au unit cele două coloane, Sorin Oprea urcat pe un bloc transformator, le cerea demonstranților să meargă la Catedrală pentru a solicita sprijinul mitropolitului în vederea unui dialog cu autoritățile⁵³. În drum spre Catedrală, toate panourile cu lozincile ceaușiste erau spulberate. Ajunși după miezul nopții în fața Catedralei, cei aproape 10000 de manifestanți au cântat „Hora Unirii” și „Deșteaptă-te, române!” și au scandat, la îndemnul

⁵⁰ *Ibidem*, p. 1433

⁵¹ Neculai Damian, *Scânteia vine din văzduh*, Timișoara, Edit. Eurostampa, 1999, p. 41-42

⁵² Armata română în Revoluția din decembrie, 1989, Ediția a II-a, București, Edit. Militară, 1998, p. 56 (în continuare: *Armata română...*)

⁵³ Miodrag Milin, *Timișoara 15-21 decembrie 89*, Timișoara, 1990, p. 36 (în continuare: *Timișoara 15-21 decembrie...*); vezi și *Timișoara 16-22 decembrie 1989...*, p. 60

lui Sorin Oprea, pentru prima dată „Jos comunismul!”⁵⁴ De aici, demonstrații au hotărât să se deplaseze spre cartierele dens populate – Circumvalațiunii, Calea Aradului și Calea Lipovei – pentru a face o demonstrație de forță și curaj, a-i chema și pe alți timișoreni să li se alăture și apoi, cu efective sporite să se reîntoarcă la Catedrală.

Din păcate, nici autoritățile comuniste nu s-au lăsat provocate, dimpotrivă, au reacționat pe măsură. După mai multe convorbiri cu Ceaușescu, Radu Bălan se va implica fără rezerve în reprimarea demonstrațiilor, menținând o permanentă legătură cu Ion Popescu, inspector șef al inspectoratului Județean Timiș al Ministerului de Interne, trimis direct de la mină la Școala de Ofițeri, Academia Militară și apoi la Academia „Ștefan Gheorghiu”, și cu Traian Sima, șeful Securității județului Timiș, primind informații despre evenimentele din stradă și dând dispoziții pentru restabilirea ordinii⁵⁵.

Deoarece coloanele de demonstrați mărșăluiau pe străzile orașului trecând prin cele mai importante zone, în jurul orei 3, Bălan a ordonat „să se intervină cu toate forțele pentru a-i dispersa pe manifestanți și apoi să fie arestați cei ce vor fi găsiți umblând prin oraș.” Într-adevăr, în urma intervenției forțelor represive, demonstrații au fost împrăștiați, operându-se până spre dimineață peste 200 de arestări⁵⁶.

La primele ore ale zilei de duminică, Timișoara arăta ca un oraș asediat și devastat. Se înlocuiau geamurile de la vitrinele sparte, iar timișorenii colindau orașul, ocolind barajele forțelor postate în stradă în diverse locuri, comentând, în grupuri, evenimentele petrecute în ziua precedentă.

Linistea restabilită în dimineața zilei de 17 decembrie va fi tulburată de o defilare a subunităților militare, cu fanfară, drapel de luptă și armament fără muniție – ordonată de Ceaușescu –, defilare ce se dorea a fi o demonstrație de forță pentru a descuraja orice acțiune protestatară⁵⁷. În vederea sprijinirii organizării și desfășurării acestei defilări, în dimineața zilei de 17 decembrie sosește la Timișoara o grupă de ofițeri din Marele Stat Major, Consiliul Politic Superior al Armatei și Inspectoratul Muzicilor Militare⁵⁸. În realitate,

⁵⁴ Marius Mioc, *Revoluția din 1989*, p. 109

⁵⁵ „Caietele Revoluției”, București, nr. 2/2007, p. 16

⁵⁶ „Timișoara”, an. I, nr. 144 din 13 decembrie 1990 și nr. 147 din 18 decembrie 1990

⁵⁷ Nicolae Durac, *Neliniștea generalilor*, Timișoara, Edit. M. P. S., 1991, p. 5; vezi și *Armata română în revoluția din decembrie 1989*, Ed. a II-a, București, Edit. Militară, 1998, p. 56 (în continuare: *Armata română în revoluția din decembrie 1989*); Sergiu Nicolaescu, *Lupta pentru putere. Decembrie 89*, București, Edit. BIC ALL, 2005, p. 61

⁵⁸ *Armata română în revoluția din decembrie 1989...*, p. 56

defilarea a oferit timișorenilor pretextul de a se aduna din nou și a-și exprima protestul față de regim.

Pe la orele prânzului, Ceaușescu l-a sunat de mai multe ori pe Bălan pentru a se informa atât de modul în care a decurs defilarea armatei, cât și de comportamentul timișorenilor adunați în Piața Operei. Deși l-a informat că totul a decurs normal și situația era sub control, la scurt timp Bălan avea să vadă mii de timișoreni ce se îndreptau spre sediul Județenei de partid. Oficialitățile locale, nu numai că nu acceptă dialogul cu demonstrații, în marea lor majoritate pașnici, dar și ordonă ca mulțimea să fie împrăștiată cu gaze lacrimogene și jeturi de apă din două autocisterne. În această situație, o parte dintre demonstrați atacă sediul cu pietre și sticle incendiare, pătrund în interior și devastează birourile de la parter. După alungarea demonstrațiilor din sediu și din fața Comitetului Județean de Partid, Bălan revine la sediu, fiind informat că a fost căutat de Ceaușescu. De aceea, pentru a putea lua legătura cu dictator va merge la Inspectoratul Ministerului de Interne. Aflând că sediul județenei de partid a fost devastat, Ceaușescu i-a ordonat să reocupe sediul, să mobilizeze întregul activ de partid și să-l aștepte pe Ion Coman, care va veni cu un grup de 7 generali și 3 colonei de la M. Ap. N. și M.A.I., pentru a restabili ordinea⁵⁹.

Înainte de a fi trimis la Timișoara, Coman a fost informat de Ceaușescu despre situația municipiului de pe Bega: „Un grup de vandali, de derbedei, vânduți străinătății, încearcă să destabilizeze România. Au spart magazine, au incendiat unități militare, au incendiat Comitetul Județean de Partid, au încercat să ia drapelul de luptă al unității. În această situație am hotărât stare de necesitate în municipiul Timișoara și am ordonat lui Milea și celor de la Interne să trimită un grup de generali de răspundere și să execute aceste ordine.”⁶⁰ Cât de falsă era percepția dictatorului o dovedește cronică evenimentelor derulate în prima parte a zilei de 17 decembrie: în fața sediului Comitetului Județean de Partid erau peste 20 000 de timișoreni, iar grupuri de protestatari mărșăluiau în toate cartierele importante ale orașului. Între timp, Vasile Milea comunica pentru toată armata: „Situația în Timișoara s-a agravat. Este ordin să intervină armata: Armata intră în stare de luptă.”⁶¹ La scurt timp, Milea ordonă, prin telefon, comandanților celor

⁵⁹ *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 1448

⁶⁰ *Procesele revoluției din Timișoara (1989)*, adunate și comentate de Marius Mioc, Timișoara, Edit. Artpress, 2004, p. 26

⁶¹ Apud Alesandru Duțu, *Revoluția din 1989. Cronologie*, București, Edit. Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989, 2006, p. 108

două mari unități din Timișoara să trimită noi efective la cele mai importante obiective din oraș: Județean de Partid, hotelul „Continental”, Poșta, Banca și depozitul de armament al gărzilor patriotice. Pentru că numărul demonstranților era în creștere, Milea revine cu noi ordine cerând ca 7 T.A.B.-uri și 10 tancuri de instrucție să fie trimise la Comitetul Județean de Partid și la comandamentul Marii Unități. Apariția tancurilor pe străzile orașului a scos și mai multă lume din casă și i-a determinat pe mulți timișoreni să intervină pentru a opri represiunea. Câteva tancuri au fost blocate, legate cu lanțurile de șinele de tramvai și vizoarele conductorilor acoperite cu vopsea, iar altora li s-au spart butoaiele cu motorină⁶². Pentru a identifica rapid direcțiile de deplasare ale coloanelor de demonstranți vor fi trimise două elicoptere de la U.M. 01875 Caransebeș, iar în jurul orei 15, comandantul Marii Unități Mecanizate a fost înștiințat că spre Timișoara se îndreaptă efective din U.M. 01233 Buziaș, 01140 Lugoj și 01380 Arad⁶³. După această concentrare de forțe nu este greu de bănuț ce li se pregătea timișorenilor protestatari.

În jurul orei 17, după sosirea lui Ion Coman la Timișoara și a grupei operative conduse de generalul Ștefan Gușă, a început teleconferința organizată de Nicolae Ceaușescu, unde s-a aflat că s-a dat ordin să se tragă în demonstranți. În timpul teleconferinței, Ceaușescu l-a întrebat pe Ion Coman despre situația de la Timișoara, iar acesta a răspuns: „Am ordonat să se tragă foc!”⁶⁴

Din păcate, în jurul orelor 16 se aud primele focuri de armă în Timișoara, iar peste o oră se vor înregistra și primele victime. După ora 18, generalul Ștefan Gușă a preluat în întregime conducerea forțelor militare aparținând Ministerului Apărării Naționale, aflate deja în oraș ordonând distribuirea unei unități de foc până la soldat și executarea focului de avertisment, mai întâi în plan vertical și apoi, la nesupunere, la picioare⁶⁵.

⁶² *Armata română...*, p. 58

⁶³ Sergiu Nicolaescu, *Lupta pentru putere...*, p. 65

⁶⁴ Ioan Scurtu, *Revoluția română din decembrie 1989 în context internațional*, București, Edit. Enciclopedică, 2006, p. 187-188; vezi și Constantin Sava, Constantin Monac, *Revoluția Română din decembrie 1989 rețrăită prin documente și măturii*, București, Edit Axioma, 2001, pp 146-151; Camelia Moraru, Constantin Moraru, *Stenograma teleconferinței lui Nicolae Ceaușescu din 17 decembrie 1989* în „Clio 1989”, București, an. I, nr. 1-2/2005, p. 189-193

⁶⁵ Sergiu Nicolaescu, *Lupta pentru putere...*, p. 69

Confruntarea demonstranților cu forțele represive a fost dramatică, numai în centrul orașului, în jurul Catedralei și în Piața Operei, înregistrându-se 21 de morți și aproape 100 de răniți⁶⁶. La Catedrală s-a tras asupra demonstranților după ora 19, când deja se terminaseră acțiunile de devastare a magazinelor situate în zonă și chiar incendiile fuseseră stinse, iar demonstranții începuseră să se retragă. Nici o instituție importantă a regimului nu era atacată și nici un militar al armatei române nu era amenințat și totuși s-a tras. La început au fost focuri de avertisment, fără prea mult efect asupra mulțimii, care căuta să se îmbărbăteze scandând lozinci: „Nu fugiți!”, „Nu fiți lași!”, „Jos Ceaușescu!”, „Libertate!”, „Soldați, nu trageți în frații voștri!”, „Și voi sunteți copiii noștri!”. După câteva minute s-a tras direct asupra mulțimii cu muniție de război⁶⁷.

Confruntări similare s-au înregistrat și în alte cartiere ale orașului: Calea Lipovei, Calea Aradului, Piața Traian, Băile Neptun, Calea Girocului și zona Buziașului până spre orele 3⁶⁸. De aceea, ziua de 17 decembrie 1989 a fost considerată, cu deplin temei, „cea mai cumplită zi din istoria orașului Timișoara”⁶⁹, sau „ziua celor opt bătălii ale timișorenilor cu dictatura”⁷⁰. Prețul plătit de timișoreni pentru curajul de a înfrunta regimul lui Ceaușescu a fost înfricoșător și fără precedent în istoria contemporană a României: peste 60 de morți și peste 200 de răniți⁷¹.

În dimineața zilei de 18 decembrie, orașul „arăta groaznic, totul era devastat. Aerul avea miros de vulcan aprins. Piața era ocupată de cordoane de militari și securiști în civil, înarmați, pe care trecătorii îi priveau cu ură, scârbă și dispreț. Pe străzi, în fața magazinelor devastate și incendiate, se făcea curățenie.”⁷² Liniștea era doar aparentă pentru că starea de spirit a timișorenilor era mai mult decât tensionată, ca urmare a masacrului din ziua precedentă și a celor peste 800 de arestați. În ciuda stării de necesitate ce

⁶⁶ Peter Siani-Davies, *Revoluția română din decembrie 1989*, București, Edit. Humanitas, 2006, p. 102

⁶⁷ Dumitru Tomoni, *Catedrala mitropolitană ortodoxă din Timișoara* în „Clio 1989”, an. IV, nr. 1/2008, p. 158-160

⁶⁸ Florin Medeleț, Mihai Ziman, *O cronică a Revoluției din Timișoara 16-22 decembrie 1989*, Timișoara, 1990, p. 12-14; vezi și Costel Balint, *1989 – Legiunea Revoluției, Timișoara*, Edit. Brumar, 2005, p. 174-175

⁶⁹ Miodrag Milin, *Timișoara 15-21 decembrie...*, p. 67

⁷⁰ Florin Medeleț, Mihai Ziman, *op.cit.*, p. 10

⁷¹ Marius Mioc, *Revoluția din 1989...*, p. 112-115; vezi și Costel Balint, *op.cit.*, p. 179-218

⁷² *Ibidem*, p. 44

interzicea circulația în grupuri pe străzi, la fiecare pas întâlneau oameni disperăți care își căutau copiii sau rudele dispăruți sau arestați.

În jurul orei 9, a început la sediul municipal de partid o ședință de analiză și informare cu directorii și secretarii de partid din întreprinderile și instituțiile orașului, care trebuiau să aducă și situația cu prezența oamenilor la lucru⁷³. Vorbitorii, primul secretar Radu Bălan și foștii prim secretari Ilie Matei și Cornel Pacoste, au înfierat acțiunile zilei precedente punându-le pe seama unor „huligani” și „derbedei” care au atras de partea lor copii și femei, pe care i-au îmbătat și i-au drogat. Fiind stare de necesitate în Timișoara era interzisă deplasarea în grup, spectacolele erau sistate, salariații trebuiau împiedicați să iasă în stradă, iar fiecare organizație de partid trebuia să-i convoace nominal pe cei care lipseau de la lucru, să organizeze ședințe la fiecare întreprindere și să transmită același mesaj. În ciuda eforturilor depuse, mesajul nu a avut credibilitate, muncitorii așteptând cu nerăbdare încheierea programului pentru a ieși în stradă și a continua protestul.

Între timp, coloneii Traian Sima și Filip Teodorescu, din dorința de a identifica conducătorii revoltei, îl informează pe directorul Spitalului Județean – vărul lui Sima – că trebuie interogați răniții prin împușcare. În acest sens, sunt trimiși la spital ofițeri de securitate și milițieni, veniți din alte județe, la ordinul generalului Vlad Iulian. În ciuda supliciei la care erau supuși răniții, unii fiind aduși pe targă chiar din sălile de operație, și a amenințărilor cu pierderea libertății, securiștii nu află nimic despre identitatea conducătorilor pentru că, de fapt, aceștia nu existau, revolta fiind spontană.

După ora 15, grupuri de tineri venind dinspre Spitalul de Copii s-au oprit pe platoul din fața Catedralei. În scurt timp, treptele Catedralei erau pline de tineri cu lumânări aprinse, care au început să strige lozinci anticeaușiste. Informată de Ion Coman despre acest protest, Elena Ceaușescu, într-o evidentă criză de nebunie, va da un ordin aberant: „Trageți cu tunul în Catedrală, să terminați odată cu ea!”⁷⁴ Nu s-a tras cu tunul, dar s-a tras asupra tinerilor, fiind ucis Sorin Leia, care flutura un drapel cu stema decupată, și încă 2 tineri, iar alți 4 fiind răniți. Demonstrații s-au împrăștiat, încercând să se pună la adăpost din calea gloanțelor, dar în scurt timp s-au regrupat în zona centrală a orașului huiduind armata și scandând

⁷³ *Procesul de la Timișoara*, vol. IV, Ediție îngrijită de Miodrag Milin și Traian Orban, Timișoara, 2006, p. 1970

⁷⁴ *Procesul de la Timișoara*, vol. III, p. 1352

lozinci. Cu ajutorul gazelor lacrimogene și a focurilor de armă vor fi din nou împrăștiați.

În jurul orei 23, la sediul Inspectoratului Ministerului de Interne a sosit o autoizotermă de la Autobaza COMTIM. De aici, a fost trimisă la Spitalul Județean, unde 6 ofițeri de miliție au încărcat 40 de cadavre de la morga spitalului. În jurul orei 5, autoizoterma, conform planului stabilit, a plecat spre București, unde cadavrele au fost incinerate la Crematoriul „Cenușa”. Se încerca astfel, din dispoziția Elenei Ceaușescu, să se ascundă urmele masacrului din 17 decembrie, familiile victimelor urmând a fi informate că acestea fugiseră peste graniță⁷⁵.

În dimineața zilei de 19 decembrie la fabrica „Electromotor” muncitorii de la secția de sculările refuză să lucreze atâta timp cât blindatele și militarii se mai aflau în stradă. Abia după lungi tratative cu conducerea fabricii și după promisiunea că se va lua legătura cu cei de la județ pentru satisfacerea cererilor, muncitorii vor relua activitatea⁷⁶.

Nu același lucru se va întâmpla la Întreprinderea ELBA, unde, fără să se declare oficial grevă generală, ea va începe în aceeași dimineață și va continua până după înlăturarea lui Ceaușescu. La solicitarea muncitorilor, Bălan s-a deplasat în întreprindere pentru a intra în dialog cu ei. Ajungând acolo, împreună cu primarul Petru Moț, Bălan este informat că muncitorii aflați în curtea întreprinderii încetaseră lucrul și cereau îmbunătățirea condițiilor de trai și scoaterea Armatei din întreprinderi și din oraș. De pe o platformă, un grup de 10-15 muncitori, învingându-și frica, scandau: „Jos Ceaușescu!”, astfel că primul secretar conștientizează că se afla la o manifestație cu „un pronunțat caracter politic și anticeaușist”⁷⁷. Protestul muncitorilor îi pune, pentru prima dată, serioase semne de întrebare și generalului Ștefan Gușă, care venind în fabrică, vede că „protestatarii nu erau huligani, ci oameni serioși.”⁷⁸ Într-adevăr, revolta timișoreană intră în 19 decembrie într-o nouă fază, muncitorii având rolul esențial, iar acțiunile fiind mult mai bine organizate și fără manifestări violente, punând astfel forțele represive în imposibilitatea de a reacționa.

A doua zi, la solicitarea a peste 2 500 de muncitori de la UMT, aflați în grevă și adunați în curtea celei mai mari întreprinderi din oraș, Bălan se va deplasa acolo în jurul orelor 10, fiind urmat de Cornel Pacoste și ministrul

⁷⁵ Titus Suciu, *Reportaj...*, p. 151-154

⁷⁶ Costel Balint, *op.cit.*, p 57

⁷⁷ *Procesul de la Timișoara*, vol. III..., p. 1472

⁷⁸ Apud Peter Siani-Davies, *op.cit.*, p. 109

construcțiilor de mașini, Eugen Rădulescu, fost cadru de conducere la această uzină. Muncitorii aveau atât revendicări sociale, cât și politice, solicitând îmbunătățirea condițiilor de viață și înlăturarea lui Ceaușescu⁷⁹. Dacă în raportul trimis conducerii centrale a partidului în ziua precedentă, Bălan era convins că prin „măsurile politico-organizatorice luate de organele și organizațiile de partid și organisme demorației muncitorești-revoluționare în toată această perioadă, activitatea în toate unitățile economico-sociale ale municipiului și învățământului mediu și superior”⁸⁰ se desfășura în condiții absolut normale, după întâlnirile cu muncitorii de la ELBA și mai ales de la UMT își va schimba opinia. Bălan nu mai identifică opoziția regimului ceaușist doar cu grupurile de „vandali” sau „iredentiști” ci cu sute și chiar mii de muncitori, care cu doar câteva zile în urmă constituiau temelia acestui regim. El vedea cum oamenii muncii și-au învins teama și în plină zi strigau cu toată convingerea „Jos Ceaușescu!” și „Libertate!”. Era mult prea inteligent Radu Bălan ca să nu realizeze că Timișoara nu mai putea fi Brașovul anului 1987. De aceea, comportamentul său se va schimba, sigur în limitele permise de cultura politică și funcțiile pe care le avea. Din acest moment, Bălan nu va mai evita contactul cu protestatarii sau cu reprezentanții acestora, dimpotrivă, va căuta până în momentul arestării să-și nuanțeze poziția și chiar să dea impresia că ar dori să fie în tabăra lor.

V. DE LA REVOLTĂ POPULARĂ LA REVOLUȚIE

În 20 decembrie, starea de spirit a orașului revoltat s-a schimbat radical, „Toată lumea știa că aveau să iasă marile întreprinderi”, mărturisea Claudiu Iordache⁸¹. Semnalul l-au dat muncitorii de pe platforma industrială din Calea Buziașului, de la A.E.M. și Electrotimiș care va porni spre ELBA, la solicitarea muncitorilor de la această întreprindere aflați în a doua zi de grevă generală. Ajunși la gară, află că cei de la ELBA nu i-au mai așteptat și au plecat împreună cu muncitorii de la Solventul și Electromotor spre Piața Operei, cu vreo jumătate de oră înaintea venirii lor⁸². Nu puteau rămâne pasivi nici muncitorii de la cea mai puternică întreprindere timișoreană,

⁷⁹ *Ibidem*, p. 1479

⁸⁰ Arhiva Memorialului Revoluției Timișoara, *Fond documentar*, Raport privind evenimentele care au avut în municipiul Timișoara în perioada 15-18 decembrie 1989, f. 4

⁸¹ Titus Suci, *Lumea bună a balconului*, Timișoara, Edit. Helicon, 1996, p. 26 (în continuare: *Lumea bună...*)

⁸² Costel Balint, *op.cit.*, p. 62-64

U.M.T., care se vor îndrepta spre Judeţeană de partid Autorităţile comuniste nu se mai confruntă cu „huligani” şi „derbedei” vânduţi „agenturilor străine”, ci cu însăşi clasa muncitoare, atunci cu adevărat revoluţionară. Zecile de mii de muncitori încolonaţi şi disciplinaţi, dar hotărâţi şi mai siguri ca niciodată că nu mai pot da înapoi, paralizează reacţia autorităţilor comuniste şi determină fraternizarea multor militari cu demonstraţii. Din aceste considerente şi pentru a se evita incidente cu consecinţe nebanuite, Ştefan Guşă a ordonat retragerea tuturor efectivelor şi tehnicii militare aflate în oraş în cazărmi şi trecerea lor la apărarea circulară a acestora, măsură aprobată şi de ministrul Milea. Trebuie precizat că nu este vorba de o fraternizare generală a armatei din stradă cu demonstraţii. Fraternizarea a avut loc numai la nivelul soldaţilor şi a gradelor inferioare pentru că marea majoritate a comandanţilor îndoctrinaţi şi temători de consecinţe continuau să rămână obedienţi clanului Ceauşescu.

La orele prânzului aproape toată Timişoara era în stradă, în Piaţa Operei sau în faţa Judeţenei de partid, unde în 20 decembrie se vor constitui cele două nuclee de conducere a revoltei timişorenilor.

În jurul orei 13, din iniţiativa lui Lorin Fortuna, un grup de revoluţionari urcă la balconul Operei, unde iau hotărârea de a constitui un comitet de coordonare şi conducere. În acest scop, Fortuna invită câte 2-3 reprezentanţi ai întreprinderilor ai căror reprezentanţi se aflau în piaţă, să urce alături de grupul de iniţiativă⁸³. Comitetul constituit în foaiere a formulat un program de revendicări minimale, pe baza căruia să poarte tratative cu reprezentanţii puterii comuniste şi a ales un birou permanent format din Lorin Fortuna (preşedinte), Claudiu Iordache (vicepreşedinte), Maria Trăistaru (secretară), precum şi Ioan Chiş şi Nicolae Bădilescu, ca membri. Astfel, în jurul orei 14, Lorin Fortuna anunţa în faţa a peste 50 000 de demonstraţi constituirea primei formaţiuni politice libere, Frontul Democrat Român ce-şi va schimba în scurt timp denumirea în Frontul Democratic Român⁸⁴. În după-masa zilei de 20 decembrie, Timişoara devenea primul oraş liber din România, iar liderii Frontului Democratic Român au lansat un apel către toate oraşele ţării

⁸³ Lorin Fortuna, *Semnificaţia zilei de 20 decembrie 1989* în „Caietele Revoluţiei”, nr. 5/2006, p. 29-32

⁸⁴ Marinela Veronica Ţariuc, *Frontul Democratic Român (FDR)* în *Ibidem*, p. 10-28; vezi şi Titus Suci, *Lumea bună...*, p. 26; Milin Miodrag, *Timişoara în revoluţie şi după*, Timişoara, Edit. Marineasa, 1997, p. 110-111 (în continuare: *Timişoara în revoluţie...*); *Idem*, *Semnificaţia zilei de 20 decembrie 1989 pentru Revoluţia Română* în „Caietele Revoluţiei”, nr. 1/2006, p. 15-18

de a urma exemplul Timișoarei, apel căruia orașul Lugoj i-a dat curs în aceeași zi, iar Aradul, Clujul și Bucureștiul în ziua următoare.

La ora 14,30, sosește la Timișoara, cu un avion special, Constantin Dăscălescu, primul ministru, însoțit de Emil Bobu și de trei miniștri, fiind așteptați la Județeană de partid de reprezentanții puterii locale, de Ion Coman, dar și de zeci de mii de timișoreni, care scandau lozinci împotriva regimului dictatorial. La scurt timp după sosire, la presiunea demonstranților, Dăscălescu începe „negocierile” cu o delegație a celor din stradă formată din 13 revoluționari⁸⁵. Aceștia se vor constitui într-un Comitet cetățenesc, ce va reprezenta al doilea nucleu de conducere a revoltei timișorenilor. După schimburi dure de replici între primul ministru și revoluționarii Ioan Savu, Ioan Marcu, Sorin Oprea, Petre Petrișor, Mircea Mureșanu etc., de neimaginat cu doar o săptămână în urmă, se structurează un set de revendicări: abdicarea dictatorului, demisia guvernului, eliberarea arestaților, restituirea morților familiilor pentru a fi îngropați creștinește, alegeri libere etc.⁸⁶ Revendicările, transcrise de Ioan Savu, vor fi prezentate mulțimii de către Petre Petrișor și vor fi comunicate, împreună cu numele liderilor, Consulatului iugoslav pentru a fi difuzate în exterior.

În jurul orei 18, o delegație a F.D.R., formată din Lorin Fortuna, Claudiu Iordache, Nicolae Bădilescu, Mihaela Munteanu etc. vine în sediul Județenei de partid pentru a participa la tratativele cu reprezentanții guvernului. Revendicările lor erau aproape similare cu cele transcrise de Savu, cea mai importantă fiind demiterea lui Ceaușescu⁸⁷. Evident că Dăscălescu nu a avut curajul să-i comunice dictatorului dorința cea mai fierbinte a timișorenilor, astfel că negocierile cu reprezentanții guvernului au eșuat. Singurele revendicări acceptate au fost cele referitoare la eliberarea celor arestați – o parte dintre ei vor veni în cursul serii în Piața Operei – și restituirea morților. Pe toată durata așa-ziselor negocieri, mulțimea a scandat lozinci anticeaușiste: „Jos Ceaușescu!”, „Jos analfabeta!”, „Ceaușescu și soția nu au loc în România!”, „Până la Crăciun să scăpăm de acest nebun!” etc.⁸⁸

După eșuarea negocierilor, delegația F.D.R. pleacă spre Operă, însoțită de peste 2000 de demonstranți. În scurt timp, cea mai mare parte a

⁸⁵ Ioan Savu, Ioan Marcu, Petre Boroșoiu, Sorin Oprea, Virgil Socaciu, Mircea Mureșan, Petre Petrișor, Dan Carp, Nicolae Vartan, Mihai Bădele, Adela Săbăilă, Corneliu Pop și Valentin Vitner („Caietele Revoluției”, nr. 2/2005, p. 10)

⁸⁶ *Ibidem*, p. 9

⁸⁷ Milin Miodrag, *Timișoara în revoluție...*, p. 113-114

⁸⁸ Alesandru Duțu, *op. cit.*, p. 145

protestatarilor vor pleca spre Piața Operei, Județeană de partid nemiareprezentând interes, fiind doar sediul unei puteri decorative fără nici o influență în orașul de pe Bega. Piața Operei și instituția în care își avea sediul F.D.R., devin zona de speranță și forță a timișorenilor liberi.

În cursul serii, Ceaușescu rostește la Radio și Televiziune o cuvântare prin care înfierează Timișoara, apoi declară Stare de Necesitate pe întreg teritoriul județului Timiș și îl desemnează pe generalul Victor Stănculescu în funcția de comandant militar al Timișoarei. Erau măsuri disperate și fără efect deoarece în acel moment Timișoara era primul oraș liber din România. Comitetul Frontului Democratic Român, în componența căruia intraseră și reprezentanți din Comitetul cetățenesc, avea deja un proiect politic și reprezentanți din toate marile întreprinderi timișorene care, a doua zi urmau să intre în grevă generală. În aceste condiții revolta populară intră într-o nouă fază, transformându-se în revoluție. În mod explicit se cerea înlăturarea lui Ceaușescu, dar implicit și înlăturarea regimului comunist, pentru că atunci timișorenii puneau semnul egalității între Ceaușescu și regimul comunist. Toate neajunsurile și nemulțumirile erau puse pe seama lui Ceaușescu, nu mai era timp și nici răbdare să se facă o analiză a regimului comunist și să se vadă că Ceaușescu era creația sistemului și că acest sistem nu se reducea la Ceaușescu și clanul său.

În noaptea de 20/21 decembrie se constituie o comisie de redactare a unui program oficial de acțiune a F.D.R.⁸⁹, program finalizat în jurul orei 3. Platforma-program intitulată Proclamația Frontului Democratic Român a constituit primul document programatic al revoluției române din decembrie 1989, confirmând trecerea de la revoltă populară la revoluție. Proclamația consfințea existența unei noi forțe politice și propunea Guvernului realizarea unui dialog prin acceptarea unor revendicări: alegeri libere, libertatea cuvântului, presei, radioului și televiziunii, deschiderea granițelor, eliberarea deținuților și dizidenților politici, reforma învățământului, pedepsirea celor care au dat ordin să se tragă în demonstrații, restituirea morților familiilor, recunoașterea noii structuri politice etc. În final, se făcea un apel către toate localitățile țării de a urma exemplul Timișoarei și de a intra în grevă generală începând din 21 decembrie, până la victoria finală⁹⁰.

⁸⁹ Din comisie făceau parte: Lorin Fortuna, Nicolae Bădilescu, Claudiu Iordache, Luminița Milutin, Petre Boroșoiu și Mihaela Munteanu. (Milin Miodrag, *Timișoara în revoluție...*, p. 123)

⁹⁰ „Caietele Revoluției”, nr. 2/2005, p. 12-13

În dimineața zilei de 21 decembrie, la ora 9, Lorin Fortuna a citit pentru prima dată Proclamația în fața a peste 100 000 de timișoreni aflați în grevă generală, bucurându-se de o primire entuziastă, cu urale și ovații. Chiar dacă Timișoara se declarase oraș liber și majoritatea timișorenilor erau în stradă, Ceaușescu nu se împăca cu această situație și de aceea, paralel cu mitingul organizat la București, va ordona o ultimă încercare de recuperare a orașului răzvrătit din mâna demonstranților.

Se pare că generalii aflați la Timișoara au întocmit un plan complex, intitulat „Tunetul și Fulgerul”, ce prevedea atacarea demonstranților din Piața Operei, cu unități de TAB-uri și 2 elicoptere dinspre Catedrală și 50 de tancuri dinspre hotelul „Continental”. Unitățile militare din cazarma Oituz trebuiau să înconjoare circular zona pentru a împiedica pătrunderea altor protestatari. Demonstranții aflați în Piața Operei urmau să fie dispersați și arestați, iar în locul lor, în piață urmau să intre două coloane de muncitori aduși de către activiștii de partid de pe platforma industrială din Calea Buziașului, urmați de militari M.Ap.N. și 22 000 de gărzi patriotice din Oltenia. În etapa a doua, echipe ale securității în cooperare cu militari D.I.A. și parașutiștii din Caracal urmau să ia cu asalt balconul Operei pentru a-i aresta pe membrii F.D.R., a captura armamentul aflat în posesia revoluționarilor și a confisca stația de amplificare prin care se făcea propagandă ostilă și se incita la grevă generală. Datorită mitingului de la București, protestelor din alte orașe și a unor disfuncționalități, planul nu s-a aplicat. Având în vedere gravitatea acțiunii – se estimau 2000 de morți, răniți și arestați din rândul demonstranților – documentele au fost distruse ulterior, inclusiv file din Jurnalul de luptă al Diviziei 18 Mecanizate Timișoara⁹¹.

Documentele accesibile cercetării susțin parțial acest plan, dar cu certitudine forțele represive nu s-au resemnat începând cu 20 decembrie, odată cu pierderea controlului asupra orașului de pe Bega. În noaptea de 20/21 decembrie, Ioan Corpodeanu, împreună cu alți ofițeri superiori de miliție au fost trimiși de generalul Mihalcea la sediul Diviziei din Piața Libertății, unde li s-au cerut cadre militare înarmate pentru a colabora cu armata la un plan aflat în lucru⁹². Și alți ofițeri superiori au declarat la proces că în acea

⁹¹ Iosif Costinaș, *M-am întors*, Timișoara, Edit. Marineasa, 2003, p. 51-60; vezi și Marinela Veronica Tariuc, *op. cit.*, p. 17

⁹² *Procesul de la Timișoara*, vol. II..., p 567-568

noapte au fost chemați la sediul Diviziei, unde li s-au cerut să pună la dispoziție militari și tancuri⁹³.

În dimineața zilei de 21 decembrie, Radu Bălan a chemat mai mulți activiști de partid, comunicându-le că din dispoziția lui Coman urmau să organizeze o contrademonstrație muncitorească în Piața Operei. În acest sens, trebuiau formate două coloane, una care să plece de pe platforma industrială din Calea Buziașului, iar cealaltă, din zona întreprinderilor ELBA, Electromotor, 6 Martie etc. Coloanele trebuiau să aibă 200 de militari, 200-400 membri ai gărzilor patriotice și aproximativ 1000 de muncitori. În ciuda încercărilor făcute și a deplasării militarilor în zona întreprinderilor menționate, intenția nu s-a putut finaliza, muncitorii fiind, majoritatea, în Piața Operei.

Și mai răsunător a fost eșecul acțiunii de „tip mineriadă”, prin care unități de gărzi patriotice din județele Mehedinți, Dolj și Olt, echipate cu uniforme specifice, înarmate cu ciomege special confecționate, și dirijate de către securiști au fost trimise cu trenuri speciale la Timișoara, pentru a acționa împotriva unor forțe de invazie ungurești și iugoslave, care încercau să ocupe Banatul și cărora li s-au alăturat „huligani” și „bețivi” din Timișoara⁹⁴. Aflând din timp de sosirea trenurilor speciale, cu ajutorul angajaților centralei telefonice C.F.R., conducerea F.D.R. a putut să intervină și să zădărnicească aceste acțiuni. Unele trenuri au fost oprite pe parcurs și întoarse spre Oltenia, iar muncitorii ajunși în Timișoara s-au convins rapid că pe străzile orașului nu erau dușmani străini, ci confrați decși să înlătore regimul lui Ceaușescu. De aceea, vor fraterniza cu timișorenii, punând capăt ultimei tentative a dictatorului de a prelua controlul asupra orașului răzvrătit.

În dimineața de 22 decembrie, din dispoziția lui Coman, primarul Moț i-a contactat pe liderii F.D.R., solicitându-le să cedeze stația de amplificare, întrucât mai mulți cetățeni s-ar fi declarat nemulțumiți de tulburarea liniștii. Aceștia au refuzat și i-au înmănat primarului Proclamația frontului pentru a fi cunoscută și de către Coman. Încă de dimineață, peste 150 000 de timișoreni se aflau în Piața Operei, scandând lozinci împotriva regimului ceaușist și aplaudând discursurile celor de la balcon, printre care s-a numărat și maiorul Viorel Oancea, primul ofițer al armatei române care a trecut de

⁹³ Iosif Costinaș, *op. cit.*, p. 57-59

⁹⁴ Lorin Fortuna, *op. cit.*, p. 32

partea revoluției⁹⁵. De aceea, vestea că dictatorul a fugit, a produs un entuziasm greu de descris, alinând în parte și durerea acelor care abia își îngropaseră morții sau încă sperau să-i găsească.

Solidarizarea altor orașe, și în special a Bucureștiului, cu revolta timișorenilor, începută în 16 decembrie și transformată în revoluție în 20 decembrie, a dus la înlăturarea regimului politic condus de Ceaușescu și clanul său, și a marcat intrarea României într-o nouă etapă istorică ce întruchipează elementele esențiale ale unui regim democratic.

Tomoni Dumitru

⁹⁵ „Caietele Revoluției”, nr. 3/2006, p. 36-37

BIBLIOGRAFIE

I. IZVOARE

1. ARHIVE

Arhiva Memorialului Revoluției Timișoara: Fond documentar
Direcția Județeană Timiș a Arhivelor naționale. Fond Comitetul Județean
Timiș al PCR

2. DOCUMENTE PUBLICATE

Procesul de la Timișoara, vol. I-II, Ediție îngrijită de Miodrag Milin,
Fundația Academia Civică, 2004;
Procesul de la Timișoara, vol. III, Ediție îngrijită de Miodrag Milin și
Traian Orban, Timișoara, Edit. Mirton, 2005
Procesul de la Timișoara, vol. IV, Ediție îngrijită de Miodrag Milin și
Traian Orban, Timișoara, Edit. Mirton, 2006

3. PRESA

„Caietele Revoluției”, București, 2005-2008
„Orizont”, Timișoara, 2006
„Timișoara”, 1990

II. LUCRĂRI PUBLICATE

*** Armata română în Revoluția din decembrie, 1989, Ediția a II-a,
București, Edit. Militară, 1998
Balint, Costel, 1989 – *Legiunea Revoluției, Timișoara*, Edit. Brumar, 2005
Birăescu, Traian Liviu, *De ce Timișoara? în Timișoara 16-22 decembrie
1989*, Timișoara, Edit. Facla, 1990
Buzărnescu, Ștefan; Pribac, Sorin; Neagu, Mircea; Buzărnescu, Ana, *Un
model de interculturalitate activă. Banatul
românesc*, Timișoara, Edit. De Vest, 2004
Costinaș, Iosif, *M-am întors*, Timișoara, Edit. Marineasa, 2003
Damian, Neculai, *Scânteia vine din văzduh*, Timișoara, Edit. Eurostampa,
1999
*** *De la regimul comunist la regimul Iliescu. Virgil Măgureanu în dialog
cu Alex Mihai Stoenescu*, București, Edit. RAO, 2008
Durac, Nicolae, *Neliniștea generalilor*, Timișoara, Edit. M. P. S., 1991
Duțu, Alesandru, *Revoluția din 1989. Cronologie*, București, Edit.
Institutului Revoluției Române din Decembrie
1989, 2006
Fortuna, Lorin, *Seminificația zilei de 20 decembrie 1989 în „Caietele
Revoluției”*, nr. 5/2006

- Întrebări cu și fără răspuns. Decembrie 1989*, Timișoara, Edit. Mirton, 2001
- Jurma, Gheorghe, *Descoperirea Banatului*, Reșița, Edit. Timpul, 1994;
- Marineasa, Viorel; Vighi, Daniel, *Rusalii 51. Fragmente din deportarea în Bărăgan*, Timișoara, Edit. Marineasa, 1994;
- Marineasa, Viorel; Vighi, Daniel; Sămânță, Valentin, *Deportarea în Bărăgan*, Timișoara, Edit. Mirton, 1996;
- Medeleț, Florin; Ziman, Mihai, *O cronică a Revoluției din Timișoara 16-22 decembrie 1989*, Timișoara, 1990
- Milin, Miodrag, *Timișoara în revoluție și după*, Timișoara, Edit. Marineasa, 1997
- Milin, Miodrag, *Timișoara 15-21 decembrie 89*, Timișoara, 1990
- Mioc, Marius, *Revoluția din 1989 și minciunile din Jurnalul Național*, Timișoara, Edit. Marineasa, 2005
- Mioc, Marius, *Revoluția, fără mistere. Începutul revoluției române: cazul László Tőkés*, Timișoara, Edit. „Almanahul Banatului”, 2002
- Moraru, Camelia; Moraru, Constantin, *Stenograma teleconferinței lui Nicolae Ceaușescu din 17 decembrie 1989 în „Clio 1989”*, București, an. I, nr. 1-2/2005
- Munteanu, Ioan, *Manifestarea anticomunistă a studenților de la Timișoara din octombrie 1956. Semnificația politică națională*, în „Analele Sighet”, vol. VIII, București, 2000
- Munteanu, Ioan, *Starea de spirit a populației din Timișoara premergătoare Revoluției din Decembrie 1989 în „Clio”*, an. IV, nr. 1/2008, București,
- Neumann, Victor, *Civismul Timișoarei în anii național-comunismului în „Memorial 1989. Buletin științific și de informare”*, nr. 2/2007, Timișoara
- Nicolaescu, Sergiu, *Lupta pentru putere. Decembrie 89*, București, Edit. Bic All, 2005
- Nicolaescu, Sergiu, *Revoluția. Începutul adevărului. Un raport personal*, București, Edit. Topaz Grup, 1995;
- *** *Procesele revoluției din Timișoara (1989)*, adunate și comentate de Marius Mioc, Timișoara, Edit. Artpress, 2004
- *** *Revoluția română din decembrie 1989. Istorie și memorie*, coordonator Bogdan Murgescu, Iași, 2008

- Sava, Constantin; Monac, Constantin, *Revoluția Română din decembrie 1989 re trăită prin documente și măturii*, București, Edit. Axioma, 2001
- Scurtu, Ioan *Revoluția română din decembrie 1989 în context internațional*, București, Edit. Enciclopedică, 2006
- Siani-Davies, Peter, *Revoluța română din decembrie 1989*, București, Edit. Humanitas, 2006
- Sitaru, Mihaela, *Oaza de libertate. Timișoara, 30 octombrie 1956*, Iași, Edit. Polirom, 2004
- Spijavca, Elena, *Munci și zile în Bărăgan*, București, Edit. Fundației Academia Civică, 2004
- Stoenescu, Alex Mihai, *Istoria loviturilor de stat în România*, vol. 4 (I), București, Edit. RAO, 2004
- Suciu, Titus, *Lumea bună a balconului*, Timișoara, Edit. Helicon, 1996
- Suciu, Titus, *Reportaj cu sufletul la gură*, Timișoara, Edit. Seicon, 1990
- Teodorescu, Filip, *Un risc asumat*, București, Edit. Viitorul Românesc, 1992
- *** *Timișoara 16-22 decembrie 1989*, Timișoara, Edit. Facla, 1990
- Tinu, Radu, *Timișoara... no comment*, București, Edit. Paco, 2001
- Tomoni, Dumitru, *Catedrala mitropolitană ortodoxă din Timișoara în „Clio 1989”*, an. IV, nr. 1/2008
- Tomoni, Dumitru, *Regionala „Astra Bănățeană”. Monografie istorică*, Timișoara, Edit. Eurostampa

MĂRTURII NEALTERATE

Nicu Ceaușescu și Revoluția (II)

În acest număr al revistei continuăm cu dezvăluirile legate de culisele Revoluției din Decembrie 1989, așa cum reies ele din derularea Procesului de la Sibiu, proces public cu inculpați, părți vătămate și martori importanți.

Medicul veterinar Camil Stroia, comandant al Școlii de dresaj câini- Sibiu, se ocupa de caii și câinii primului-secretar, Nicu Ceaușescu. Când Timișoara dădea primele semne de clocot, fiul dictatorului pleca la vânătoare de fazani...

Când Timișoara dădea primele semne de clocot, fiul dictatorului pleca la vânătoare de fazani...

„Domnule președinte, onorată instanță, duminică, 17 decembrie, la ora 11,00”, declară Camil Stroia, „am fost chemat telefonic de acasă, să mă prezint la fostul prim-secretar. Eu aveam ordin să mă ocup de cal și de câinii dânsului. M-am prezentat acolo, la vilă, și de-acolo am plecat la pădurea de la Vește, unde era o crescătorie de fazani. S-a ajuns în jurul orei 12,30. Era soare afară. S-a stat afară. S-a pus o masă acolo, s-a servit țuică fiartă, niște coniac, mă rog, ce a fost acolo; nu s-a mai ținut vânătoarea, iar la ora 14,00 s-a intrat înăuntru, într-o cameră, unde vroiau să facă acolo o cabană. S-a servit o supă și un pic de friptură; de acolo am ieșit iar afară. La ora 15,15, dânsul s-a dus la ARO, s-a pus pe bancheta din spate și s-a culcat. La ora 16,30, personal m-am dus și l-am trezit pe dânsul și l-am rugat frumos: *Tovarășu’, vă rog frumos, mergeți mai bine acasă, să vă odihniți, că stăm aicea și deja e frig!* S-a suit șoferul în ARO, io am mai rămas cu băieții acolo, dânsul a plecat. Când am ajuns la vilă, dânsul nu mai era la vilă, era deja plecat la sediu. Spuneau că este teleconferința. (...) Dânsul nu era în stare de ebrietate, era așa... mai mult obosit decât... mă rog, s-a băut niște țuică fiartă și... Când, seara, am ajuns la vilă, io mi-am văzut de treabă, am

dat la câini de mâncare și a venit dânsul de la teleconferință. Când a venit de la teleconferință, m-am întâlnit cu dânsul, chiar între vila 1 și vila 2, și mi-a zis: *Colonele, suntem în stare de război! De-acum preiau eu comanda!* La care eu: *Tovarășu` prim-secretar, permiteți să mă duc la unitate?* La care el: *Da. Du-te!* Și am plecat. M-am dus la unitate, acolo am dormit. Luni, era 18 decembrie 1989, am fost chemat la ora 16-16,30 la dânsul. Era la unitate. M-am dus acolo. Nu mi s-a spus nimic. M-am retras de-acolo. (...) În ziua de 22, la noi la unitate, din dispoziția inculpatului, a fost adus un fișet metalic în care cred că se aflau armele ce-i aparțineau...”

„În declarațiile din cursul urmăririi penale, am declarat adevărul și numai adevărul. În perioada când s-au petrecut evenimentele de la Timișoara, mă găseam la locuința acestuia din Sibiu și, când mi s-au adus la cunoștință evenimentele de la Timișoara, acesta s-ar fi exprimat injurios la adresa lui Postelnicu, că nu este în stare, împreună cu ministrul Apărării, să-i termine (pe timișoreni – n.n.). Inculpatul, și atunci, ca întotdeauna, spunea că nu are încredere în Miliție.”

„Atunci când inculpatul a spus că este stare de război și preia comanda, acesta a mai afirmat că toată lumea va lua arma în mână și va face uz de armă din ordinul său.”

Pentru Nicu Ceaușescu, starea de război ordonată la Sibiu a fost „un fel de metaforă”

„Starea de război ordonată la Sibiu a fost un fel de metaforă”, susținea în instanță fiul dictatorului. Pe de altă parte, în declarațiile aflate la dosar, Nicu Ceaușescu regretă neputința celor doi miniștri (al Apărării și al Internelor) de a-i termina pe demonstranții de la Timișoara.

În timpul intervenției chirurgicale suferite în data de 23 decembrie 1989, Nicu Ceaușescu vorbește, în detaliu, despre trupele speciale care au acționat la Sibiu. Pe parcursul procesului, acesta își retrace afirmațiile, pe motiv că la acea dată se afla sub influența anestezicelor.

„Am vorbit despre starea de război în județul Sibiu pentru a da mai multă gravitate spuselor mele în fața civililor care participau la teleconferință, și nu m-am referit la organele Ministerului Apărării Naționale sau Ministerului de Interne. Încercam astfel să-i mobilizez pe civili. N-am vorbit despre un sistem de luptă! (...) Consider că toate măsurile dispuse după teleconferința din 17 decembrie, consemnate în stenogramă, sunt în executarea ordinelor primite de la București, de la secretarul general al partidului și comandantul suprem al Armatei, al Forțelor

Armata, iar după 20 decembrie 1989, am început să dispun măsuri locale, după aprecierea mea. (...) Afirm că declarațiile luate în cursul urmăririi penale au fost doar semnate de mine... oficial, am aflat că sunt învinuit de genocid abia pe 24 aprilie 1990! Neg că pe data de 19 decembrie, la locuința mea din Sibiu, în prezența celor aflați în vizită (...) să fi afirmat că se va trage la Sibiu și că voi apela la București pentru trupe speciale. Nu am cerut ajutor în trupe sau alte mijloace furnizate de Ministerul de Interne lui Postelnicu Tudor și, de altfel, consider că nici nu aveam cum să-i cer astfel de ajutoare fostului ministru de Interne. (...) În discuția cu generalul Iulian Vlad, în care acesta mi-a propus gardă personală, acesta m-a întrebat, la modul general, dacă am nevoie de ceva. Eu i-am răspuns că nu. Știam că în subordinea acestuia se află trupe, dar eu am cerut trupe de la Ministerul de Interne... de la Ministerul Apărării Naționale, pentru că întăririle îmi fuseseră solicitate de comandantul Garnizoanei, locotenent-colonel Dragomir. (...) Aflând despre morți și răniți, poziția mea a fost următoarea: am cerut permanent să nu se tragă în manifestanți și, treptat, am cerut organelor Ministerului de Interne să se retragă sub protecția unităților militare. Dar este adevărat că am ordonat și distrugerea arhivei Inspectoratului Județean.

În dimineața de 23 decembrie 1989, am fost supus unei intervenții chirurgicale în urma rănirii suferite, intervenție sub anestezie. Privitor la trezirea mea din anestezie, indiferent de ce afirmații am făcut și pe care, oricum, nu mi le amintesc, arăt că acestea au fost făcute în condițiile stării în care mă aflu după anestezie. Declar că eu nu am cunoscut nimic despre pregătirea sau acțiunile unor trupe speciale, de indiferent ce natură, în perioada 17-22 decembrie 1989.”

„Am crezut că gazele lacrimogene cerute la Timișoara erau pentru activiștii de partid...”

„Am crezut că gazele lacrimogene cerute la Timișoara erau destinate pentru activiștii de partid, pentru a se apăra de eventuale atacuri... acele gaze lacrimogene urmau a fi folosite tot de trupele Ministerului Apărării Naționale aflate în sediul organului județean de partid, în cazul în care ar fi fost atacați și pentru a nu face uz de armă. În momentul în care se atacă depozitul de armament – tragi! Asta e toată problema! (...) Știu că șeful armei chimice (după aia am aflat că îl cheamă Chițac) merge la aeroport să ia... nici nu știu cum arată... logic este că Armata trebuia să știe unde să le ducă. Puteau să le ducă unde au avut dispoziție. La Timișoara... În final, declar... Adică io ce spun sunt prezumții de-ale mele... că nu am cunoscut unde trebuiau să ajungă și în ce scop acele gaze lacrimogene.”

„Indicativul Tabela A.B.C. – Ana”

Maiorul Dragomir Aurel, fost comandant al Școlii Militare „Nicolae Bălcescu” din Sibiu și comandant prin cumul al Garnizoanei Sibiu, declara în instanță că se află în fața unui proces istoric, iar evenimentele lui Decembrie 1989 s-au derulat cu „cruzime și repeziciune”. Spicuim din proces:

Maior Dragomir: - Pe data de 17 decembrie, întreaga armată primise indicativul „Tabela A.B.C. – Ana”. Așa se primea, de fiecare dată, domnule președinte și onorată instanță, la plecarea șefului statului în străinătate. La ora 15,00 mă găseam la domiciliu. Am fost sunat de ofițerul de serviciu și mi s-a transmis ordinul să mă prezint imediat la serviciu. Am rămas în birou. După teleconferință, m-am prezentat imediat la sediul fostului Comitet Județean de Partid. Acolo am fost chemat la primul-secretar Nicu Ceaușescu. Acesta m-a întrebat dacă am și substanțe toxice (noi în școală pregătim și chimiști; orice garnizoană are trusa pentru lupta antiteroristă – acel complet chimic). Am raportat că atât am, numai acea trusă. Nu cunoșteam, la acea oră, pentru ce va fi destinată trusa. Mi-a ordonat să alarmez regimentul de elicoptere. I-am raportat că nu am acest drept.

Președintele completului: - Cum nu ai acest drept? Nu ești comandantul Armatei din Sibiu?

Maior Dragomir: - Sunt comandantul Armatei din Sibiu, dar fiecare unitate are eșalonul său superior, depinde de el și trebuie să asculte de ordinul acestuia.

Inculpatul Nicu Ceaușescu a vrut să ia legătura cu comandantul regimentului. A vorbit, după câte am înțeles, cu ofițerul de serviciu (comandantul regimentului, Dochinoiu Nicolae, nefiind prezent). A luat (până la teleconferință) legătura cu generalul Rus – comandantul Aviației Militare – și i-a cerut atât elicopter, cât și avion și culoar de zbor spre Timișoara. (...) La finalul teleconferinței, m-a chemat din nou (...)

Elena Ceaușescu, soția dictatorului, ordona surescitată: „Și gloanțe, și gloanțe! Dă-le gloanțe și să tragă!”. Elena Ceaușescu, față de cele ordonate de Nicolae Ceaușescu, a intervenit de mai multe ori, afirmând: „Și gloanțe! Dă-le gloanțe și să tragă!”. „De ce, Milea, m-ai indus în eroare când mi-ai spus că trupele au ajuns la Timișoara?”, întreba dictatorul, iar generalul Milea răspundea: „Acum încă mai primesc efective.” A terminat Nicolae Ceaușescu, a luat cuvântul inculpatul Nicu. În afara problemelor administrative de suplimentare în domeniul aprovizionării, de repartiție a

membrilor biroului și secretariatului, de responsabilități din punct de vedere militar, Nicu Ceaușescu a afirmat: „Este alarmă! Este stare de război, nu de necesitate! Tragem fără somație! Terminăm totul!” În legătură cu evenimentele de la Timișoara, a afirmat că erau niște grupuri foarte mici de tineri, care, printr-o acțiune fermă, puteau fi împrăștiate în câteva clipe. Pentru cei de la Ministerul de Interne, a precizat: „Să reluați imediat în calcul baza de lucru! Atenție la capi! Să fie reținuți imediat!” Aceasta a fost teleconferința.

„Cartuș pe țevă! Tragi! Este război!”

Maiorul Aurel Dragomir declară în continuare:

„...am fost sunat, de mai multe ori, de inculpat, care m-a întrebat ce măsuri am luat. I-am raportat că am primit, și pe linie militară, indicativul privind alarma de luptă parțială și acționăm în consecință. La următoarele apeluri telefonice, am fost întrebat de inculpat (Nicu Ceaușescu – n.n.): „Ai băgat cartuș pe țevă?”. Io i-am raportat: „În concepția noastră, cartuș pe țevă înseamnă să fim gata de acțiune, în conformitate cu ordinele și documentele pe care le avem.” „Nu! Cartuș pe țevă! Tragi! E război!”

În legătură cu această problemă, domnule președinte, onorată instanță, vreau să fac precizarea că am insistat la eșalonul superior să se cunoască, inclusiv de către ministrul Apărării Naționale, care sunt presiunile de la inculpat, pentru că, pe linie ierarhică, ne venise precizarea ca muniția să se dea centralizat la subunitate, să se păstreze centralizat, și numai garda să fie înarmată, așa cum se obișnuia și până atunci. Or, era o contradicție între ceea ce promisem de la minister și ceea ce mi se cerea pe plan local.”

(Arhiva Memorialului Revoluției Timișoara, **Fond documentar**, *Procesul de la Sibiu*, transcriere Liza Kratochwill, consemnare Doina Magheți)

László Tőkés pro și contra (II)

Timișoara – simbolul libertății

Hans Vastag, György Mandics, Manfred Engelmann

Prima fază: Căzul Tőkés

Pentru a păstra puterea, Ceaușescu ar fi fost gata să facă un pact chiar cu diavolul. Când a văzut că e la strâmtoare între perestroika lui Gorbaciov și cursul reformei maghiare a lui Németh, Pozsgai, Horn și Nyers, a adâncit relațiile cu conservatorii de stânga Honecker (DDR), Husak (Cehoslovacia) și Jivkov (Bulgaria). Cu cât au devenit ungurii mai liberali și s-au îndreptat spre pluralism, cu atât mai ascuțită a devenit critica în discursurile lui Ceaușescu și în presă. N-a mai fost suficient să fie supravegheați potențialii dușmani, ci aceștia trebuiau acum să fie intimidați eficient. Ofițerii de Securitate, care proveneau mai ales din patria dictatorului (Oltenia), au fost instruiți la Școala Specială de la Băneasa (lângă București), care era condusă de fratele lui, Nicolae. Tatăl Ceaușescu a botezat trei băieți cu numele de Nicolae, un Nicolae a murit de copil, doi au rămas; unul a instruit ucigași, celălalt a ajuns ucigaș în masă. Absolvenții Școlii Băneasa au fost sprijinul dictaturii, deoarece ofițerii tineri, bine instruiți, au fost repartizați în întreaga țară, pentru a prelua acolo, încet, conducerea aparatului de represiune.

În Timișoara conducerea Securității a fost preluată de un absolvent al acestei școli, care își dovedise deja în Oradea șovinismul și barbarismul și era un mare dușman al preoților și al Bisericii. Alți ofițeri „prea toleranți și moi” au fost înlăturați, pentru a-i face loc celui nou din Băneasa. Astfel, în 1988 a fost încadrat, în locul colonelului Păduraru, care era răspunzător în județ de problemele minorităților, maiorul Pele, care își făcuse un renume ca inamic notoriu al ungarilor. Împreună cu șeful său Sima, acesta a început o veritabilă cruciadă contra maghiarilor, care erau acuzați că ar fi șovini, naționaliști, fasciști și iredentiști. Privirea lor a căzut, în Timișoara, pe tânărul pastor László Tőkés, care avea deja un dosar la Securitate.

Poezii pentru revolta populară

László Tőkés a venit în 1986 la Timișoara, din orașul transilvănean Dej, și a început aici o activitate cum se așteaptă de la un preot. Fostul preot al comunității Timișoara, Léc Peuker, aproape că lăsase comunitatea Bisericii Reformate să se dezmembreze. Tőkés nu avea de gând să devină

un martir, apostol sau ceva de genul acesta, și nici erou al unei revoluții. Când a venit, în 1988, la György Mandics, pentru a cere un volum de versuri al poetului Jenő Daida, niciunul dintre cei doi nu s-a gândit că această carte ar fi punctul de pornire, primum movens al unei avalanșe neprevăzute.

Tökés vroia să învețe pe dinafară, împreună cu trupa de teatru maghiară a studenților, *Thalia*, un ciclu de poezii pe care el îl regiza. Reprezentația a avut un mare succes, dar i-a displicut Securității, care a ordonat să se desființeze trupa de teatru *Thalia* și să li se dea studenților un avertisment, pentru că au luat parte la o întrunire religioasă. Urmarea a fost că, în afară de trei studenți, toți s-au lăsat intimidați. Cei trei „recalcitranți” au fost excluși de la examene, iar unul dintre ei, Árpád Gazda, a fost „transferat” în alt oraș. György Mandics a preluat apoi trupa de studenți, iar Árpád Gazda și-a recitat chiar poeziile la cercul de literatură. Pastorul i-a scris o scrisoare episcopului său și a cerut sprijin pentru a înființa din nou cercul de teatru. El a fost respins. Tökés nu a cedat, a scris memorii către diferite organizații și s-a plâns de nedreptate. Unele dintre scrisorile sale și răspunsurile la acestea au fost chiar publicate în Ungaria, ceea ce a dus la transferarea sa silită, începând cu 1 mai 1989, în nordul Transilvaniei, în satul Mineu. Ordinul a venit de la Securitate și a fost transmis mai departe la episcopul László Papp, care i-a transmis imediat pastorului ordinul. Episcopul a uitat, însă, după cât se pare, că Biserica Reformată este structurată democratic: presbiteriul poate să-și aleagă pastorul pe care îl vrea și doar dacă e vorba de o erezie poate să decidă episcopul, fără presbiteriu, dacă să i se ridice unui preot funcția sau nu. A început deci o controversă între presbiteriu și episcop. Deoarece episcopul nu a reușit să se impună, a preluat Securitatea cazul. Fiecare membru al presbiteriului a fost convocat separat la Securitate și supus la presiuni. Totuși, nici aceste măsuri nu au adus rezultatele dorite.

A început amenajarea pivniței bisericii într-o sală de spectacole. Conducătorul lucrărilor era tehnicianul Ernő Ujvárossy, care a fost urmărit, de aceea, de Securitate, până când a fost găsit, într-o zi, mort în pădurea Timișorii. Proiectul sălii de spectacole provenea de la inginerul Árpád Toszó, asupra căruia a avut loc un atentat în timpul concediului. Când acesta a eșuat, fiul lui Toszó, care era în armată, a fost șantajat. Reacția contra lui Tökés: deja din martie 1989, televiziunea canadiană i-a luat un interviu care nu a fost difuzat, dar pastorul i-a permis, totuși, televiziunii maghiare să difuzeze acest interviu, iar postului de radio maghiar i-a acordat alte

interviuri. La 31 august, pastorul Papp l-a suspendat din funcție, deoarece „a predicat contra intereselor statului” și i-a cerut să elibereze casa parohială.

Evenimentele din străinătate s-au precipitat, dar și în țară domnea o altă atmosferă. Tökés a fost chemat în fața justiției și i s-a cerut să părăsească locuința, dar credincioșii săi știau că preotul lor se află în pericol de moarte și îl apărau pe el și casa lui. La 14 octombrie, József Kovács, vicarul József Zsigmond și Ioan Toader, directorul Direcției culturale a Consiliului Popular, i-au comunicat că presbiteriul este contra lui și că trebuie să-și părăsească postul. Într-adevăr, Securitatea a reușit să-i convingă pe 11 din cei 32 de membri ai sinodului; totuși, Gusztáv Szalay a declarat public că toți membrii au fost întrebați și nimeni nu a știut precis care erau „păcatele” pastorului.

La 20 octombrie a fost dată sentința judecătorească: Tökés trebuia să părăsească locuința. Contul bisericii era închis ; totuși, pastorul și soția sa nu au cedat. Credincioșii au adus alimente și lemne din puținul pe care îl aveau. Securitatea nu luase în calcul solidaritatea populației timișorene.

Maiorul Radu Tinu, comandantul adjunct al Securității, a instituit un post permanent de observație într-o casă vizavi de biserică. În casa pastorului au fost instalate aparate de ascultat. Oricine dorea să intre în casă era percheziționat. La 20 octombrie a ajuns în mâinile Securității o chitanță prin care pastorul confirma că a primit suma de 20.000 de lei de la Biserica Reformată Olandeză ca ajutor pentru biserică. Chitanța a fost confiscată de la un preot care vroia să călătorească în Ungaria prin punctul de frontieră Borș. Asta era ce aștepta Securitatea. În sfârșit, avea o dovadă clară contra lui Tökés. Putea fi acuzat de înaltă trădare. Desigur, trebuia și dovedit că el a instigat poporul contra puterii de stat. Chitanța putea fi folosită pentru a dovedi că Tökés ar fi fost recompensat pentru activitatea sa de spionaj de către un stat vestic.

Se pare că abia acum a fost prelucrat de către Securitate un fel de scenariu pentru o viitoare revoltă. Unul dintre autori a ajuns, la sfârșitul lui octombrie, pentru ultima oară în casa lui László Tökés și l-a sfătuit să nu se lase provocat...

La 2 noiembrie pătrund patru oameni ai Securității, mascați, în casa pastorului, pentru a da expresie, după cum spun ei, „revoltei clasei muncitoare”. În timpul unei încăierări, Tökés este rănit la cap; totuși, datorită prietenilor care sunt în vizită la el, agresorii sunt puși pe fugă. În următoarele zile se aruncă în geamuri cu pietre și, „pentru a-l proteja pe pastor”, este „delegat” un milițian în locuința lui. Un om al Securității

păzește intrarea dinspre stradă. Fiul unui angajat al parohiei, Ferenc Mester, este atacat după o înmormântare și jefuit de niște acte. La 25 noiembrie este zdrobit în bătaie de oamenii lui Radu Tinu. Totuși, se reușește aducerea în Ungaria a unor benzi cu vocea pastorului, iar lumea află despre intimidările la care este supus Tökés. Ziarele centrale din București protestează contra „amestecului în treburile interne ale României” și contra „propagandei șoviniste” care se face în Ungaria împotriva României. Se afirmă că Ungaria cere Transilvania pentru ea, ca să ațâțe ura națională la români.

La 28 noiembrie se decide ca Tökés să fie evacuat, din 15 decembrie, într-un mic sat. Concomitent, în cercurile militare se răspândește zvonul că Ungaria plănuiește un atac armat asupra României. Un mare număr de spioni ungari ar fi deja în țară pentru a o destabiliza.

Din 13 decembrie sunt retrase, în mod surprinzător, posturile de supraveghere din fața casei pastorului, fără îndoială, pentru a da sentimentul că totul este în ordine. La început, se adună în fața casei din Strada Timotei Cipariu doar femei mai în vârstă cu lumânări în mână, ca la un priveghi. La 15 decembrie structura mulțimii adunate este deja diferită. Securitatea păzește, din fundal, fiecare mișcare, dar nu intervine, așteaptă să se întâmple ceva. Astfel, oamenii devin mai curajoși. Ei știu de la televizor că în Leipzig, Berlin și Praga, revolta a început asemănător, cu o adunare de oameni.

Se răspândește repede în jur vestea că în „Maria”, în fața Bisericii Reformate, „se întâmplă ceva”. Vin mulți români, pentru a vedea ce se întâmplă aici...

În după-amiaza de 15 decembrie, Securitatea observă că deja se adună prea mulți oameni și că se înșelase. Acum încearcă să creeze o diversiune. Infiltrează agenți prin mulțime, care încep să strige: „Nu dăm Transilvania!”, „Ieși și du-te în Ungaria ta!”. Totuși, socoteala n-a ieșit. Mulțimea adunată era informată, prin televiziunea maghiară și Radio Europa Liberă, despre pastor și nu s-a lăsat provocată. Din contră, a sărit pe agitatori, care nu au putut fi salvați decât de colegi.

Securității i s-au încurcat a doua oară socotelile, când, în seara de 15 decembrie, a sosit la Timișoara consulul Marii Britanii din București. Pe el l-a interesat cazul Tökés. De aceea, Comitetul Județean de Partid l-a trimis pe primarul Petru Moț să liniștească oamenii. Doi delegați ai demonstrațiilor, Árpád Gazda (reformat) și Ion Ișfan (ortodox), i-au cerut primarului să declare nul ordinul de evacuare, să permită ca doamna Tökés

să fie consultată de un medic, deoarece este însărcinată și, în sfârșit, acces la locuința pastorului.

Primarul a promis să sprijine revendicările, dar a cerut, din partea lui, ca oamenii să meargă acasă, „pentru a nu face o impresie proastă”. Milițianul a fost, ce-i drept, retras, iar credincioșii au putut să-și viziteze pastorul. Oamenii au dispărut de pe stradă – spre părerea de rău a Securității, care trebuia, din nou, să-și schimbe planul.

Dimineața următoare a fost liniște în jurul casei lui Tökés. Doamna doctor Bárányi a putut să-și viziteze pacienta și au venit chiar și alți doctori să o consulte pe doamna Tökés. Geamurile sparte au fost înlocuite. În jurul amiezii, primarul l-a căutat din nou pe pastor, pentru a-i comunica că ordinul de evacuare nu mai este valabil. Oamenii care se aflau în fața casei aplaudau și strigau: „Libertate, libertate!”. Pastorul a venit la fereastră și a zâmbit: „Sunt liber!”.

Se adunau tot mai mulți oameni. La „Maria” se află cel mai important nod de comunicație, pe unde trec aproape toate liniile de tramvai. Mulți oameni coborau doar pentru a vedea de ce se află acolo atât de multă lume. Cea mai mare parte a mulțimii erau români.

La ora 13,00, Securitatea a primit ordin de la București să ia măsuri, conform Regulamentului de serviciu 2600. Aceasta însemna intervenție cu forța contra demonstranților, inclusiv ordin de tragere. Se pare că acest lucru a dus la divergențe de opinii în culisele conducerii de partid.

De o parte se afla primul-secretar Radu Bălan, numit de scurt timp (și demascată mai târziu), și comandantul Inspectoratului Județean al Internelor, Ion Popescu, care pledau amândoi pentru un dialog cu masele. De cealaltă parte, erau colonelul Sima, șeful Securității, care-și primea ordinele direct de la București, și Ilie Matei, încăpățânatul secretar cu propaganda și prietenul lui Ceaușescu. Ilie Matei a vrut neapărat să facă din cazul Tökés o problemă rezolvată exemplar de către el și, astfel, să culeagă laudele lui Ceaușescu. Radu Bălan, din contră, a propus să se umple magazinele cu alimente și să fie liniștiți oamenii. Rețeta funcționase deja, deseori, bine.

Seara, László Tökés apare din nou la fereastră. El vorbește cu oamenii din fața casei în limba maghiară, dar i se cere să vorbească românește. Le cere oamenilor să păstreze liniștea și să meargă acasă. Oamenilor li se împart lumânări și texte ale cântecului Revoluției din 1848, „Deșteaptă-te, române!”, fostul imn al României. O femeie începe să cânte, iar mulțimea învață repede textul și melodia cântecului care, mult timp,

fusesse interzis. Tramvaiele rămân pe loc în intersecție, circulația este paralizată. Se aud primii oratori despre drepturile omului, despre lipsa de alimente. Răsună mereu strigătul „Libertate!”. Securitatea îi privește pe toți aparent fără să acționeze. Strada pe care locuiește pastorul este transformată, printr-un autobuz așezat de-a curmezișul, într-o fundătură. În alimentara care se află vizavi de casa parohială, se vinde bere, o marfă care lipsește de câteva săptămâni din Timișoara. Din direcția Pieții Küttl, vin o mulțime de tineri, care sunt înarmați cu bastoane și lanțuri de bicicletă și sunt conduși de două personaje dubioase.

Geamurile librăriei din apropiere sunt sparte, iar „operele dictatorului”, singura marfă care se găsea oricând, sunt luate din vitrine și incendiate pe stradă. Un bărbat care stă deoparte face zelos poze. Pe drumul spre „Maria” sunt sparte tot mai multe geamuri, iar oamenilor care stau în jur li se cere să facă același lucru. Totuși, printre cei care demonstrează, sunt unii care se sustrag de la distrugeri și propun să se meargă la căminele studențești, pentru a primi întăriri. Împreună cu bătașii înarmați, se mășăluiește spre complexul studențesc. Pe drum, coloana care numără aproximativ 1000 de oameni distruge panourile mari cu lozinci și citate din operele dictatorului, dar și parbrizele mașinilor care se află în jur cad pradă mâniei distrugătoare a mulțimii. De fapt, o parte din demonștrânți vrea să stăvilească aceste distrugeri, dar bătașii tinerii par a nu fi în toate mințile. Ei ascultă doar comanda unor necunoscuți, care seamănă foarte mult cu oamenii Securității.

Între timp, s-a întunecat afară, iluminatul stradal lipsește. În complexul studențesc domnește o liniște adâncă. Mulțimea strigă: „Veniți cu noi! Veniți cu noi!”, dar nu apare niciun student. Se încearcă pătrunderea în cămine. Dar atunci se aude explicația: ușile sunt blocate pe dinăuntru. Securitatea a avut grijă și a plasat cadre didactice în fiecare cămin, pentru „a ocroti” studenții. Deoarece aici nu e nimic de făcut, coloana se îndreaptă spre Comitetul Județean de Partid, în fața bătașii înarmați. La comandă, este atacată clădirea. Milițienii, care, de obicei, păzesc această casă, nu se văd nicăieri. Geamurile ferestrelor sunt sparte, stemele de stat și de partid sunt cu Lehmbaellen. Se strigă „Jos Ceaușescu!”, „Jos cu realesul!”. Oamenii care până acum stăteau, pur și simplu, de jur împrejur, se alătură spontan demonștranților. Un tânăr escaladează partea din față a clădirii și smulge jos stema de metal. Vizavi este atacată Librăria „Facla”, pentru a incendia pe stradă operele lui Ceaușescu, care sunt expuse încă din perioada congresului din noiembrie.

Din direcția Podului Decebal, apare un camion cu trupe de intervenție. În total, cam 200 de oameni. Dintre aceștia, 150 sunt îmbrăcați în uniforme de Miliție, iar 50 sunt în civil. Ei au scuturi transparente și bastoane de gumă. Demonștrânții se retrag în direcția Hotelului „Continental”; mai mult de jumătate mășăluiesc înapoi spre „Maria”, unde a început o demonstrație. În apropiere de „Maria” are loc apoi prima ciocnire între demonștrânți și trupele de intervenție. În fața casei pastorului Tökés se cântă „Hora Unirii” și „Deșteaptă-te, române!”. Din Piața Küttl apar două mașini de pompieri cu aruncătoare de apă. Mașinile se îndreaptă spre pod și încearcă să alunge demonștrânții cu jeturi de apă. Totuși, oamenii se feresc și se adună din nou.

La ora 21,30 trupele de intervenție încearcă un nou atac. Din străduțele laterale apar oamenii Securității, pentru a-i încercui pe demonștrânți. În fața șinelor de tramvai, în apropiere de pod, are loc o adevărată luptă între demonștrânți și trupele de intervenție. Civili s-au înarmat, între timp, cu bastoane, tuburi și sticle și nu se sfiesc să le folosească. Cei care nu au nimic în mână rup crengi din copaci și stinghii din băncile parcului. În Piața Küttl are loc o luptă asemănătoare. Împrejurimile din „Maria” și locuința pastorului sunt în mâinile Securității, care înghesuie, cu lovituri de pumni și bastoane, om după om în autobuze. Chiar și oamenii care au venit în fața casei în pantofi, pentru a vedea ce s-a întâmplat, sunt arestați. Cea mai grea luptă se dă la podul dintre Catedrală și „Maria”. Aici sosesc mereu oameni din direcția Catedralei și dinspre Tudor Vladimirescu. Oamenii se înarmează cu pietre de pavaj, care sunt împrăștiate peste tot, pentru repararea drumurilor. Trupele nu pot face față la acest atac și aleargă în direcția „Maria”, unde securiștii sunt deja pe punctul de a aresta oameni pașnici. Demonștrânții reușesc să pună mâna pe o mașină de pompieri, soldații sunt izgoșiți, iar mașina este răsturnată în Bega. Un automobil albastru de teren al Miliției este incendiat și începe distrugerea tuturor magazinelor din zonă, a semafoarelor, a iluminatului stradal. Deodată apar noi trupe cu câini. Ele barează zona din jurul „Mariei” și niciun demonștrant nu mai poate să fugă.

Maurul și-a făcut datoria, maurul poate să plece. Președinta Tribunalului Timișoara, Elena Topală, i-a telefonat la ora 23,00 executorului judecătoresc și a ordonat să fie evacuat pastorul Tökés. Abia acum a devenit clar că multe lucruri erau exact pregătite. József Zsigmond, vicarul episcopului din Grosswardein, aștepta într-un hotel din Timișoara, șeful Miliției, Deheleanu,

se afla, împreună cu inspectorul pentru probleme de cultură al Consiliului Popular, pe baricade. Un camion, un autoturism și o mașină pentru arestați au intrat pe străzile curățite de demonstranți, în fața casei pastorului.

Tökés și cei doi apărători ai săi, Pál Kiss și Árpád Gazda, sunt treziți prin puternice bătăi în ușă. Când privesc pe fereastră, îi văd pe oamenii Securității izbind ușa. Pastorul o trezește pe soția sa și amândoi se refugiază prin curte în sacristie. Securității percheziționează locuința și, negăsind pe nimeni, merg dincolo, în biserică. Ce te mai costă să profanezi o biserică? Ușa bisericii este forțată. Tökés stă la amvon cu Biblia în mână și îi afurisește pe spărgători. Maiorul Radu Tinu le face semn celor două gorile ale sale, iar ei se năpustesc pe pastor. Polițistul Iosif Veverca îl lovește fără control, pentru „a-i da o lecție”. Sub alte amenințări, Tökés trebuie să semneze ordinul de evacuare. Lucrurile sale sunt aruncate toate într-un camion, familia pastorului este băgată cu forța într-un autoturism, iar cei doi apărători în mașina pentru arestați, în care îi ia în primire un securist camuflat și îi înjură în numele clasei muncitoare și îi lovește. La 4 dimineața, mașina cu pastorul Tökés și soția se îndreaptă spre Mineu, în nordul Transilvaniei. Ei sunt însoțiți de o mașină a Securității, în care se află și redactorul-șef al ziarului comunist local „Drapelul Roșu”. Acesta pregătește, probabil, un reportaj pentru următoarea ediție a ziarului său, ceva cam cu titlul „Un spion fascist al Ungariei este izgonit din Timișoara”. Dar, din nou, Securității nu i-a ieșit socoteala...

Masacrul de la Podul Decebal

Declarație de martor: Ioan Bânciu - revoluționar, soțul Leontinei Bânciu împușcată în 17 decembrie 1989.

Era muncitor și avea trei copii minori când soția, și ea muncitoare, i-a murit în brațe. A fost împușcată mortal la Podul Decebal, iar trupul i-a fost furat mișelește, transportat și incinerat alături de alte 42 sau 43 de cadavre. Cenușa le-a fost risipită în van, aruncată într-o gură de canal la Popești -Leordeni. Cercetările postdecembriste au scos la iveală faptul că, a mai existat un transport cu alte 39 de cadavre, cu destinația Slatina. Făptașii au vrut să șteargă toate urmele represiunii sângeroase din 16, 17, 18 Decembrie. (Liza Kratochwill)

I.B.: În prezent, sunt vicepreședinte la Asociația Memorialul Revoluției și în această calitate reprezint urmașii cu probleme lor, acum, după 18 ani, în această asociație.

L.K.: Când și cum ați aflat de evenimentele din oraș ?

I.B.: Sâmbătă seara, în 16, eram organizatorul Competiției Cupa 30 Decembrie la Minifotbal pentru Întreprinderea din Ambalajul Metalic unde eram instructor și organizator. Aveam meciul de fotbal la Sala 2 și, când am ieșit de la foarte târziu, am văzut ceva mișcări, dar nu mi-am dat seama. ... eram în temă cu toate ... ascultam Radio Europa Liberă, Radio Novisad .. mai ales că unul dintre cumnații mei, cel mai mic, Vălean Vasile, deci fratele Leontinei, a făcut frontiera din Timișoara înspre sârbi de nu știu câte ori, a fost și prins, a făcut un an de detenție la Popa Șapcă ... Probabil că familia i-a fost urmărită, probabil că familia mi-a fost urmărită, fiindcă de la noi se pleca și el era și un fel de ghid care ducea și pe alții, așa că știam că dincolo se trăiește mai bine. Dimineată la ora 6 sau 6.30, așa cum eram eu de obosit, m-am trezit ca niciodată duminică. În dimineța aceea, am văzut că soția doarme liniștită și, ce mi-a venit mie: să-i fac o surpriză. La alimentară și la aprozar, în Calea Girocului unde locuiam, erau niște cozi mari și se găseau de toate. Deci, în noaptea aia, datorită mișcărilor care au fost în oraș, or dat din depozite tot ce or avut în alimentări ca să fie lumea mulțumită și să își cumpere alimente. Și la acele cozi, am aflat ce s-a întâmplat în noaptea respectivă, că or fost tineri pe străzi și au strigat „Jos Ceaușescu! ” ... Și-atunci am zis că și în România se întâmplă, că Ceaușescu nu mai apucă Crăciunul, asta i-am spus soției, am zis că o rog să vină cu

mine, să mergem la Maria să vedem ce e acolo. Știam că s-a plecat și mi-a promis: „Da vin, dar tu îmi promiți că vii cu mine la biserică?”- Ea mergea la biserică tot la Maria, la ... acolo, pe Bega, la Betel, la Petre Dugulescu. Și am promis că – da. Și-atunci, de comun acord, am plecat pe la ora 9.30 - 10.00, la biserică, pe la Maria. Dar n-am plecat singuri, am plecat cu ăl mic în brațe și pe umeri ... înainte de Maria tramvaiele s-au oprit. Am mers pe jos până la Cluj și de la Cluj am plecat cu tramvaiul până aproape de Maria și-acolo mai multe tramvaie erau oprite una după alta ... m-am dat jos din tramvai ca și alții, și așa s-a adunat lumea, după ce circulația s-a întrerupt înainte, toată Piața Maria era înconjurată, strada lui Tokes, și nu se putea circula decât pe trotuar, pe partea cealaltă și pe străzile din spate. Dar, eu fiind cu copilul pe umeri și cu soția lângă mine, am zis – Hai, că trecem! Nu mai ocolim. Trecem că noi pe-aici avem drumul. Doar n-o să mă oprească cu copilul. Și-ntr-adevăr, soldații care înconjurau acolo nu mai au fost vigilenți și am trecut printre ei. Am intrat în interiorul cercului, cine erau, erau civili care vorbeau și erau șefii de partid, securitatea ... am trecut pe-acolo pe lângă ei, nu s-o legat nimeni de mine, am trecut în partea cealaltă, am ajuns în zona magazinelor sparte. Acolo am văzut scutieri cu baionete, mai nervoși fiindcă acolo era lume multă, deja se trecea pe trotuar, dar nu se putea intra înspre Maria, înspre Tokes. Magazinele erau sparte Și am trecut pe lângă ele Și am mers la biserică. La biserică a fost o cununie de bapțiști și am asistat acolo ... deci a fost oarecum o înștiințare cum că *Dumnezeu acționează și în stradă*. N-am stat până s-a terminat slujba, am ieșit mai repede cu vreo juma de oră fiindcă nu aveam răbdare și tot i-am făcut semn la soția că plecăm, plecăm, până la urmă am ieșit cam pe la ora 12, 12 și ceva, când am ieșit exact când, la Maria, defila coloana de soldați care duceau drapelul de luptă și cântau cântecele acelea patriotice. Și, în urma lor s-a format o coloană de copii, de tineri care mergeau dezordonat, dar mergeau în urma coloanei. Și, după ce au trecut de Maria și au luat-o peste podul de peste Bega înspre Catedrală, atunci coloana s-a îngroșat și a început deja să se strige câte o lozincă ... eu am rămas în urmă, nu mai știu ce s-a întâmplat cu coloana aceea care ducea drapelul ..., dar la Catedrală era lume multă. Și de aia spun că nu mai știu ce s-a întâmplat cu cei care au ieșit, fiindcă în noaptea de 16 s-au înțeles că ne întâlnim din nou la Catedrală, dar nu știu la ce oră. Și ne-am unit cu cei de la Catedrală, după aia am plecat spre Operă ... Cred că era 12.30. Am plecat spre Operă, unde se auzea ceva gălăgie ... și-ntr-adevăr acolo s-a format o coloană care a început să strige lozinci. Coloana respectivă s-a îndreptat înspre Complexul

Studentesc, deci pe strada ... din parc peste Podul Michelangelo, deci nu pe partea ceastaltă, ci prin spate pe lângă muzeu. Am intrat și noi în acea coloană, eu am fost foarte nerăbdător să strig lozinci și, cu copilul în brațe, tot chemam soția să vină mai repede și până la urmă n-am putut să ajung acolo între primii unde se striga cel mai tare. În spate era lumea mai răsfirată, dar în față era un grup care striga lozinci foarte sonor și se auzea foarte puternic și acolo am vrut să ajung. Pe cei din față i-am ajuns cam pe la Podul Michelangelo, dar până acolo, cum eram cu copilul în brațe și mergeam pe centrul străzii, pe trotuar erau doi bătrâni care văzând că, copilul strigă împreună cu noi: <Libertate! Libertate!>, era pe umerii mei și striga: <Libertate!, Libertate!>, au venit înspre mine și, cu lacrimi în ochi, bătrânii ăia au pupat copilul și au rămas impresionați că a strigat și el: *Libertate!* Și pe urmă, am dat copilul la soția și am plecat chiar în față. Acolo în față, pot să spun că, după revoluție, i-am recunoscut, lideri erau: Petre Boroșoiu, era un om cu barbă, cu un palton lung, negru, care dădea tonul la lozinci, și în jurul lui s-a format grupul acela care striga foarte puternic lozincile respective. Mi-aduc aminte că Boroșoiu avea rolul de a conduce și de a da tonul la lozinci, iar Viorel făcea ordine, oprind coloana să se adune toți, să fie mai aproape, iar copiii care o luau înainte îi oprea și îi trimitea în spate, să nu fugă în față că erau și copii mici. Și am ajuns în Complex, acolo m-am pierdut de soție ... În Complex, s-au strigat multe lozinci: „Români veniți cu noi și voi sunteți români!”. „Nu vă fie frică, Ceaușescu pică!” Lozincile au fost foarte diverse. Studenții n-au coborât fiindcă erau căminele închise. Am văzut că, de la parter a sărit cineva pe geam, dar e nesemnificativ ... Am aflat ulterior că studenții erau plecați acasă ... De Sărbători, dar le-a dat de data asta liber mult mai repede ... soția a plecat acasă cu copilul, fiindcă noi locuiam în Girocului, iar eu am pornit cu una dintre coloane fiindcă din Complex, iară, s-au format coloane care au plecat unii la Catedrală, alții la Consiliul Județean, Prefectura actuală, unde erau organele de partid, și ziceam că acolo să manifestăm. Și-am intrat într-una dintre coloane și-am pornit-o din nou peste Podul Michelangelo, dar după ce-am trecut podul n-am mai mers înspre Operă, și am mers înspre Consiliul Județean, deci pe lângă Conti și la dreapta, la Consiliul Județean. Coloana era imensă fiindcă pe traseu veneau alte coloane mai mici decât pe străzile laterale. Una a venit din Calea Girocului, alta a venit dinspre Catedrală, deci se formau mereu coloane. Și se uneau și se despărteau, și iar se formau pe toate străzile Timișorii. Și coloana asta fiind cea mai mare, s-a unit cu noi și am plecat înspre Consiliul Județean. Ei acolo, de la Poștă, până

la Consiliu Județean, om lângă om a fost acolo, deci să zicem că au fost, știu eu, un 50 de mii, 100 de mii de manifestanți care înaintau înspre Consiliu Județean, ca să ne spunem ce avem de spus și, eventual, să ne vorbească cineva ce-o să se întâmple cu Ceaușescu. Că noi strigam clar: Jos Ceaușescu! Jos comunismul! ... Reacția a fost că, pe traseu erau mașini militare, erau militari, dar se dădeau la o parte din fața coloanei ... Când coloana se apropia de ei, deci ei nu aveau arme, nu erau violenți, deci în timpul zilei, duminică dimineața și se dădeau deoparte și ne lăsau să trecem. La Consiliul Județean, în schimb, au fost forțe foarte numeroase care înconjurau Prefectura și nu ne lăsau să ne apropiem, erau mașini militare, două, trei tunuri de apă care ne-au așteptat ca să ne împrăstie cu apă și soldați cu baionetele puse, cu scuturi care erau unul lângă altul și barau trecerea. Când ne-am apropiat la vreo 20 de metri, am refăcut coloana, ne-am pus om lângă om, am chemat să vină în față femeii și copii, am zic că n-o să aibă curajul să tragă ... deoarece ne amenințau și începeau să dea ordine ca să tragă să ... dar nu mai puteam să nu mai înaintăm, că cei din spate făceau presiune. Și tot înaintam până când s-a dat ordin ca să se acționeze cu turnurile cu apă. Și au început să arunce cu apă pe noi și-atunci s-a provocat o dezordine. Tinerii au mers pe lateral, pe trotuar, au smuls pietre din caldarâm, au rupt crengi din copac, au înconjurat aceste tunuri, militarii care erau mult mai puțini decât noi au fugit în spatele Prefecturii, s-au retras, iar turnurile de apă au fost cucerite și devastate. Geamurile sparte, rupt tot de pe ele, cei care erau au fost invitați să iasă afară, nu s-au opus și n-am văzut pe nici unul să lovească. Erau porțile mari ale Prefecturii închise și baricadate înăuntru, dar câțiva tineri s-au urcat pe un geam lateral, au făcut o scară, s-au urcat pe umeri și au spart geamul, au deschis pe dinăuntru și au intrat pe geam și au reușit să meargă să deschidă poarta. Au deschis poarta mare de la Prefectură, și-atunci a intrat foarte multă lume, mai ales tineri care erau mai curajoși. Eu am rămas afară și n-a durat două minute până când ce-i care au ajuns la balconul de la Prefectură au ieșit în față și au început să strige: Victorie! Victorie!... Eu eram cu mâna sângerândă că am dat și eu cu mâna într-un geam de la TAB-ul respectiv, nu ca să-l sparg, dar așa ca protest, și cum deja era crăpat geamul respectiv de o piatră, m-am tăiat în geamul ăla ... Deci, s-a strigat, foarte intens „Libertate!, Libertate!, Victorie!, Victorie!” După aia au început să cadă de la balcon tot felul de sticle, de băuturi, țigări scumpe și după aia mobilier, tablourile lui Ceaușescu și Elena, lumea le prindea și le călca în picioare. Asta a fost o bucurie care a durat cam 10-15 minute, timp în care, vreau să spun că, prima care a ajuns la balcon a fost o

tânăra cu un drapel găurit, care a strigat <Victorie! Victorie!> cu noi ... Și-aceea tânără de-atunci tot întreb ... e de negăsit. Dacă e revoluționară la ce asociație este, dacă e rănită ... că poate a fost arestată, că pe urmă au făcut arestări înăuntru ... dacă a fost arestată ar trebui să fie pe lista ALTAR-ului, dacă-r fi moartă ar trebui s-o știm la noi, la asociație, fiindcă lista cu morții o știm și aparținătorii ... Nu figurează niciunde, nu este de negăsit și nici nu e revendicată printre morți. Deci, consider eu că e dispărută și moartă, iar primul mort al Revoluției nu s-a întâmplat seara, ci s-a întâmplat acolo, la Prefectură, și mai zic eu c-a mai fost încă un mort, fiindcă în momentul următor, când forțele de ordine din ... care s-au retras în spate și de la Podul Decebal și prin spatele Prefecturii ...când am venit noi nu erau așa de mulți. S-au regrupat și au venit, am înconjurat acel spațiu, Piața Prefecturii și au venit amenințător înspre oamenii care erau acolo. Cei care erau mai în spate și nu erau așa revoltați, bineînțeles când au văzut că vin cu baionetele spre ei, și cu amenințări, au fugit. Și le-a făcut loc ca să plece. Și pe urmă au rămas tot mai puțini,acolo, în cadrul Prefecturii, eu am fost printre ultimii care am fugit de-acolo ... fugeau soldații după noi să ne amenințe, și-n momentele alea, probabil, s-au făcut arestări, în Prefectură, la tinerii care au rămas pe-acolo ... dar vreau să spun că, pe treptele Prefecturii era un tânăr, zic eu nu chiar tânăr, de 35-40 de ani, îmbrăcat așa destul de modest, care era plin de sânge și zăcea pe trepte. Deci înseamnă că, cineva l-a înțepat cu baioneta, nu se trăgea atunci. Sau sub o altă formă, nu se știa. Deci puținii care am mai rămas acolo, am vrut să ne apropiem și am zis că: Lăsați-ne să luăm rănitul ! Și nu ne-au lăsat să-l luăm, dar nici ei, cei din Armată, ofițerii care erau acolo, soldații ... nu l-au ridicat de acolo. Și asta a durat, să zic două trei minute, până când au venit și-ntra-adevăr ne-au alungat pe ultimii rămași acolo și ne-au făcut loc să fugim. Și, nici de acel rănit ... că ăla sigur trebuie să figureze printre răniți și morți, nu știu nimic ... L-a ridicat până la urmă cineva de acolo. Și cine putea să-l ridice decât Armata? Pun eu întrebarea: unde l-a dus, ce-a făcut cu el? ... Și nu figurează nici printre răniți ...

Am ajuns acasă, soția curăța cartofi ca să facă o mâncare ... și n-am mai mâncat ...cum s-a întâmplat, știu că a venit un coleg la mine, un prieten Cojocar, și a început să-mi povestească: „Bânciule, să vezi ce se întâmplă în oraș! Tu stai acasă ?! “ ... Atunci am plecat împreună, din nou, cu ea. Ne-am dus pe jos până la Catedrală, fiindcă nu mai circula nimic la ora aia și toate străzile erau pline de oameni. Unii veneau din centru, alții plecau spre centru și se circula pe mijlocul străzii fiindcă mijloacele de transport nu mai

circulau, iar mașinile mici care erau puține își făceau loc sau erau forțate de manifestați: < Unde mergi încolo? Încolo mergi, încolo se trage!> ... Erau în stradă zece persoane care ziceau: „Unde te duci încolo? Mergem în centru! Acolo se aude că-s...” și îi opreau, îi obligau să vină cu noi. Același lucru s-a întâmplat și din trolee, și din tramvaie, erau coborâți oameni și obligați: Hai strigați cu noi!. .. am ajuns la Catedrală ... în centru ardea magazinul de blănuri, erau urme de cărți arse în fața librăriei Eminescu, erau sparte mai multe magazine până la Operă, iar focul acela mare de la Blănuri se încerca să fie stins de niște pompieri, dar fără vlagă, fără apă, fără personal, mai mult făceau vecinii care veneau și dădeau apă de la balcon. Ne-am deplasat la Operă, de la Operă am vrut să mergem în Piața Libertății, fiindcă în Piața Libertății se auzeau țipete și împușcături și se întâmpla ceva grav acolo. Și am vrut să mergem acolo cu soția și cu mai mulți care erau în jur acolo, dar în drum spre Piața Libertății, spre Muzeu ... atunci era strada Karl Max, parcă, ne-am dus numai vreo zece metri și ne-au amenințat că trag în noi: ”Nu înaintați ! Vi s-a urât cu viața!?” Erau chiar pe stradă și opreau trecerea. „Vi s-a urât cu viața? Întoarceți-vă înapoi!”. Și ne-am întors înapoi și s-a format o coloană în fața Operei ... în fața Catedralei am văzut că e lume mult mai multă, chiar pe trepți. În față la Primăria actuală, s-a format un grup care o început să manifesteze și să strige lozinci. Tinerii erau în fața cordonului de armată care era pe două, trei rânduri, cu scuturi și cu baionete și înconjurau Primăria ca să nu putem intra. Ofițerii care înconjurau acele plutoane, acele trupe care erau acolo ne rugau ca să nu forțăm trecerea că ei n-o să tragă niciodată în noi. Că deja se știa că au murit oameni. Și noi tot timpul strigam lozinci. „Fără violență!, Armata e cu noi!, Și voi sunteți români! Noi suntem părinții voștri!”. Și tot lozinci de genul ăsta. Și ofițerii au zis că să nu forțăm că nici ei nu au treabă. Și n-o să ne agreseze nimeni. În felul ăsta li s-a spus l-a soldați, ca să nu fie agresivi cu noi. Și stăteam piept în piept cu soldatul și strigam lozinci. Soldatul ținea ochii în jos și nu erau atât de violenți cum o fost în timpul zilei sau cum erau cei de la Tokes, dimineața, când am trecut pe-acolo, când se uita la tine și te amenințau cu bastoane. Atunci erau mai viteji fiindcă nu era lume atât de multă. Și nu s-a intrat în Primărie, s-a manifestat acolo cam juma de oră, era un tânăr cu barbă care se urca pe umerii celorlalți și striga lozinci că și la Cluj o început, și la Oradea ... „Nu vă fie frică, Ceaușescu pică! Curaj!” Deci încuraja lumea ca să meargă mai departe, că-n toată țara se-ntâmplă ca la Timișoara. Dar se pare că erau niște lozinci inventate de el sau pus de alții să le spună ca să aibă lumea curaj și să nu se ducă acasă. Și bineînțeles că și acolo s-a

găsit un drapel care a fost găurit și era fluturat de acel tânăr ... apoi de altul. Era un rănit din Baia-Mare - a fost în evidență, în Asociația 17 Decembrie, deci noi l-am înregistrat ca rănit în Revoluție fiindcă a fost rănit ... în acea zi de 17, da. Ne-am unit cu cei din fața Catedralei, care stăteau pe trepte, dar nu strigau lozinci, ci stăteau pur și simplu, pe treptele Catedralei, și am strigat lozinca: *Există Dumnezeu!* fiindcă s-a zis că nu s-a strigat. S-a strigat, în 17 Decembrie, știu sigur, că soția n-a strigat toate lozincile, dar asta a strigat-o cu putere. Ba mai mult, parcă mi-aduc aminte că mi-a zis mie că să zic ceva de lozinca asta, c-a auzit pe cineva că strigă și n-a avut ecou, ca să strig și eu să se audă mai bine. Și am strigat Și eu: *Există Dumnezeu!* Și ne-am unit cu aceia și ne-am dus, din nou, peste Podul Mihai Viteazu, până în Complex, pe str. Pestalozzi ... și spre Podul Decebal. Nu a durat mult și a început să se tragă. Pe stradă era întuneric, în jurul meu era numai țipete fiindcă erau mulți răniți și morți ... Toți cei din față au căzut sau au fugit. Era unul lângă altul pe jos. Știu că, mergând spre gard, cred că ne-am și împiedicat în cineva care era deja căzut. Și, am prins-o pe soția în cădere și m-am oprit asupra ei, am încercat să-i dau primul ajutor. Am întrebat-o: Unde te-au lovit? A zis: „Nu știu, nu știu ...” de două ori și după care ... n-a mai putut să spună nimic, am încercat să îi caut rana, credeam că mai trăiește, în timpul ăla nu m-a mai interesat ce se întâmplă, dacă trag în mine, oricum, după un minut sau așa ceva s-au oprit și n-au mai tras. Și-n momentul ăla, au venit cei care au supraviețuit și au fost cu cineva împreună, au venit înapoi ca să își salveze prietenii, prietena sau să-și ia rănitul sau mortul. Și printre cei care au venit era unul care a fost lângă mine. Nu știu ce căuta el, dar l-am rugat: Tinere, ajută-mă să îmi iau soția să, o ducem în spate! Că nu puteam să mergem în față. Se trăgea, mergeam în spate, înapoi. Și m-a ajutat acel tânăr și am mers până pe Pestalozzi cu ea, am dus-o foarte greu, și-acolo erau oprite mașinile particulare, ulterior am auzit c-au venit și niște salvări ... am crezut că mai respiră și dacă ajung repede la spital o salvez. Am urcat-o într-o mașină în care mai erau în spate trei patru răniți, iar eu m-am urcat cu ea pe scaunul din dreapta șoferului. Era o mașină particulară. Leontina era la mine în brațe și, văzând că e caldă, am crezut că mai trăiește. La Județean, acolo era o foarte mare agitație, la Urgență erau morți, răniți și foarte mult personal: asistenți, doctori, toți erau pe fază. Și ne-a preluat și pe noi cineva, am rugat o asistentă și mi-a zis că nu trăiește, l-a chemat asistenta pe doctor:”Domnul doctor, veniți încoace!”. Doctorul era ocupat în altă parte, medicul a venit și mi-a spus și medicul respectiv ... Și, am rămas lângă ea, ei mergeau la alt răniți, nu știam ce să

fac, atunci am strigat: Ajutor! Veniți! Faceți-i ceva! Am strigat <Ajutor!> la asistente, pe la alți medici. O mai venit încă un medic, între timp, și mi-a confirmat ... el și o asistentă m-au întrebat: „Aveți copii acasă?” Am trei copiii, le-am spus. „N-aveți decât să mergeți la copii. Ce fac copiii?” Păi, copiii sunt singuri. „Mergeți la copii că nu se mai poate face nimic. Pe soția o lăsați aici și veniți ulterior să vedem.” Și n-am avut încotro. Am lăsat-o acolo și am plecat acasă. A rămas acolo. Oricum, era moartă ... probabil c-au dus-o direct la morgă sau nu știu. Și, când am ajuns acasă ... Calea Girocului era aproape, nici o juma de kilometru până la casa mea ..., locuiam chiar pe str. Elevului, la zece metri de unde erau blocate tancurile. Chiar în momentul ăla, pe la opt seara, timișorenii au blocat tancurile ccare veneau de la unitățile militare din Giroc, și le-au devastat, erau foarte bucuroși că au reușit să câștige contra armatei, care făcea război cu timișorenii. Și, primul lucru a fost să-mi caut copiii. Am găsit-o pe fiică-mea cea mare, și pe urmă și pe Ana ș ăsta ... unde credeți că i-am găsit? Nu în fața locului, ci printre tancuri. În Calea Girocului. ... Și s-o tras până pe la ora 1.00, atunci se fluiera, se urla : „Criminalilor!”. Findcă muriseră deja mulți oameni ... Aproape de ora 2.00, a venit o furtună cu fulgere și trăsnete peste Timișoara. Asta a fost în noaptea de 16 spre 17... În 18 am încercat să mă duc la Spitalul Județean și nu se putea pătrunde în Spitalul Județean, fiindcă erau forțe armate, forțe de Securitate care au înconjurat Spitalul și nu te mai lăsau să intri.

L.K.: Când ați obținut certificatul de deces și când ați aflat că soției i-a fost ars cadavrul ?

I.B.: Noi timișorenii ne căutam morții prin gropile comune care s-au descoperit în ianuarie în Cimitirul Eroilor, în Cimitirul Săracilor, era voba de trenul groazei, trenul morții care s-o descoperit, un vagon cu morți, la gara mică, se știa că la paiele de la Freidorf s-au ars cadavre, toată Timișoara știa și știe și acum, cercetări nu s-au făcut și nu s-au mai găsit alți morți decât cei care au fost identificați ca fiind duși la București și arși la Crematoriul Cenușa. Despre data de 19 se știe c-au fost furate cadavrele de la Spitalul Județean, au fost duse la Popești-Leordeni într-o dubă frigorifică, ulterior am aflat că au fost două dube frigorifice, deci de la Județean numai una plecată, alta plecată din altă zonă a Timișoarei. Eu știu sigur că, de la Podul Decebal s-au ridicat cadavre de pe caldarâm de către armată, Armata nu le-a dus la Spitalul Județean, unde le-o dus numai ei știu ... eu știu povestea unui vânător de la Podul Decebal ... printre cei care au tras de peste canalul Bega, deci și în soția mea, au fost civili și a fost chiar declarația unui

martor de la vilele de pe strada Narciselor cum că, un vânător și cu mai mulți care au fost cordonați de Corpodeanu, care ulterior a fost arestat de către loțiitorul Securității sau Miliției, au fost puși acolo ca să facă ordine pe strada respectivă și au tras în cei care au trecut pe la Podul Decebal. Erau îmbrăcați în civil, da. Și aveau pistoale ascunse sub asta, iar un martor foarte important, de la Podul Decebal a declarat că unul pe nume Valer ... și nu mai știu cum îl chema ... a fost printre cei care au tras de-acolo.

L.K.: Dar cine este acest martor ?

I.B.: Martor este Fiț Elena și a locuit în vila nr.2 de pe strada Narciselor de peste Bega, de unde s-a tras ...

L.K.: Și a putut vedea atât de bine ?...

I.B.: Păi au văzut fiindcă au fost în casă la ea și este o declarație foarte vastă, cu care au pătruns la ea în casă, au amenințat-o, au trimis-o să plece peste hotare, și ei și-au găsit acolo culcușul lor ... În noaptea de 16 spre 17, acolo au fost organizați cei care făceau, să zicem, ordine, în zona respectivă. Și au făcut ordine c-au tras în oameni. Nu numai Armata a tras ..., iar treaba cu articolul ... că masacrul de la Podul Decebal a fost primul articol care a fost scris de mine la declarația lui Fiț Elena, fiindcă eu eram la 17 Decembrie, în Comisia pentru Adevăr și Dreptate, al doilea articol a fost scris de către Monoran, fie iertat, am făcut două casete cu declarația lui Fiț Elena, care spunea tot ce s-a întâmplat acolo. Locuia cu o bătrânică care era o rudă a ei. Oricum, cele două bătrâne care locuiau acolo, erau venite din Basarabia, și locuiau în Timișoara, era un fel de punct kaghebist în Timișoara, și înainte de Revoluție și la Revoluție. Deci cine zice că KGB-ul n-a avut nici o influență minte. Fiindcă știu declarația de la Podul Decebal care a dus până acolo că era și un procuror de la București implicat, un procuror Dima, care ulterior s-a înscris în Alianța Civică și asta vreau să spun, mai știu că, au fost scrise trei articole cu Declarația de la Podul Decebal, cu masacrul de la Podul Decebal de către mine primul și de către Monoran încă două, și pe urmă s-a oprit acest serial și nu s-a mai scris mai departe, cu toate că George Șerban era conducătorul ziarului Timișoara, ziar care spunea totul despre Revoluție ... Nu se știe din ce motiv, fiindcă au intervenit, din nou, cei de la București, a intervenit procurorul Dima, deja politica era în roluri, și la București era Iliescu, în Timișoara era Alianța Civică, care nici aia nu e chiar curată și așa mai departe.

L.K.: Da, și femeia aceasta, Fiț Elena, mai trăiește astăzi ?

I.B.: Fiț Elena se pare că mai trăiește, dar ulterior a fost în străinătate ... a fost amenințată, i s-a cerut să i se facă protecție permanentă, nu se știe dacă

...

L.K. : Amenințată de cine și sub ce formă?

I.B.: De către cei care erau implicați în aceste declarații care erau concrete. În primul rând, acel Valer, care a fost vânător și a fost văzut că a tras de pe malul Begăi.

L.K.: Fiț Elena cu ce se ocupa atunci, era pensionară sau ... în câmpul muncii? ...

I.B.: Se pare că, era un fel de om de legătură, fiindcă înainte de Revoluție, dacă era vizitată prin bunicile ei care stăteau, dacă erau vizitate acolo, ea se avea bine cu cei de la Poliție, îl cunoștea bine pe Corpodeanu, îi cunoștea bine pe toți care au fost la ea acasă, nu le-a dat numele, dar după aia, când a vrut să spună adevărul i s-a băgat călușul în gură și ... Cine a fost Dima, cine a fost acel Valer, nimeni nu i-a luat la rost. Asta este ..., iar ulterior, după ce am aflat adevărul despre Crematoriul Cenușa și, pe urmă, mult mai târziu, despre unde s-a aruncat cenușa, am făcut o serie de marșuri în București, organizate de 17 Decembrie unde eram vicepreședinte și mergeam la București ca să ni se spună adevărul, fiindcă era clar că forțele politice nu ne spun unde sunt morții noștri. Nu știam, în '90, unde-s morții. Sau, chiar dacă am aflat prin martie – aprilie că s-au ars la Crematoriul Cenușa, fiindcă au apărut acele fișe, ulterior, la Spitalul Județean, de constatare a morții, și după ele se identifica cadavrul. Nu știam ce s-a întâmplat cu cenușa și acest adevăr despre Cenușa l-am aflat abia în 1991, luna martie sau aprilie 91 când am făcut un mare marș din Timișoara la București ... când procurorul Voinea, ca să nu intrăm masiv în Procuratura Militară ... Justiție, nu știam unde să mergem. Oricum, la Iliescu n-am vrut să mergem că ne-a chemat, dar de câte ori ne-am dus la Iliescu, nu era acolo. Noi aveam ce aveam cu Justiția. Fiindcă voiam adevărul. Și a venit procurorul Voinea în stradă, a zis: „Cine conduce acest marș?”. Și lumea a zis că – domnul – domnul am fost eu, eram și înregistrat la Poliția capitalei, la Primărie, că era un marș autorizat, și a venit la mine și mi-a dat documentele. Totul ce s-a întâmplat la Cenușa; câte cadavre au fost arse, perioada când au fost arse, tomberoanele erau pozate unde s-a aruncat cenușa, unde s-a depozitat ... Era fotografia cu canalul de la Popești-Leordeni, canalul Casta Forum, așa l-au numit ei și așa a rămas ... Era iarnă, erau gunoaie în jurul canalului, acolo i s-au pus multe întrebări, a răspuns cum a putut și adevărul despre această cenușă se pare că este adevărat, deci acolo s-a aruncat cenușa a 43 de

cadavre ... se spune că și la Slatina a ajuns o altă mașină cu morți ... Cea de a doua, dar au plecat deodată, numai una s-a defectat și n-a mai putut să ajungă la București și atunci au hotărât să se oprească în Slatina, un punct care era foarte bine organizat de către Ceaușescu fiindcă era ...

L.K.: Și câte cadavre ar fi fost acolo?

I.B.: Acolo se zice c-ar fi fost 38, 39 de cadavre în mașină ...

L.K.: Care figurează dispăruți pe listele oficiale întocmite, ulterior, aici?

I.B.: Nu figurează defel, pentru că mulți aparținători din țară veneau la Timișoara să-și caute morții și erau trimiși înapoi acasă fără să li se dea nici o informație. Și așa că au rămas fără tinerii lor care se zice că au fugit dincolo sau pur și simplu familia nu i-o mai căutat, i-o căutat o dată, de două ori nu i-o găsit, alții nu mai aveau familie, alții aveau acasă o bătrânică și uite așa. Alții erau din cadrul Armatei, se zicea clar că cei care au ars cadavrele au declarat că, cadavrele de la București au fost cu înțepături de baionetă, cu capete sparte, spintecate pe piept, și mult mai puține ... mai puțini morți prin împușcare sau chiar nici unul. Și pe lista noastră se găsesc opt sau nouă femei, iar ei au declarat că au fost numai trei femei la Popești-Leordeni, la Crematoriul Cenușa. Deci, se pare că s-au inversat mașinile. Mașina care a plecat de la Penitenciar sau de undeva cu cadavre moarte în 16 ... din cadrul Armatei chiar care s-au ținut secret și au ajuns la Popești-Leordeni și cealaltă mașină s-a împotmolit la Slatina ...

Pe certificatul medical de constatate a decesului soției scrie: plagă împușcată torace, glonț exploziv. Deci a explodat în inimă glonțul, iar Procuratura Militară, după declarațiile care au fost, care le-am dat eu, mi-a dat alt certificat care zice că a fost în coloana de manifestanți de la Podul Decebal din Timișoara și a fost împușcată în seara din 17 Decembrie.

A consemnat Liza Kratochwill
(Fond documentar video AMR – Mărturii Timișoara)

COLAJE DE CELULOID

IOSIF COSTINAȘ - UN ZIARIST DISPĂRUT

Lucia Hossu Longin: Ați avut amenințări?

Iosif Costinaș: Ohoo!... Nici n-are rost să discutăm despre asta.

La trei zile după ce a publicat un articol incendiar: „Comandanți obedienți, politrucii, ceiști”, un bărbat l-a sunat la telefon: „O să-ți bag trei gloanțe-n cap!”, suna amenințarea. Iosif Costinaș avea o singură sugestie pentru virtualul țintaș, desigur în registru sarcastic: să consume doar un singur cartuș, să nu facă risipă, cartușele s-au scumpit îngrozitor, ca toate cele ...

Gheorghe Ciuhandu, primarul Timișoarei : „El, prin atitudinile sale, zic eu, foarte verticale și foarte dure uneori, a trezit multe animozități. Și, mai ales în cercul foștilor securiști, al celor afiliați vechiului regim, dinainte de revoluție, pentru că el spunea lucrurilor pe nume. Deci el și-a creat foarte mulți dușmani din acest punct de vedere. Eu nu știu, nu am detalii, știu că uneori mă mai întâlneam cu el. M-am întâlnit odată cu el, prin luna mai cred, cu o lună înainte de dispariția lui și el îmi spunea: „Domnule, am niște dovezi extraordinare!”. Deci el, într-adevăr, se pare, prin toate activitățile lui și prin informațiile pe care le avea, putea să fie un factor deranjant pentru mulți.”

Focurile de la Freidorf.

Un subiect exploziv care i-a atras jurnalistului dușmănia multor politrucii și foste cadre M.I. O enigmă încă neelucidată, pentru că probele înaintate la organele de cercetare penală au fost îngropate. S-au pierdut. Au rămas doar casetele înregistrate, ca și agenda plină de însemnări ce arată volumul de muncă pe care Costinaș, împreună cu studenții lui, l-au depus pentru a descifra misterul incendiilor din Freidorf. Este vorba de 20 de cadavre ce au fost arse în decembrie 1989, într-o localitate din imediata vecinătate a Timișoarei. Ce s-a petrecut de fapt? (Lucia Hossu Longin)

„Bebe Costinaș i-a deranjat pe <băieții cu ochi albaștri> ”

Ca să-și poată vedea liniștiți de afaceri și de putere, băieții cu ochi albaștri aveau nevoie de o Timișoară tăcută. Bebe Costinaș îi deranja. Prin el, Timișoara vorbea cu glas tare. După 1990, Securitatea n-a mai fost o instituție, ci s-a disipat în noua mafie economică și politică, în firme și în partide. Tot Securitatea a lansat falsul slogan: „Cine au fost teroriștii?”, o întrebare care le-a ascuns pe celelalte și care a răpit multor jurnaliști clarviziunea momentului. Costinaș nu s-a lăsat prins în capcane.

Oscar Berger, jurnalist : Concret, eu nu pot să spun că aş cunoaşte un duşman de-al lui. Deci el avea prieteni și toate temele astea ale lui cu desconspirarea Securității și cu aflarea adevărului o trata destul de în secret, eu nici nu l-am întrebat, considerând că până nu au dovezi nici nu ..., dar e știut sigur că totdeauna dacă se ... că a fost ani de zile ajutat de fostul procuror militar al țării, care a fost aici, domnul Popa sau cum îl cheamă, și după aia, trei-patru ani am fost și eu de față de multe ori, când venea domnul general Voinea, procurorul din 1997-2000, plus că oricând era ceva care interesa ziarul „Timișoara”, Societatea Timișoara, el era omul de legătură cu Procuratura. Deci el din ‘90, teoretic, era o trambulină între Societatea și ziarul „Timișoara” și forțele oficiale de ordine și tema lui era clară: Ce s-a întâmplat în 1990 și desconspirarea Securității. Astea erau temele lui.”

„Bebe era un luptător ... nu sinucigaș”

Mitingurile pe care Iosif Costinaș le-a organizat ca membru al Alianței Civice, sau al Societății Timișoara, cărțile pe care le-a scris, filmele, prezențele publice aveau drept țință trezirea societății civile. După moartea lui George Șerban, a fost sufletul Societății Timișoara, era capabil să scoată în stradă mii de timișoreni. Al treilea punct de sprijin pentru Iosif Costinaș au fost prietenii.

Nicolae Bona : „Știam prea puțin despre Bebe pentru că el nu ne lăsa să intrăm în viața lui intimă, nu ne lăsa să știm dacă are bani, dacă n-are bani, dacă și-a plătit chiria sau nu și-a plătit chiria, dacă poate supraviețui în această lume feroce. De ce a fost atât de sărac? Care este explicația că n-a avut o casă? Când se vehiculează atâtea legende despre revoluționari, despre ascensiunea lor socială și mai ales materială, de ce era atât de sărac Bebe?”

Buju Ternovics, actor: Noi ne-am întâlnit ultima oară vineri, în 7 iunie, la ora 11:00. Numai noi doi eram. Și l-am văzut că e ... Zic: „Ce, ești rămas de ieri? Ai tras-o tare ieri? Ce ai?” Zice: „Nu, este prima oară că mă simt inutil în orașul meu.” Zic: „Mă, dă-l dracului, ce e?” Zice: „Păi, au fost 24 de oameni decorați cu „Steaua Republicii” sau așa ceva, dintre care 19 pentru activități de acum 10-15 ani. Vajnicii activiști culturali, spiritul socialismului.” „Păi”, zic, „pentru o tinichea? N-ai văzut că o fac ei între ei? Tu faci parte din ei? Țsta nu-i un motiv!” Bebe era un luptător, doamnă ... un învingător, ăsta când merge la război nu merge ca să moară, el merge ca să învingă. Așa l-am cunoscut 40 de ani, nu, 50 de ani. Dispariția lui pentru mine este absolut inexplicabilă. Pentru cine-l cunoșate, într-adevăr, pe Bebe și care a stat alături de el aproape câteva decenii ... toate ipotezele se elimină. Bebe nu este un om care să se sinucidă! Plecare peste graniță - nu există! Buletinul nu i s-a furat, n-a avut pașaport. Țsta nu a trecut granița din Decembrie 1989! Toți au profitat! Toți s-au dus în toate părțile! Țsta n-a avut interese materiale! Pentru el asta nu era o motivație.

-L.H.L.: Și-atunci unde duc toate aceste excluderi ?

-B.T.: Într-o treabă, zic eu, foarte bine organizată. Foarte bine organizată. Bine însăilată și pregătită din timp ...

A consemnat Liza Kratochwill

RECUPERĂRI SIBIENE

SIBIU - „ELICOPTERUL DOBORÂT ... NUȚĂ ȘI MIHALEA ”

Un pensionar din Sibiu, inginerul Mircea Georgescu este unul dintre puținii supraviețuitori martori-cheie ai evenimentelor petrecute în Sibiu. Cunoaște aspecte de culise desprinse din mai multe scene derulate în zonă pe care ni le-a relatat și nouă. (Liza Kratochwill).

„Lunetiștii ... debarcați din bac”

Am fost prin tot Sibiul. Nu erau străini absolut deloc. Veniseră cu bacul ... au fost trimiși la București 110 sau 115 militari din Unitatea Specială trecută în rândul Unității Militare 0215 din Buzău unde erau instruiți ... Conform domnului general Vlad, 10 erau pentru pază la Elena Ceaușescu, 10 sau 15 în altă parte din București, iar restul de 80 trimiși cu bacul la Sibiu. În 20 Decembrie, lucru declarat și de generalul Vlad. (În 1990, s-a constatat că aceștia aveau adrese fictive, la agenția TAROM). Cum au coborât din avion, i-au urcat în două autobuze, pe aeroport, și au ajuns în spatele Poliției pe o străduță, lângă „blocul plombă”. Când au coborât din mașină, patru sau cinci soldați echipați în negru au intrat în primul bloc de pe strada Noica, în pod, și de-acolo au tras exact în cineva, o femeie care stătea la etajul doi, pe strada a treia de la blocul 11 de pe Milea. Deci ei știau ... veniți direct din avion, știau unde să se ducă. Unul dintre ei a ajuns pe strada Nicolae Bălcescu nr.7, eu stăteam la mama mea, la numărul cinci, și de la numărul 7 a intrat în pod. Locatara de la etajul II unde era și ușa podului chiar l-a luat în primire: „Ce cauți, domnule, aici?!” Și i-a tras o înjurătură la doamna aceea și a intrat în pod. I-a spus să se ducă în casă și să-și vadă de treabă ...

La Sibiu, la un moment dat, colonelul Dragomir a întrebat la telefon pe domnul președinte Iliescu ce se poate face că are două femei în hotelul Continental și acolo „trebuie să tragem că nu știm cine mai e acolo”. Și că i-ar trebui niște elicoptere din care să tragă din aer în camera respectivă de la hotel. ... Și a început să se înalțe câte un elicopter, unul se ducea, altul venea de pe aeroport și trăgeau într-un geam acolo. Femeia de-acolo am revăzut-o într-un film făcut de militari ... era înfricoșată de moarte. Dronca

era comandantul efectivelor de pază de pe Aeroport. Știu din discuții cu unul, cu altul și cu colonelul Dronca. Mi-era cunoscut de pe timpuri și, până a decedat, a locuit la a doua scară în blocul meu, la Sibiu.

„Elicopterul a fost deviat”

... Așa că a fost trimis un elicopter, la Sibiu, la Deva, unde să aresteze pe Nuță și pe Mihalea, care au fost în luptă la Timișoara, cu Stănculescu. Până la Deva au venit cu trenul ... Și la Deva, cei veniți cu elicopterul, i-au arestat la Sibiu. În 24 cred c-a fost. În elicopter erau: trei membri ai echipajului, erau trei trimiși de către colonelul Dronca, Mihale și cu asta. ... Dronca Pavel, stând la un pahar de bere, a fost supărat tare și a început să se căineze că: „De ce mi-a omorât copiii? De ce?” Zic: Ce-ai cu copiii, că tu n-ai copii?! Și, până la urmă, mi-a spus: „I-am trimis eu, cu un ofițer și doi copii – doi de la Trupă, tineri. Și elicopterul trebuia să vină la Sibiu, via Deva-Orăștie-Sebeș-Sibiu și, în loc să ajungă aici a fost distrus la pământ cu o rachetă trimisă de la sol.” Eu n-am știut și nici n-am întrebat mai mult. Au trecut zilele, ca să aflu din ziare că, la vremea aceea, la Turda lucra domnul general Degeratu... Elicopterul, în loc de a urma traseul direct: Deva – Orăștie – Sebeș - Sibiu, a fost deviat la nord de Alba- Iulia și doborât cu o rachetă la sol. Deci, a fost deviat la Sibiu, și s-a lansat zvonul că elicopterul a căzut din cauza erorii de pilotaj pe dealul Săliștei, apoi am auzit, târziu, că a fost doborât cu rachetă, cum zicea colonelul Dronca, la groapa de la cariera de piatră pentru asfalt care se afla lângă Turda. Și, în acel moment, la Turda lucra domnul general Degeratu, iar colonelul Dronca, datorită faptului că spusese la o grupă de ofițeri de aviație cu care se întâlnea, din când în când, la un pahar de bere, îi spunea de chestiunea asta, nu știu ce discutau pentru că eu nu mă băgam, eu stăteam deoparte și plecam. Ei rămâneau și discutau. De câteva ori am văzut asta. Și tot asta avea, că îl muștra conștiința pe Dronca pentru faptul că *< a dat copiii ăia și or murit >*. Și am făcut legătura cu ce scrie în ziare că, la vremea aceea, lucra la Turda generalul Degeratu, răspundea de Aeroportul din Florești - Turda și un aeroport foarte mic limitrof cu județul Alba.

„Trebuie spus adevărul ”

A apărut în ziar că s-a terminat procesul și că domnul Stănculescu, la televizor, a menționat că îi e frică și lui, ca fost general al Armatei, să nu pățească ce au pățit ăia cu avionul, adică se ferește să se ... Trebuie spus adevărul. E o chestiune foarte gravă, consider eu, pentru că, pe vremea

aceea, ca să dea aprobare pentru zbor la elicoptere s-au săpat ... declarații pentru ziare nu avea voie nimeni să dea. Eu vă pot spune că, după procesul de la Târgoviște, știu că un număr de membrii, nu știu care, erau închiși la Ministerul Forțelor Armate de la ... Ministerul Apărării, în Casa de Oaspeți, și n-aveau voie să vadă pe nimeni decât cu aprobarea domnului Iliescu. Știu despre cei de la București care au stat câteva zile, probabil ca să nu se mai știe ei unde sunt, știu de la soția unuia din cei care au asistat la proces, cu Stănculescu și cu Voinea. Soția era îngrijorată și nu putea să ajungă să îl vadă. Nu-i dădea voie să-l vadă pe bărbatu-su decât domnul Iliescu.

„Eram împușcat dacă nu mă salva grupul ăla”

... Deși nu sunt revoluționar și n-am cerut, eu umblam prin oraș și am văzut ce s-a întâmplat. Venisem acasă la mama mea care era sibiancă, eu lucram la București. Și m-am alăturat coloanei de manifestanți în prima zi, dar fără să mă atașez, pentru că ei erau pe întreprinderi. La un moment dat, se trăgea din pod. Eu sunt convins că, cine trăgea din poduri erau din cei 80 sosiți cu bacul, dar, practic, ei erau numai instruiți la Buzău și plecați din Sibiu. Acum vreo trei, patru ani, domnul Dragomir a spus la televizor că a repartizat două unități militare din Râmnicu-Vâlcea, din care a precizat zece inși la Telefoane. Eu, cum umblam prin Sibiu să văd cum se trage și ce se întâmplă, am fost la Statul Major într-o zi, 24 Decembrie, să anunț pe domnul colonel care era șeful Statului Major, care era la Casa Armatei, să anunț că sunt scoși din Sibiu securiștii de la spital cu mașinile. După ce am anunțat, am plecat, și în dreptul telefoanelor am fost somat prin portavoce, să mă lipesc de zidul Tarom-ului, acolo, să mă lipesc de perete că dacă mai mișc mă împușcă. M-am lipit de fereastra de la TAROM, am ridicat mâinile cum mi s-a spus, și mi-a fost frică și să mai respir nu cumva să creadă că fac vreo mișcare și să tragă după mine. Absolut serioasă povestea. Și, deodată, după ce mi-a strigat asta, o grupă de asta care se formaseră, atunci, de civili erau, unul conducător, ceilalți mai tineri mi-au strigat să mă duc la ei că erau lipiți de librăria de la colțul telefoanelor. Unde se spărseseră și geamurile ca să arunce cărțile. Și mi-au strigat : „Vino încoace! Ce cauți la ora asta ?” Era 17.30 sau 18 00. „Ce cauți aici pe stradă?” Zic: Păi, eu aici locuiesc, la numărul cinci. Pe Nicolae Bălcescu la nr.5. Și zice: „Vino încoace!” Nu vii că mi s-a strigat de sus că mă împușcă dacă mai mișc. Și-atunci, un băiat din grupă îi strigă: „Măi Adriane ... măi, Adi du-te și adu-l încoace pe ăsta!” Și a venit șeful grupei și m-a luat, m-a tras deoparte ca să nu mă împuște. Acestui cetățean, eu i-am spus c-am fost la Statul Major, că mă duc acasă și-

Îmi rog să vină să vadă unde stau pentru că, acolo este o cameră, sub camera mamei, unde este un securist care-i vechi, vine și controlează anumite lucruri. Și, după o jumătate de oră, mă trezesc că vine o grupă de militari și zice: „Vă rugăm să ne arătați camera.” Am mers la etajul I, noi locuim la II, am fost la etajul I și era încuiat. <Stați aici că eu mă duc să aduc pe femeia care răspunde de bloc și de camera asta.> Și aia n-a vrut să-mi dea cheile. Zic: Dă-mi-le că, dacă, nu aduc soldații înapoi! Să deschidem acolo! „Păi, nu-i voie să intrați.” „De ce nu-i voie?” Și, mi-a dat cheile și am intrat cu soldații și am găsit pe masa din mijlocul camerei o hartă a Sibiului și a țării. Nu era nimic decât masa și un pat de dormit. Nu mai erau vechii locatari. Și, vreau să arăt că am avut dreptate cu militarii care zicea Dragomir că au fost repartizați acolo și lumea spunea: *Nu sunt militari aici*. Am avut dreptate pentru că, în aceeași zi sau a doua zi ieșisem din casă și ... era ora 11, cam așa ... și nu ajung bine în mijlocul drumului mergând spre Telefoane și apare un soldat în haine kaki, cum am scris și în declarație la Procuratură, că putea fi de la Vânătorii de munte, de la Vâlcea, care au sosit în Sibiu, sau de la Ocolul Silvic. Așa era haina. Și avea în mână dreaptă o armă cu lunetă ... Eram împușcat dacă nu mă salva grupul ăla.

(Fragment din interviul acordat în această vară, înregistrat în Fondul video al AMR. Menționez că, aceste date, alături de altele, se regăsesc și în declarația scrisă a inginerului Mircea Georgescu; Dosar Sibiu nr.020 – AMR Timișoara.)

Notă:

Între 21 Decembrie 1989 și 5 aprilie 1990, la Sibiu au murit din cauza evenimentelor petrecute atunci 70 de persoane (sursă : Asociația Răniților în Revoluție - Sibiu, președinte Gheorghe Niță).

Conform inginerului Georgescu, de la UM Aviație Sibiu a fost trimis un elicopter la Deva, cu misiunea de a fi arestați în gară Generalii Nuță și Mihalea, (care nu au fost luați de Stănculescu în avion). În urma prăbușirii elicopterului, echipajul a decedat. Numele celor trei militari trimiși de colonelul Dronca, menționat drept prieten de ing. Georgescu în interviu, se regăsesc în tabelul nominal al decedaților din Sibiu (Dosar nr.020 AMR Timișoara).

-Pozitia 66: Tudor Nicolae -37 ani, maior aviație de la UM 01989 Sibiu, decedat în 23.12.1989, căzut cu elicopterul în zona Sebeș – Alba;

-Poziția 67: Salaftion Nicolae -42 de ani, maestru militar aviator de la UM 01989 Sibiu, decedat în 23.12.1989, căzut cu elicopterul în zona Sebeș-Alba;

-Poziția 68: Motica Victor-36 de ani, căpitan aviator de la UM 01989 Sibiu, decedat idem.

- Colonelul Pavel Dronca, superiorul acestora, a fost pensionat imediat după revoluție, în 1990.

Liza Kratochwill

PORTRETE DIN REVOLUȚIE

Interviu cu doamna Aurica Ilițoni, mama eroului martir Sorin Leia

Povestiți-ne, când ați aflat de moartea fiului dumneavoastră?

Pe 19 decembrie. Eram cu soțul meu după lemne pe Valea Bălească, lângă Pietroasa. Fiul meu cel mic, Costel, a venit cu bicicleta să ne anunțe că Sorin a fost împușcat pe trepte la catedrală. Ne-am urcat pe motoretă și ne-am dus acasă, la Tomești Colonie. Acolo erau adunate toate neamurile. Toată lumea știa. Seara, am venit la Făget, am dormit la cumnata mea Lăpugean Raveca, iar dimineața, am plecat la Lugoj pentru a lua rapidul spre Timișoara.

Cum aflaseră cei de la Tomești?

Studenta care era pe trepte la catedrală i-a luat buletinul din buzunar și i l-a dus administratorului de la căminul „Solventului”, unde locuia Sorin. Tot studenta a telefonat la Făget, la EXTRACERAM, la Ursulescu Emil. Acesta l-a anunțat pe Leia Roman de la Bătești și Roman a sunat la Tomești că e împușcat.

Să continuăm.

Am plecat la Timișoara cu soțul meu și cu tatăl lui Sorin. El, tatăl, avea pe cineva la poliție, Lera Zenu, așa cred că-l cheamă, și ne-a dus el peste tot, că noi n-aveam voie niciunde.

La catedrală ne-au spus că au fost împușcați doi: unul în cap, iar celălalt, în inimă. Cel împușcat în cap a fost dus la Spitalul Județean, iar cel împușcat în inimă, la Clinicile Noi. La catedrală nu știau numele celui împușcat în cap, dar mi-au descris hainele și mi-am dat seama că e Sorin.

La Județean nu ne-au lăsat să intrăm. Ne-au spus că morții din 18 au fost duși de Securitate la București. Mi-au spus că pot face o cerere și o descriere a lui Sorin, s-o las la Crucea Roșie și să aștept răspuns acasă. Am scris cele două hârtii, dar nici până azi n-am primit răspuns. (El a stat o săptămână în congelator la morgă, la Județean, dar nu știau cine e. Se spune că o asistentă l-a confundat cu altcineva și l-a ascuns acolo).

Despre băiatul împușcat în inimă, cred că a fost dus la București, în lotul celor 40, că nu are mormânt.

La catedrală, pe Sorin mi l-a descris părintele Mițiga Victor. A zis că, după ce a fost împușcat, a mai trăit 6 minute. El a chemat salvarea, l-au scos pe ușa din spate și l-au trimis la Județean. Noi am ajuns la Timișoara miercuri, 20 decembrie și toți ne-au spus să plecăm cât mai repede acasă, pentru că erau anunțate mari manifestații, trebuia să iasă toate fabricile în stradă.

După o săptămână, am fost iar la Timișoara și, împreună cu Dumitrescu Florin, un prieten al lui Sorin, m-am dus din nou la Județean. Acolo, nu am fost primită, dar o femeie mi-a spus că l-a văzut mort în lift, împușcat în cap și în picior și că e dus la morgă. La morgă am făcut o caracterizare a lui.

Acasă, ascultam tot timpul la radio și am auzit că familiile pot veni la Timișoara să declare semnele particulare ale celor dispăruți. M-am dus și eu și am spus că Sorin avea un semn particular la mâna stângă. În armată își tăiașe tendoanele de la patru degete.

Dumitrescu Florin mi-a scris că s-a anunțat că s-a găsit o groapă comună în Cimitirul Eroilor și că s-ar putea să fie și Sorin acolo. Sâmbătă, 13 ianuarie, am plecat la Timișoara. Am fost la Procuratura Civilă, unde m-au primit 9 procurori. Unul tânăr s-a purtat foarte urât cu mine. Când eram pe punctul de a pleca, un procuror între două vârste m-a chemat înapoi și mi-a arătat câteva dosare. Primul era al lui. Era fotografiat mort și scria pe dosar: „bărbat în etate de 20-30 de ani”. Atunci am fost sigură că e mort. De acolo am plecat la Procuratura Militară, la Sanepid și apoi în Cimitirul Eroilor.

Administratorul cimitirului ne-a spus că pe 27 decembrie, la orele 16, a primit 9 cadavre, cu ordinul de a le înmormânta imediat. El nu avea cum să le îngroape, pentru că era aproape seară și le-a depus în capelă. Chiar le-a fotografiat. (Poza era la mama lui Bonțoc Nelu de la Ianova, mort și el). Administratorul ne-a rugat să așteptăm până a doua zi, duminică, pentru că trebuie să găsească excavator. Dimineața, 30 de colegi au venit cu noi la cimitir pentru a face cerc în jurul gropii, ca să nu se apropie nimeni.

Adrian, fratele lui Sorin, era militar la Constanța și i-am telegrafiat să vină acasă că s-a găsit groapa comună unde e înmormântat Sorin. Când am ajuns la cimitir, Adrian era deja acolo.

Groapa comună era lungă de 13 metri, făcută pentru cei 9. Toți erau aliniați și fiecare avea cruce. Pe crucea lui scria: „Bărbat – Erou, în etate de 20-30 de ani”. Excavatorul a venit de dimineață, dar Sorin a fost găsit abia după-amiază.

Se putea recunoaște?

Da, știți ce frumos era ...

În aceeași zi l-am dus la Tomești, acasă. L-am pus în totul nou.

Unde l-au ținut între 18 și 27 decembrie?

În congelator la morgă, la Spitalul Județean.

(Administratorul Protopopiatului Timișoara mi-a spus că a participat la înmormântarea celor 9, la Cimitirul Eroilor). L-am dus la Tomești și l-am îngropat ...

Nu ați apucat să vorbiți cu nimeni din cei care au fost la catedrală în 18 decembrie?

Ba da, cu Gliguță Avram. El a fost rănit chiar de glonțul care l-a lovit pe Sorin. Glonțul i-a intrat copilului meu prin frunte, i-a ieșit prin ceafă și apoi a intrat în umărul lui Avram. El era mai scund decât Sorin.

Unde l-ați întâlnit pe Gliguță Avram?

La noi, la Asociația Familiilor Îndoliate „17 Decembrie”. L-am întâlnit o singură dată.

N-ați mai vorbit cu nimeni altcineva?

Ba da, dar mie nu mi-au spus prea multe... Colegii lui Sorin și el erau toți la catedrală să pună lumânări pentru un coleg de-al lor împușcat cu o zi înainte, îl chema Oprea. Tot duminică, Sorin și prietena lui au ieșit în oraș. Era o vitrină spartă și el s-a tăiat la picior (de acolo rana văzută de femeia de la Spitalul Județean). Seara, nu s-a mai întors la cămin, la „Solventul”, pentru că era periculos, a rămas să doarmă la prietena lui. A doua zi s-a dus direct la catedrală. Era îmbrăcat în haine de duminică. Așa l-au și îngropat. În articolul Dumnezeu citat în Procesul de la Timișoara, un preot declară că Sorin a fost împușcat în timp ce agita steagul tricolor și striga: „Deșteaptă-te, Române!”

După un an și patru luni au venit de la București să îl deshumeze, ca să vadă cu ce glonț a fost împușcat. M-au anunțat prin domnul Olărescu, șeful de post de la Poliția Tomești, dar nu mi-au cerut consimțământul. Soțul meu a ținut să-l dezgroape, împreună cu fratele meu și cu fiul meu mai mic, Costel. Pe mine nu m-au lăsat să merg acolo. L-au scos afară și i-au făcut poze; încă mai avea carne pe el... Mai târziu, m-au chemat la Timișoara, la muzeu, să aduc toate Documentele lui și pozele pentru a le fotografia.

Când am ajuns la gară, la Timișoara, mi-au furat poșeta cu toate actele lui: certificatul de erou martir, buletinul, pozele toate etc. Nu mi-a părut rău după acte, că actele se mai pot face, mi-a părut rău după poze; nu mai am nici o amintire...

Știa cineva că erați chemată pentru ziua respectivă la Timișoara?

Eu știu? ... Trebuia să duc poze și acte la muzeu. Au luat geanta cu totul. Am avut noroc că am avut 50 000 de lei în buzunar, că n-aș fi avut cu ce să vin acasă.

La prietena lui, s-ar putea să mai fie fotografii?

Nu mai știu nimic de ea. După doi ani s-a căsătorit.

Cine a fost prietena lui Sorin?

Nu mai știu cum o cheamă. Este din Jupânești. După poreclă îi zice „Papuc”.

La cămin avea o cutie unde își ținea banii și pozele. Un coleg de la cămin mi-a spus că a intrat cineva în camera lui Sorin și a luat cutia. Știu că avea bani, pentru că luase salariul și în 18 a fost împușcat. Avea la el toate pozele lui, de când a început clasa I.

Avea o cutie de metal în care ținea monede și, ca o premoniție, avea acolo 44 de monede, exact câte se pun în sicriu cu mortul, după tradiția populară. Chiar pe acelea i le-am și pus.

El a avut și alte presimțiri. O dată, îmi adusese acasă 1kg. de cacao – pe atunci nu se găsea – și eu am împărțit-o cu fata mea. După o lună a venit din nou la tăiatul porcilor.

De data asta mi-a mai adus 1 kg. de cacao, dar mi-a zis să nu mai fac pomană cu ea, că o să mai am nevoie. Așa a și fost: la înmormântarea lui, la pomeni, la parastase, tot cu cacaua aia am pregătit...

Noi lucram în schimbul de seară, de la 6 la 12. Sorin a venit să ne aștepte la poarta fabricii, la 12,30 ca să ne conducă acasă.

A doua zi dimineață am tăiat porcul. După-amiază, fiica mea era însărcinată atunci, a dorit să meargă la cumpărături, că la Crivina, unde locuiește ea, nu sunt atâtea magazine. El a însoțit-o peste tot; se înțelegeau tare bine. Seara, ne-a spus că el vrea să meargă a doua zi la bunicii, la Baloșești.

Duminică dimineața noi am lucrat, iar el a dormit până târziu. Când s-a trezit, a plecat la Baloșești. Acolo a făcut ceva ce nu mai făcuse: a luat la rând toate neamurile, i-a vititat pe toți. S-a dus la nași – familia Stănilă –, la sora mea de la Reșița. Ea făcuse prăjitură și tava era pe masă, dar nu l-a îmbiat să mănânce. Pe seară, când a ajuns acasă, mi-a spus că mătușa Lenuța nu l-a servit cu prăjitură și el tare ar mai fi mâncat. Acum Lenuța face prăjitură tot timpul și dă de pomană, dar el nu mai e... .

Luni dimineață trebuia să plece la Timișoara. Era la masă cu Costel, fratele mai mic, care avea atunci 14 ani. Îmi zice Sorin: „Mami, să ai grijă de Costel”. „Cum să am grijă de el că e mai mare ca mine, e cât voi?” El a insistat și cu vorba asta a ieșit pe ușă.

În data de 2 decembrie am tăiat porcul, pe 4 a plecat și în 18, copilul meu a fost mort...

Înainte de moartea lui cu patru ani, am fost la Coșava, la o femeie, - cred că ați auzit de Jâca – și știți ce mi-a spus?

Avea așa, ceva cu niște litere și m-a pus cu mâna pe ele și m-a întrebat despre ce vreau să-mi spună. „Despre familie”, am zis eu. Ea s-a speriat tare și mi-a zis: „Copilul tău moare la 20 de ani, dar nu moare, ți-l omoară”.

M-am dus eu după aceea la părintele Bucur și am recunoscut că am greșit mergând la vrăjitoare și l-am întrebat ce pot face să nu se întâmple ce mi-a prezis ea. Părintele mi-a spus că dacă Dumnezeu dorește asta, noi nu ne putem opune. Și așa a fost. Eu n-am putut să-mi iau gândul de la asta și, după un timp le-am spus copiilor ce am făcut.

Sorin era o dată la o cofetărie cu o fată din Tomești și i-a spus despre prezicere, dar nu-i era teamă pentru el, că împlinise deja 20 de ani, el era îngrijorat pentru Adrian, care era în armată. Și când colo, chiar el a murit... .

Îmi puneă întrebări de genul: „Mami, dacă eu mor, vii să-mi pui flori pe mormânt?” „Cum să-ți pun flori, tu trebuie să-mi pui mie?”

Când puneă întrebările astea?

Nu cu mult înainte de a muri.

Penultima dată când a fost acasă, s-a dus la sora lui la Crivina și i-a ajutat să încarce o remorcă de nisip. Ea, fiind puțin certată cu soțul ei, n-a vrut să urce în tractor spre casă. Sorin a consolat-o și Claudia și-a amintit: „Mami, am simțit ce bine e să ai pe cineva de-al tău...”

Toată lumea l-a iubit. A fost un copil săritor, el a ajutat pe toată lumea, n-a făcut rău nimănui, am avut încredere să-l las oriunde. A fost un copil bun, cuminte...

Acum, la 17 ani de la Revoluție, credeți că a meritat sacrificiul lui?

Nu a meritat, nu s-au schimbat prea multe în România. Oamenii care au făcut rău atunci încă mai sunt în funcții înalte și adevărul întreg încă nu s-a spus.

Dumitru Tomoni

CHIPURI DE EROI

Boțoc Luminița Florina
(n. 1976 - m. 1989)

*Elevă, născută în 16.04.1976, în județul Timiș,
a decedat la 17 decembrie 1989 la Timișoara,
împușcată în torace.*

Mama ei, Boțoc Maria, declară că în 17 decembrie, la orele 19,30, a trecut prin cartier un grup de manifestanți care scandau lozinci, iar fiica ei a ieșit din casă, alăturându-se acestora. A doua zi, în 18 decembrie, familia a aflat de la o persoană că fiica lor a murit, împușcată în inimă, și că este dusă la Clinicile Noi. Persoana cu care au vorbit a afirmat că fetei i s-a făcut aici autopsia și că a fost apoi transportată la Spitalul Județean.

Familia s-a deplasat la Spitalul Județean, unde un milițian i-a dus la doi civili înarmați. Aceștia le-au cerut semnalmentele fetei, spunându-le să plece acasă, unde vor fi anunțați despre soarta fiicei lor. După câteva zile de așteptare, familia a reînceput căutările. La Institutul de Medicină Legală, o asistentă le-a comunicat că sunt morți, dar că printre ei nu este nicio fată de 14 ani. Relații despre fată familia a dat și la Procuratura Militară, de unde au fost sfătuiți să aștepte răspunsul, pentru că procuratura derula și alte anchete. La Spitalul Județean li s-a spus că nu se știe nimic, doar că unii dintre morți au fost duși la București, neexistând informații despre o fată de 14 ani.

Boțoc Luminița Florina a fost descoperită în ianuarie 1990 în groapa comună de la Cimitirul Eroilor. Părinții au recunoscut-o după îmbrăcăminte. A fost îngropată apoi creștinește, dar au existat probleme la obținerea certificatului de deces.

Prin hotărârea Consiliului Local, o stradă din Timișoara poartă numele Eroului- Martir Boțoc Luminița Florina.

Asociația „Memorialul Revoluției”, pentru a cinsti memoria eroilor căzuți în Decembrie 1989, a amplasat în fața unității militare monumentul „Eroica”, realizat de sculptorul Paul Vasilescu, care marchează numele martirilor căzuți în Calea Lipovei.

Caceu Margareta
(n.1953 - m.1989)

*Muncitoare la „KANDIA,” născută la 21.10.1953
în județul Timiș, a decedat la 17 decembrie 1989
la Timișoara, împușcată în cap la Podul Mihai Viteazu*

Caceu Mariana Silvia
(n.1952 - m.1989)

*Angajată la Politehnica „Traian Vuia”, născută la
09.02.1952, în județul Timiș, decedată la
17 decembrie 1989, în Timișoara, împușcată în cap
la Podul Mihai Viteazu.*

Caceu Mihai, tatăl Mariane și al Margaretei, declară că în ziua de 17.12.1989, trei dintre fiicele lui se aflau în oraș, manifestând împotriva regimului comunist. Ele s-au deplasat pe traseul Calea Șagului - Piața Maria - Catedrală -Complexul Studențesc. De aici, cu o coloană de manifestanți, au ajuns la Podul Mihai Viteazu, unde s-a deschis foc armat împotriva lor.

Două dintre surori, Mariana și Margareta, au fost împușcate în cap.

Cea de-a treia, Mihaela, a scăpat și a supravegheat transportul Mariane la Spitalul Județean cu o mașină particulară. Margareta era moartă și, cu ajutorul unor cetățeni, a fost pusă într-un autovehicul, pe bancheta din spate, fiind și ea transportată la Spitalul Județean.

O rudă a familiei care lucra la Spitalul Județean a văzut-o pe Margareta la morga spitalului, în jurul orei 7,00, în ziua de 18.12.1989. Ulterior, cadavrul ei a fost sustras și, alături de alte cadavre ale eroilor timișoreni, a fost transportat la București, unde a fost incinerat.

Mariana a fost găsită în ziua de 21.12.1989 la morga Spitalului Județean, de unde familia a transportat-o acasă, fiind îngropată în 25.12.1989 la cimitirul din Calea Șagului.

Prin hotărârea Consiliului Local, Strada Negoii din Timișoara poartă numele Surorile Martir Caceu.

Asociația „Memorialul Revoluției”, pentru a cinsti

memoria eroilor căzuți în Decembrie 1989, a amplasat, în apropierea Podului Mihai Viteazu, statuia „Fântâna martirilor”, realizată de sculptorul timișorean Victor Gaga, care marchează numele martirilor căzuți în centrul orașului Timișoara.

OPINII ȘI ATITUDINI

Revoluția din România trăită de un jurnalist italian

Revoluția de la Timișoara a stârnit interesul presei internaționale, fiind considerată cea mai apropiată verigă de URSS (din lanțul prăbușirii comunismului, după căderea Zidului din Berlin).

*Unul dintre sutele de jurnaliști care a cutreierat România în timpul Revoluției a fost **Roberto Livi**. Împreună cu **Andrea Garibaldi**, jurnalistul a povestit timp de două săptămâni evenimentele din decembrie 1989.*

*Secția „Externe” a cotidianului „Il Messaggero” (Mesagerul) se află la etajul al patrulea, unde zgomotul traficului din bulevardul Tritone din Roma (Italia) ajunge doar parțial. Ușa unuia dintre cele două lifturi ale sediului se deschide și sunt întâmpinată de **Roberto Livi**, „jurnalist de o viață, specialist în revoluții”. Parcurgem coridorul pe care **Livi** îl cunoaște de peste 25 ani.*

Îmi mărturisește că i s-a părut curios că l-am solicitat să-mi povestească despre experiența din România, dar în același timp, se bucură că mai „șterge praful de pe amintiri.”

„Urmăream comunismul din Europa de Est ca pe o doamnă muribundă”

*Când a izbucnit Revoluția, **Livi** era deja familiarizat cu zona Balcanilor pe care o cutreiera în limitele restricțiilor impuse de politicile comuniste. Cunoaște toate sălile de așteptare ale aeroportului Otopeni din București unde aștepta cu strângere de inimă aprobarea accesului în țară. La ultima vizită în România, întreprinsă cu ocazia Congresului Partidului Comunist Român (ultimul) din noiembrie, **Livi** nu se gândea că urma să se întoarcă, o lună mai târziu, pentru a relata despre o situație schimbată radical. L-a impresionat trecerea de la cele 120 de ovații în picioare, la huiduielile acelorași persoane împotriva regimului.*

***Livi** și colegul lui, **Garibaldi** au intrat în România pe la Porțile de Fier (județul Mehedinți), în 22 decembrie, cu o mașină închiriată de la Belgrad.*

„Nu ne-a oprit nimeni pe drum, nici măcar să ne ceară actele. Lipsa grănicerilor era apocaliptică. Era un haos că nimeni nu știa în ce direcție să o apuce. Înaintea noastră ajunseseră alți jurnaliști italieni care au închiriat un avion privat. Un fotograf de-al nostru a fost rănit la unul dintre punctele de control, nu se știe de către cine, și îndrumat spre Poșta Mare din centrul Timișoarei. L-au internat la Spitalul Județean și, după câteva zile, l-au expediat în Italia.”

„Personal, nu am văzut bălți de sânge”

În timp ce vorbește, jurnalistul italian îmi arată colecția de ziare în care Revoluția de la Timișoara a fost cap de afiș aproape o lună.

„Am ajuns la Timișoara dimineața la ora 7. Liniștea mormântală nu prevestea nimic bun. Se auzeau împușcături răzlețe. Lampioanele străzilor începeau să se stingă, de la centru către periferie. Fusesem deja avertizați că se trage de pe acoperișul clădirilor, dar nici până azi nu am aflat cine erau și cum au intrat în posesia armelor”, mărturisește Livi. Jurnalistul își amintește că la Timișoara se putea circula nestingherit și oricine ar fi vrut ar fi putut să înceapă o anchetă. În schimb, evenimentele erau complexe, mai ales pentru străini, care nu știau de unde să înceapă. Mulți jurnaliști au căzut în capcana „vocilor de cartier” care vorbeau despre zeci de milioane de morți și de trenuri care „încărcau zilnic vagoane de cadavre”. Cum nu existau comunicate oficiale, aceleași zvonuri susțineau că multe trupuri neînsufletețe fuseseră deshumate intenționat din cimitirul din Calea Lipovei.

„Vor fi imposibil de uitat cele 20 de corpuri căzute sub rafala gloanțelor din ultimele zile. Aliniate pe pământul rece al cimitirului din Calea Lipovei, corpurile neidentificate își așteaptă numele. Va veni, oare cineva, să o recunoască pe femeia ucisă împreună cu bebelușul ei de o lună care îi zace pe piept?” scria Andrea Garibaldi în „Il Messaggero”.

Articolul cu titlul „Printre revoluționarii de la Timișoara. Mii de cadavre îngheșuite în gropile comune” deschide „Prim plan”-ul ediției de duminică, 24 decembrie 1989.

La aproape două decenii de la Revoluție, Roberto Livi spune că ar fi trebuit să fie mai precauți cu informațiile și să se îndoiască de orice informație, să nu cadă în plasa organizatorilor.

„A existat un scandal când organizatorii au arătat cadavre preexistente cu scopul de a sublinia ferocitatea regimului comunist, cu toate că nu mai era nevoie. O bună parte dintre informațiile de la Revoluție a trebuit să fie reverificate, pentru că generalul Stănculescu și KGB-ul ne purtau pe piste greșite cu zâmbetul pe buze”.

La București, petreceri și femei frumoase pentru jurnaliștii străini

Pentru a transmite materialele, Livi era nevoit să se întoarcă, de fiecare dată, la Porțile de Fier, ca să treacă în fosta Jugoslavie unde avea acces la telefonul de la hotel și la telex.

În ziua de Crăciun, masa jurnaliștilor străini s-a îndreptat spre București, fiind atrasă de procesul soților Ceaușescu. În Capitală, Livi și Garibaldi au găsit mai multă agitație pentru că deja se instaurase „Frontul Salvării Naționale” și Televiziunea Română Liberă fusese ocupată. Livi și Garibaldi s-au alăturat celorlalți corespondenți străini cazați cu toții la hotelul Intercontinental.

„Cu toate că se crease o solidaritate între noi, fiecare se grăbea să transmită exclusivități în țara lui. Eram foarte mulți și trebuia să ne programăm la telex și la telefon. Unii jurnaliști, mai „întreprinzători”, ofereau ciocolată centralinistelor și aveau întotdeauna prioritate”, povestește Livi. Dincolo de această pată de culoare, toți au rămas consternați când jurnalistul francez Jean-Louis Calderon de la TV Cinq a fost ucis de un tanc în Piața Revoluției.

„În ziua de Crăciun, autoritățile ne-au organizat o petrecere la care au invitat cele mai frumoase fete din București pentru a ține companie jurnaliștilor. Zorii tranziției într-o României liberă mijeau cu primele rotocoale de „Kent” și miresme de cafea de calitate care anunțau democrația în toate formele ei.”

Anca Mihai, corespondent de presă, Roma

COPILII ȘI REVOLUȚIA

Interviu cu Luminița Boțoc Maria - mama minorei Luminița Boțoc împușcată mortal, în Calea Lipovei, în 17 Decembrie 1989, la Timișoara

Luminița încă nu împlinise 14 ani când viața i-a fost curmată brusc de un glonț care i-a străpuns inima. Era în clasa a VIII-a și, culmea, își dorea ca, în viitor, să lucreze în armată. Cine s-ar fi gândit că lângă o unitate militară avea să și moară? Era o fire veselă, un copil energic. În acea duminică, prima zi din vacanță, ultima zi din viața ei, ceva a atras-o ca un magnet spre stradă, spre Catedrală ... spre ceruri. (Liza Kratochwill)

M.B.: Eu am avut două fete gemene. O fată care mi-a murit și mai una, Boțoc Cristina. Duminică dimineață au decis să meargă la Catedrală. S-au îmbrăcat și au plecat împreună. La câțiva metri de bloc, Luminița s-a răzgândit, n-a mai vrut să mai meargă... A revenit fiică-mea de la Catedrală, Cristina. Văzând că a venit singură am întrebat-o: ce s-a întâmplat cu sora ta ? „Luminița a mers în Lipovei.” A revenit, pe la ora 15.00 și mi-a povestit: „Mama, să știi că în oraș se întâmplă ceva, s-o adunat foarte multă lume.” ... Seara, pe la opt fără douăzeci, a trecut un grup de tineri și s-a rugat să-i dau voie să meargă și ea jos ...

L.K.l.: Știa pe cineva din acel grup ?

M.B.: Din acel grup n-o știut pe nimeni. A coborât ea prima și, după aceea, au coborât și surorile ei. Ea a mers direct în grup și-a plecat în Lipovei cu grupul. Au urcat fetele alealalte două și au zis: „Mami, Luminița a plecat în Lipovei.”

L.K.: Fetele erau mai mari sau mai mici ?

M.B.: Am una mai mare cu doi ani decât ele. Boțoc Lăcrămioara și Cristina îi era geamănă. Și atunci eu le-am zis lor, zic: mamă, mergeți în Lipovei și căutați-o și aduceți-o acasă. A ajuns până pe Borzești, în care era foarte multă lume pe stradă și lor le-a fost frică și s-au întors înapoi. Atunci i-am zis la soțul să meargă după Luminița. El a spus: „Lasă că se întoarce grupul și o să vină și ea acasă.” După câteva minute am auzit că, se trăgea în Lipovei. Și-atunci, soțul mi-a zis: „Să știi că se trage cu gloanțe adevărate !”

L.K.: După ce și-a dat seama?

M.B.: Nu, noi am văzut că, prima dată s-a tras cu ceva avertisment și, după aia, s-a tras cu gloanțe adevărate. El făcând armata mi-a spus. Noi am așteptat să se întoarcă fetița. În data de 18 dimineața, am mers la serviciu, la care am auzit că au fost și morți în oraș, și-atunci, șeful unde am lucrat, c-am lucrat la Modern, la încălțăminte, mi-a spus: „Doamnă, mergeți acasă și căutați-vă fetița că au fost și morți printre ei !” Am venit acasă, soțul deja trimisese fetele să vadă dacă n-o găsește pe la colegii de școală. Fetița a plecat duminică seara și nu s-au mai întors deloc înapoi.

L.K.: Dar cum s-au despărțit de n-au știut una de cealaltă ?

M.B.: Fata care a murit a plecat prima din casă. A coborât. După cinci minute au plecat și surorile ei. Dar până au ajuns ele, a plecat singură. Am mers acasă și soțul a plecat la Clinicile Noi. Ca să caute. Când o ajuns la Clinici nu li s-a dat voie să intre în spital, deja era la poarta spitalului Miliția ... sau cum se chema, Și a venit înapoi acasă. În data de 19, am mers eu la Județeană, eu cu fetița geamănă și ne-am dus direct la Morgă. Cineva ne-a spus: „Mergeți și întrebați acolo”. Nu știam că este moartă ...

L.K.: Știați, deja, că lumea își caută morții ?

M.B.: Da. Am mers acolo și am ajuns la portar, mi s-a spus: „Doamnă, mergeți acasă că nu aveți voie să circulați pe stradă, mergeți acasă că poate să vă împuște și pe acasă!” După care, m-am întors înapoi și m-am oprit în fața Spitalului Județean. Acolo, spitalul era înconjurat de Miliție și de Armată. A venit un militar și m-a întrebat că, *de ce stai acolo ?* Și i-am explicat plângând, nu știu ce i-am mai zis acolo, și zice: „Doamnă, haideți cu mine!” Am mers, am intrat în Policlinică, în Spitalul Județean, acolo erau doi domni, îmbrăcați în haine negre cu automate, și m-a invitat la o masă și m-a întrebat ce s-a întâmplat și cum s-a întâmplat. Și i-am descris cum a fost îmbrăcată, de ce a plecat, cum a plecat și a scris acolo pe un caiet și a zis: „Doamnă, mergeți acasă, că dacă se află ceva o să vă anunțăm sau o să vină fetița acasă.”. Și mi-a spus atunci: Poate fetița dumneavoastră o trecut granița. Zic: Nu se poate un copil de 13 ani să treacă granița că, la noi în casă, nici nu s-a vorbit de așa ceva niciodată. Atunci, am venit acasă, ulterior, soțul a aflat că fetița a fost împușcată.

L.K.: Cum a aflat ?

M.B.: Un vecin de la noi de la bloc a mers în Lipovei și, cineva spunând că, o fetiță din blocul unde locuiam noi este decedată, dispărută. Și-atunci, un domn i-a spus: ”Să știți că fetița este moartă.”. După ce s-a terminat, a tras și

oamenii au fugit care într-o parte, care în cealaltă, atunci s-a văzut cine a fost. Și-acolo au fost șapte morți. Din care a fost și fetița noastră.

L.K.: Unde era? Unde a fost împușcată?

M.B.: Chiar în fața unității militare era un teren și-acolo, în spatele unui bloc a fost fetița.

L.K.: Au fost luați imediat morții de-acolo ?

M.B.: Da, fetița a fost dusă cu Salvarea la Clinici, și de-acolo n-am mai știut nimic ce s-a întâmplat nimic. Și-atunci, am găsit-o abia în 14 ianuarie, îngropată în Cimitrul Eroilor, în groapa comună. Soțul a mers la servicii și cineva dintre colege i-a spus că, să meargă în cimitir, că s-a dezgropat o groapă comună și acolo este și fetița noastră. Și-atunci, soțul a venit și-ntr-adevăr, era fetița în groapa comună, un coleg de-al lui soțul a venit la mine la fabrică, că eu eram schimbul unu, la fabrică, de dimineață, și m-a luat și am mers și am văzut fetița acolo.

L.K.: Unde, erau împreună cu mai mulți sau undeva mai separat ?

M.B.: Nu. Era împreună cu nouă persoane.

L.K.: V-amintiți de celelalte nouă persoane? Cine mai era acolo?

M.B.: Nu am cunoscut nici o persoană ...

L.K.: Aparținători erau la celelalte ?

M.B.: Nu erau venite momentan, dar ulterior, după ce am scos fetița din groapă, că nu mi-a dat voie până la ora două când a venit Procuratura, a venit și mi-a luat interviu doamna Jana Gheorghiu, de la București, era acolo, și mi-a luat interviu cum s-a întâmplat și, după aia, mi-o dat voie și am scos fetița, și am dus-o în capelă și după trei zile am înmormântat-o, că nu ne-a dat voie să o aducem acasă.

L.K.: Și ați aflat, ulterior, unde ajunsese? De la Clinicile Noi a fost dusă la Morga Județeanului să fie luați toți ?

M.B.: Nu am aflat niciodată unde a fost dusă și cum. Decât am aflat, ulterior, că a fost înmormântată pe data de 28 ianuarie cu toate persoanele. Dar de unde le-a adus nu am aflat niciodată.

L.K.: Da. Ceea ce înseamnă că, au mai fost ținute undeva, din moment ce oamenii și-au căutat ... imediat după Crăciun s-a cam știut unde, cu excepția celor care au fost arși, deci lotul celor 40 de cadavre. Și n-ați aflat cam unde au fost ? ...

M.B.: Nu am aflat.

L.K.: Și i se făcuse autopsie, prezenta urme de violență ?

M.B.: Nu i s-a făcut ... ea a fost împușcată în inimă, prin spate. Și-n față, în dreptul inimii, a venit un leucoplast, cu-n număr scris acolo, că n-o avut nic un act la ea ... Plagă prin împușcare.

L.K.: Atât. De glonț, de armă, nimic?

M.B.: Nu, nu. Nimic, nimic n-am aflat. Aș dori să aflu măcar cine a tras.

L.K.: Părerea dumneavoastră, cine credeți că a tras atunci ?

M.B.: Din unitatea militară au ieșit. Acuma, nu știu, să fi fost militari, să fi fost din cadrul armatei, cineva a fost, dar cine și cum ...

L.K.: De la Procuratura ce vi s-a spus ? Ați primit un răspuns oficial ?

M.B.: De la Procuratură mi-a dat o adeverință precum că ea a fost împușcată, altceva nimic.

L.K.: Mulțumesc.

A consemnat Liza Kratochwill

„CINE A TRAS ÎN NOI ... DUPĂ 22 ?”

Pinzhoffer Georgeta, la 35 de ani, cu puțin timp înainte de a fi împușcată mortal.

Continăm seria declarațiilor de martor grupate sub acest titlu generic cu mărturisirea tânărului Harald Pinzhoffer. Era doar un copil de 14 ani când și-a găsit mama împușcată în Calea Lipovei, între blocuri. Georgeta Pinzhoffer a fost împușcată în inimă. Harald și fratele său, mai mic cu trei ani, au fost crescuți de mătușa lor. De-atunci, trăiește cu imaginea mamei moarte și cu întrebarea chinuitoare: cine a tras în ea? El însuși putea fi ciuruit de rafale trase dintr-o Dacia albă, după 22 decembrie 1989, fiind martorul unor întâmplări enigmatice și-n ziua de astăzi. Iată ce mi-a mărturisit Harald Pinzoffer, astăzi profesor de sport. (Liza Kratochwill)

Pinzhoffer: 35. Noi stăteam, locuiam în Calea Lipovei. Era blocul vizavi de Unitatea Militară. Era duminică și țin foarte bine minte că eram în casă toți și se auzise niște zvonuri că se întâmplă ceva în Timișoara, se auzise deja de cu două, trei zile înainte ...

L.K.: Asta fiind duminică, 17?

Pinzhoffer: Duminică în 17, după-masă. Și, la un moment dat, țin minte că venise un grup de manifestanți de la ... blocul unde stăteam noi mai în spate, era fabrica UMT, era fabrica B.J.A.T.M. pe-atunci, actualmente nu știu cum se numește. Și erau și demonstranți de-acolo. Și, curiozitatea ...

L.K.: Ați văzut dumneavoastră, atunci, pe geam?

Pinzhoffer: Da ... nu, pe geam nu. Am coborât la niște vecini. Noi locuiam, aveam vederea în spate deci nu vedeam ce se întâmplă la unitatea militară, acolo. Și ne-am dus la niște vecini, prieteni foarte buni din bloc, de-acolo, să edem ce se întâmplă. Și, țin bine minte că, acei vecini chiar au coborât și s-

au dus cu acel grup de demonstranți. Și chiar și mama voia să meargă. Și, adevăru-i că am avut un sentiment de teamă. Și i-am spus în prima fază ca să nu meargă ... Mama era femeie de serviciu la Spitalul Județean. La fel ca și sora ei care locuia împreună cu noi, Negruțiu Mariana ...

L.K.: Și, în acea zi era liberă ?

Pinzhoffer Harald și Pinzhoffer Bruno Robert, după ce și-au pierdut mama

Pinzhoffer: Da. Era duminică și era liberă. Mătușamea, sora ei, era la lucru în ziua aceea. Și, am coborât acolo, la etajul II, în acea familie și ne uitam pe geam. Curiozitatea era mare, într-adevăr, și știu că s-au dus mai mulți vecini din zonă de-acolo. Și, după un timp, s-a dus și ea, a coborât și ea. Dar nu deodată cu vecinii noștri. Ea s-a dus singură. Asta s-a întâmplat în jurul orei șapte, șapte jumătate când ea a plecat. Deci, ora 19, 19.30 când a plecat și pe la ora 20.00 a început să se tragă. Vă dați seama că am intrat în panică ...

L.K.: Deci a plecat ... își luase paltonul ?...

Pinzhoffer: Nu. A avut un capot de baie. Și ... ne-a cuprins panica. Neștiind ce se întâmplă, vă dați seama. Vă dați seama, agitația era foarte mare, era foarte multă

lume fugind, ne-am ascuns în bloc, au venit acei vecini, prietenii noștri, dar fără mama. Și vă dați seama că nu știam ce se întâmplă. Și tot am stat, tot am stat, până la un moment dat, țin minte că venise un domn în scara blocului și, din întâmplare mi-a zis că ... na, noi întrebând pe-acolo: Domnul, ați văzut o femeie în capot de baie, cu ochelari, creață?... Na, vă dați seama. Și ne-a zis acel domn: „Lângă mine a picat o femeie.” Și s-au dus niște vecini, focul încetase atunci, se întâmpla pe la ora nouă jumate, cam așa, și s-au dus niște vecini și au adus-o. Din păcate ...

L.K.: Asta ... când au găsit-o vecinii?

Pinzhoffer: Pe la ora zece.

L.K.: 22.00. Și unde au găsit-o?

Pinzhoffer: Atunci era un câmp, acuma este ca un fel de părculeț acolo. Și era un teren viran acolo. Și era chiar lângă stradă. Țin minte că este un fel de felinar ...

L.K.: Dar unde, era foarte departe de bloc?

Pinzhoffer: Nu. Deci să spun, 100, 200 de metri.

L.K.: Între blocuri, undeva ?

Pinzhoffer: Între blocuri, pentru că era o zonă liberă. Deci venea strada care ducea la Primărie până în U.M.T. și era o zonă liberă, era un teren viran acolo. Chiar acolo în față și dădea exact în fața unității militare.

L.K.: De grăniceri ...

Pinzhoffer: De grăniceri.

L.K.: Și acolo au fost mai mulți morți sau era singura persoană decedată?

...

Pinzhoffer: Nu. Au mai fost. Bontze ...

L.K.: Așa. Și unde a fost rănită?

Pinzhoffer: I-a străpuns inima.

L.K.: Deci decedase pe loc?

Pinzhoffer: Decedase pe loc. Ulterior am aflat tot de la un revoluționar că, ar fi fost lângă ea, și el rănit, deci atâta mai știu. Asta-i singurul care-l mai știu despre ea - c-ar fi strigat numele nostru, dar foarte puțin.

Pinzhoffer: Eu, personal, cunosc mai multe variante. Adică, o variantă este că s-ar fi tras din incinta unității militare. Pentru că era un gard ce avea despărțituri din acelea. Altă variantă este că, ar fi fost o mașină, este un complex alimentar acolo, exact în spatele Complexului ar fi fost o mașină. Din acea mașină s-ar fi tras. Exact nu pot să vă spun pentru că nu știu nici eu nici în ziua de azi. Asta mă doare cel mai tare. Eu și acum încă mai am imaginea aceea cum o aduce pe scări și cum o urcă. Atunci am intrat în bloc. Pinzhoffer: Ea coborâse exact înainte de a se tra ... nu, mai târziu, opt fără un sfert cam. Chiar înainte de a începe să se tragă.

L.K.: Înseamnă că a coborât pentru că a auzit, din nou, mulțimea ...

-Pinzhoffer: Da, erau acolo. Era strânsă mulțime, din câte știu.

L.K.: Din vecini nu a mai fost rănit nimeni ?

Pinzhoffer: Nu. A mai fost la blocul de vizavi, dacă mi-aduc bine aminte, a mai fost încă o doamnă rănită. Am înțeles că era chiar lângă bloc, vecina noastră, față de mama era cam la 200 de metri mai în fața blocului, 150 de metri.

L.K.: Și cum s-a procedat ? Ați dus-o la Spitalul Județean ...

Pinzhoffer: Am așteptat, a doua zi am dus-o la Spitalul Județean și cunoscând-o, majoritatea de-acolo, din câte am înțeles, în acea seară a fost dus și lotul care a ajuns la Crematoriul de la București. Iar noi ascunzând-o și declarând că a murit făcând infarct, deci nefiind victima Revoluției ...

L.K.: Unde a fost ascunsă ?

Pinzhoffer: În morgă. Dar pusă separat față de restul.

L.K.: Așa ați reușit să o înmormâtați?

Pinzhoffer: Cum v-am spus, declarând că a murit de infarct.

L.K.: Probabil că, în acea agitație, nu s-a mai verificat dacă, într-adevăr, este

...

Pinzhoffer: Nu. Să știți că nu. Nu se vedea. De exemplu, pe unde a intrat nu se vedea absolut deloc. Era doar o mică zgârietură. Se vedea, într-adevăr, la spate pentru că glonțul a străpuns.

L.K.: Nu a fost dum dum?

Pinzhoffer: Nu ... Mi s-a mai întâmplat o chestie, exact în 23 a fost chestia asta, noi în 22 când am înmormântat-o, vă dați seama, am găsit foarte, foarte greu un preot care să poată să o înmormânteze. Se declarase că suntem o țară liberă, foarte multă lume, țin minte că s-a și interzis să se mai claxoneze cu mașina, pentru că se trăgea nonstop și ... era foarte mare agitație și țin minte la repezeală, într-adevăr, am făcut înmormântarea și uitaserăm să punem lumânări. Și ne-am întors a doua zi, eram eu, frate-miu, verișoru-miu și cu mătușă-mea, și când să mergem să dăm la ... să depunem ... să punem lumânări trecuseră în Calea Lipovei. Și au început să tragă.

L.K.: Din mașină trăgeau?

Pinzhoffer: Din mașină.

L.K.: Din ce mașină?

Pinzhoffer: O Dacie.

L.K.: O Dacie albă?

Pinzhoffer: Da. S-a tras. A tras liber. Și atunci, țin minte că ne-am adăpostit și-atunci, nu știu dacă nu cumva au fost răniți, vă dați seama, spaima era foarte mare ...

L.K.: Dar unde, pe ce stradă?

Pinzhoffer: Exact. Calea Lipovei. Exact pe strada Calea Lipovei, este intersecția aceea unde este unitatea militară. Duce la intersecția Borzești cu Calea ...

L.K.: Penultima stație a firobuzului 14?

-Pinzhoffer: Exact în stație.

L.K.: Ați văzut cine a tras? ...

Pinzhoffer: Nu, nu ... Nici nu dădeam atenție mașinii, să zic așa. Era distanța prea mare. Dintr-o dată, am auzit că se trage. Și am fugit repede, v-am spus, pentru că este exact în stație unde este alimentara aceea. Și ne-am adăpostit chiar în spate acolo.

L.K.: Și au tras mult așa, în ?...

-Pinzhoffer: Nu au tras decât câteva focuri de armă și după aia a încetat și atunci a venit, din nou, Armata și a început, iar, să se ...

L.K.: În stație, spre oameni trăgeau sau ?...

Pinzhoffer: Da. A tras liber, s-a tras din mașină. Pe cine a prins, acuma, sincer ...

L.K.: Pe la ce oră?

Pinzhoffer: La prânz să fi fost asta. În jur de ora 12, 13.00.

L.K.: Ce credeți – care a fost rostul acelor rafale trase din mașină în 23 Decembrie când era liniște?

Pinzhoffer: Sincer să vă spun – chiar nu știu. Răzbunare ... nu cred, nu văd de ce. Adică, dacă stau și-mi pun întrebările de ce au făcut acele lucruri, nu pot să-mi găsesc un răspuns... nu pot să spun, nu pot să găsesc o justificare a acelor focuri de armă.

REVOLUȚIA DE DUPĂ GRATHI (II)

Duma Nistor a devenit, în 27 decembrie 1989, tatăl unei fete. Însă, până la această zi, a fost prins în vârtoarea evenimentelor din Timișoara, încă din 16 decembrie, fiind la un pas de moarte. După aproape 20 de ani de-atunci, ne-a dezvăluit, cum au fost tratați de forțele de represiune cei care au protestat împotriva regimului comunist. Se numără printre cei care, după încarcerare la Inspectoratul Județean de Miliție și la Popa Șapcă, ar fi urmat să fie lichidați la Pădurea Verde. Încă o dovadă că, „Acțiunea Autobuzul” nu a fost doar un scenariu de film. Și, încă o dovadă că, organele nomenclaturii ar fi vrut să întoarcă roata istoriei la momentul când zeci de români considerați dușmani ai poporului au fost împușcați de organele bolșevice. După schimbarea regimului politic, celor uciși le-a fost înălțată Crucea de la Pădurea Verde – Monumentul Rezistenței Anticomuniste. Vă supun atenției câteva fragmente semnificative din interviul care mi l-a acordat Duma Nistor. (Liza Kratochwill)

Nistor: Lucram la Dermatina atunci. În data de 16 seara, vin din centru ... sâmbătă... ceasul cred că era șase jumate sau șapte jumate ... Și m-am urcat pe podul de la tramvaiul care era acolo, am zis și eu câteva cuvinte, printre care ultimul cuvânt de care mi-aduc aminte, am zis: *Jos Ceaușescu!* Instinctul mi-o fost să rostesc cuvântul ăsta ... Într-adevăr, câțiva oameni de-acolo au început să aplaude în momentul ăla

L.K.: Cine mai striga? Ați cunoscut pe cineva ... sau după Revoluție ați mai recunoscut pe cineva care era acolo? ...

Nistor: În momentul respectiv, spun sincer, n-am sesizat dacă cunosc pe cineva, deci n-am sesizat lucrul ăsta, adevărul e că era o grămadă foarte mare, nu știu, 100 ...

L.K.: Majoritatea erau tineri sau vârste diferite?

Nistor: Cam 50, cam în vârstă, deci, aveau peste 40 de ani, poate chiar și 38. Deci, de-acolo, după ce m-am dat jos, am plecat spre Prefectură.

L.K.: Singur sau cu oameni de-acolo, cu-n grup?

Nistor: Cu-n grup foarte mare. Mergeam spre Prefectură, pe la Podul Termal, strigam <Studenții veniți cu noi!> ceva de genul ăsta, am ajuns în fața Prefecturii, unde a fost vechea Miliție. Deci pe la ...

L.K.: Pe la Podul Decebal ați luat-o?

Nistor: Da, unde se traversează podul și se face ... acumă parcă-i ceva grădiniță. Și-ntra-devăr am ajuns în fața la Prefectură, dar când am ajuns atunci ... era o mașină ... eu văzusem pentru că fusesem în primul rând ...

L.K.: Deci ați fost în primul rând?

-Nistor: Da.

L.K.: Câți oameni erau, deja, acolo? Câți oameni au plecat din Maria și, până la Prefectură, câți s-au adunat?

Nistor: Da ... să zicem, din Maria am plecat o sută. Zic eu. Dar când am ajuns la Prefectură ... aici nu mai știu ... să zicem c-am fost vreo 300-400, 500. Am văzut mașina aia de pompieri, ne-am aruncat spre mașina de pompieri, pe moment ... deci, vă spun sincer, eu ce-am în gură și-n căpușă, deci să-l batem pe șoferul de pe mașină. Dar, în momentul ăla am zis: de ce să-l batem noi ? Deci dacă nu au dat nici cu jet, nici ... nu se întâmplase absolut nimic, iar mașina de pompieri o băgat pasul de retragere și la traversarea drumului, cum o mers înapoi, o lovit un pom. Chiar pe colț, era un pom mic. Deci el o ținut linia dreaptă. S-o dat jos, le-am zis la colegi: Mă, nu dați în el că nu are nici o vină! Așa credeam din punctul meu de vedere. În fine, m-am întors înapoi, am început să dăm jos ambele drapele ... erau niște copii, cred că erau de 16 ani. Și la unul i-am făcut scara, cum ar veni, deci mi-o pus și piciorul aici, m-am uitat că mă și murdărește ... în fine, pare-mi-se că am rupt stema aia ... La Prefectură. Deci, ne-am oprit. Între timp, auzim niște bătăi de scuturi.

L.K.: Au apărut scutierii sau ei erau, deja, acolo ?

Nistor: Nu știu, eu i-am văzut venind de la Miliție ...

L.K.: Dar când ați ajuns la Prefectură ce forțe de ordine erau acolo, în afară de mașina aia de pompieri care ați văzut-o?

-Nistor: N-am văzut nici una. Și auzim niște bătăi, niște zgomote mai bine zis, veneau în pas, cu bătaie în scut. Atunci eu mi-am adus aminte, asta a fost o fracțiune de secundă, mi-am adus aminte, mă uitam la sârbi, numai la ei văzusem așa ceva. Toată lumea a spus: <Pe ei, sunt puțini!>.

L.K.: Câți erau ?

Nistor: Noi eram cam 300, 400, scutierii erau 20, 30 ...

Kratochwil: Nu erau mașini de rezervă ?

Nistor: Eu n-am văzut absolut nimic. Poate că ... cică între timp or mai apărut.

L.K.: Cine a strigat ?

Nistor: Din spatele nostru ... Nu Știu că era deja întuneric. În fine, dar înțelesesem că primul rând pleacă, deci plecăm spre ei, ne luăm la bătaie cu ei, darăștialalți probabil c-or fi venit din spate. Am văzut o masă de oameni împrăștiată ca și în filme. Or putut foarte repede să ne împrăștie pe toți. C-or fi venit și din lateral, că n-or fi venit, nu am de unde să știu pentru că eu, deja, intrasem în primul rând, cum ar veni.

L.K.: V-ați confruntat, v-ați lovit?

-Nistor: Deci ne-am luat la bătaie cu ei.

L.K.: Cu pietre, cu ce ? Cu bâte ? Cu mâinile ...?

Nistor: Eu am fost cu pumnul ... O fată, pun mâna pe ea scutierii, și fata aia, din instinct, își lasă blana. Deci o rămas cu blana aia la scutier în mână. Am sărit și la ăla, ăla s-o dat puțin mai înapoi ... Eu am văzut pe cineva căzut jos. Și m-am dus să-l scap ... L-am tras de jos pentru că scutierii au început să dea cu pumnii, cu picioarele, am sărit, deci, s-or distanțatăștia puțin cum am dat cu pumnii și picioarele și l-am tras. Se ridică persoana și pleacă. Eu, între timp, n-am mai putut că, deja, erau prea mulți, deci eram toți împrăștiați, am intrat pe-acolo, prin curțile alea ... și am sărit garajul și gardul, ca să scap de scutieri, pentru că eram, iară, deja, blocat din spate cum au venit scutierii, noroc c-o fost un gard cu sârmă învelită și m-am lovit, și eu. de acel gard și s-au lovit și scutierii. Și așa mi-a rămas, atunci, soluția să sar garajul respectiv.

Duminică, a doua zi, pe la 9.00 am plecat de-acasă, când am ajuns la Sinaia de-acolo nu mai circulau autobuzele. Deci spre centru. Am avut o reținere foarte mare pentru că știam că ăla care este telefonist poate să fie turnător, deci până și colegii. Cu mine era viitoarea mea nevastă, atunci am văzut toate geamurile sparte, am înțeles că s-o spart până la gară. Cine – nu pot să spun.

L.K.: Unde erau sparte?

Nistor: Deci de la alimentară ...

L.K.: Din Maria ...

Nistor: Da. Spre gară.

L.K.: Toate?

Nistor: Da. Se schimbau geamurile. Și erau scutierii pe margine.

Între timp ... asta cred c-o spun pentru prima dată. În premieră. Deci, între timp, vreau să mă duc până la cinematograful Timiș. Acolo îl aveam pe

cumnatu-miu operator. Era operator de cinematograf. Și mă duc până acolo, asta era pe la ora unu deja, sau unu jumate, deci mă duc până la cumnatu-miu și-mi spune: ”Aici este plin de Miliție ... nu putem sta de vorbă.” Când am auzit mi s-a făcut pielea ca de găscă.

L.K.: Și ați văzut, erau în civil sau ?...

Nistor: Da. Deci toți erau civili, din hol, de unde se vindeau bilete, de-acolo or început să filtreze, erau cu un fel de scurte, că era piele, că imitație, nu pot să zic, dar era culoarea pielii. Și n-am mai stat cu el de vorbă. Asta era, dacă mi-aduc eu aminte ... în perioada aia rula Și un film ... dacă nu mă înșeală memoria *Principiul Dominoului*. ... Eram împreună cu soția, ni se făcuse foame, ne-am dus până la Central să mâncăm. Aici, vreau să fac o paranteză: am văzut fanfara militară ...

L.K.: Dar unde ați văzut-o?

Nistor: Deci venind de la Maria a venit înspre centru și mergea spre cazarmă. Cu steagul ăla, parcă era de luptă ... între timp, o început să umble un elicopter.

L.K.: Survola?

Nistor: Da. C-o fi fost patru jumate, c-o fi fost ...

L.K.: Asta în zona centrală ?

Nistor: Da. Și am mers în drum spre Prefectură. Deci prin spate pe la magazinul Bega. Am mers acolo, și am ajuns până la fostul restaurant Semenici, colț cu Bastion. Când am ajuns acolo, unde este pofta acum, cu intenția să merg la Prefectură, nu puteam să ne apropiem ... Era un batalion, eu așa îi spun, că erau în șir, era un batalion de soldați ...de diferite vârste, combinați erau. Atuncia, deci, uitându-mă spre Podul de la Termal, acum nu știu cât am stat acolo, pe colțul ăla, am văzut că veneau de la Termal, or venit niște TAB-uri. ... Deci or fost vreo șase care veneau să se îndrepte spre Prefectură, dar să o ia prin spate, cum să vii spre Bastion, deci au luat-o cum ar veni spre ...

L.K.: Au cotit.

Nistor: Da, pe la Poștă, nu știu, fosta Poliție. Mai eram cu unul, cred că-l chema Chiriciuc ... era din partea Moldovei venit ... Asta era pe la ora 17 00... am venit aici în Libertății ... am ajuns în centru, prin spate, era unul cu barbă, avea o scurtă de piele, aia care am văzut-o, că se vedea și maroul ăla, avea o barbă mare, era cu niște copii ... Brunet. Și slab. Nici nu l-am mai văzut. O început să spargă geamurile pe-acolo. Deci o spart la librărie, acum o scos numai cărți cu Ceaușescu. Interesant, după aia am aflat, eu văzusem căPalasul nu s-o spart. Deci, când am ajuns acolo, era plin de

milițieni. Deci s-o spart alimentara ... fusesem aici, în Libertății, și aici era un TAB, care străbătea Bega mică - 700. Acuma, ce se întâmplă, era cam patru sau cinci ... și vedem un container stradal mare. Chiar pe colț, era un chioșc de Loterie, unde se făcea Casa Armatei. În fine, luăm colțul ăla de gunoi, îl târâm până pe linia de tramvai și, am luat chioșcul ăla și l-am pus și pe ăla. L-am scos din betonul ăla. Deci cum ar veni, s-o făcut o mică baricadă, că io așa îi spun. TAB-UL o venit, o lovit alea și o plecat în partea spre 700. Până se întorcea TAB-ul, eu iar îl puneam înapoi. Și am văzut că nu iasă la capăt, zic: nu mai stăm. De la garnizoană... se trăgea, dar nimeni nu cădea. La ora aia vorbesc. Deci era lumină încă. Când o început să se tragă, în centru, aproape de centru, am impresia că s-o tras în plin. Să vă spun și de ce. Colegul ăsta care am fost cu el, pe el l-or împușcat în mână, lângă mine ... Chiriciuc. Atunci m-am și rupt de el. În momentul ăla. Între Catedrală și Operă. Deci a început să se tragă. Acuma nu știu din care parte, dar venea, către Catedrală veneau soldați, noi atunci, Chiriciuc colegul meu, probabil când o mers prin spate, atunci el o fost împușcat. Deci când am luat-o pe la cinematograful Studio să o luăm pe partea stângă, veneau alții. Deci or făcut un fel de înconjur, pe unde circulă firobuzul și or ieșit pe partea astalaltă. Și a început să tragă. Deci o fost împușcat în mână, i-or rămas degetele anchilozate. Dacă nu mă înșel, chiar mâna stângă este împușcată și, am ajuns cu el până în ... vizavi de Catedrală, deci pe partea aialaltă. În momentul ăla ... deci acuma eu vă spun ce ... ăsta s-o dus la Catedrală, acolo deja i-o venit rău cum i-o curs sânge, deci, i s-o făcut rău. Și s-o trezit la spital. ... Când ne-am întors, deci când am mers spre Catedrală se făcuse un batalion de execuție care se retrăgea spre Podul de la Maria. Atunci, deci ... distanța nu pot să o zic acum, 10 metri, cinci metri, îl împușcă pe unul în cap.

L.K.: Unde?

Nistor: Cum îi stația de tramvai ... vizavi de Parcul Central. Acolo îl împușcă pe unul în cap. Acuma, din care poziție, nu știu cum a fost, dar l-am văzut pe persoana respectivă ăsta ... pe ochi, spre frunte... îi făcuse gaura ... Și o început să se tragă spre Podul de la Maria. Când or început ăștia să tragă, fluierau cartușele spre Podul de la Maria. Un băiat cu o față vin din spatele Catedralei. Și spune: „Vin și de-acolo!”. Acuma, când am auzit cartușele, iar mi s-o făcut carnea de găscă. Zic – sigura soluție, că aici eram, cum ar veni, în mijlocul liniei și ăștia trăgeau. Cum am scăpat – nu știu. Și când să intru în central, am auzit o bubuitură. De fier. Fier pe fier aud. Nu mi-am dat seama. Atunci intru în Parcul Central, că ăștia alți erau

aproape de asta ... deci, între timp, probabil că s-or și oprit ăștia să tragă. Or fi vorbit între ei, nu am de unde să știu. Dar, înainte de asta, fac o precizare. Persoana care a dat comada să tragă a zis: „Batalion!” Așa a spus: „Batalion foc! ”. Și atunci s-o tras spre Maria. Deci pe linia de tramvai, tot ce prindea în raza respectivă ... erau postați în linie dreaptă. Deci exact unde-i sensul giratoriu, deci Expres, cât e sensul ăla giratoriu de mare ... blocau ... spre Podul de la Maria. Și încă o precizare: era mașina de pompieri ... am văzut oameni care gemeau în plin centru, de durere ... deci ei tot ce prindeau în centru ...

L.K.: Strângeau?

Nistor: Strângeau, îi împușcau.

L.K.: Ați văzut când s-a tras în oameni la pământ ...?

Nistor: Nu, n-am văzut ... că nu puteam să mă apropiu de ei, de persoanele respective, inclusiv în față la Palas, era o mașină de pompieri, vizavi de Palas, la alimentară, unde văzusem niște pompieri care din cinematograful Timiș spre fosta tutungerie, deci, era plin de civili înarmați, și după aia asta cu ... batalionul ăsta de execuție ...

L.K.: Batalionul. Dar l-ați văzut pe cel care a dat ordin batalionului?

-Nistor: Aici, iar, era întuneric, dar ...

L.K.: După voce, cam ce vârstă avea?

Nistor: Se vedea că e cam grasuț, dar după voce părea ... știu eu 40, dacă nu poate chiar 50 de ani.

L.K.: Era cu ei, alături de ei ?

Nistor: Da, deci or venit, nu știu pe unde or luat-o, că dintr-o dată or făcut coloană. Deci, s-o tras, nu m-o nimerit. Am avut noroc să nu mă nimerescă nici un cartuș, și-atunci, ăștia au venit, erau cu un fel de paruri. Când i-am văzut că vin, zic: na, nene, acumă fac pe mortul. M-am aruncat jos... În Parcul Central, la intrare. Ăștialați între timp, nu am mai văzut pe alții pe-acolo ...

L.K.: Au mai fost persoane care tot așa, se prefăcuseră, s-au aruncat ? ...

Nistor: Ce se întâmplă, persoana care ... fata cu băiatul ăla, din spatele Catedralei, ăsta o ieșit și o venit spre Parcul Central. Eu, voiam să ascult ... nu știam în ce direcție să o iau și m-am luat după ei. Deci mi-aduc aminte că și pe ei i-o prins, dar ce s-o întâmplat cu persoanele respective, nu știu. Ca în final, mă trezesc, după ce îmi trage una aici, un par în cap, am fost plin de sânge, îmi zice să-mi pun mâinile la ceafă ... Ăștia erau soldați. Io am mai spus-o și repet tot timpul, că era Securitate, că era ...

L.K.: Și în parcuri ați văzut ceva mișcare, la Catedrală și Central?

Nistor: În Parcul Central, cum am spus, veneau ăștia, cu un fel de bâte, aveau și arme la ei, bineînțeles, nu știu de unde or fi fost bâtele, le-o făcut la comandă, nu știu că erau pătrate ...

L.K.: Dar în uniformă kaki sau ?...

Nistor: Da. Deci toți erau îmbrăcați în verde. Deci, pentru mine, eu nu știu că era securist, că era soldat, nu știu ...

L.K.: Dar era uniforma armatei.

Nistor: Sigur. Eu n-am apucat să zic ce culoare avea, eu am văzut că anii cam corespund, putea să fie și ...

L.K.: Și ai văzut cine v-a lovit ?

Nistor: Nu, pentru că, deci, ce se întâmplă, ca să vad că eu sunt împușcat, mi-a tras un picior.

L.K.: Deci a venit să verifice dacă ?...

Nistor: Da. Îmi trage un picior, am zis: Auu! Am dat să mă ridic și când să mă uit la el, deci ... puncte, puncte, îmi spune ceva de dulce și ... îmi trage și un par în cap. "Ce vrei să-mi vezi fața?!" sau ceva de genul ăsta. În fine, am îngenuncheat în momentul ăla, îmi zic – după ce că sunt plin de sânge îmi pune și mâinile după ceafă și: „Ia-o înainte!” Deci cu arma în spate. Mă duce, deci trecem patru persoane. Mă duce spre Maria... Vizavi de Tokes, o poartă ... spre linia de tramvai ... mă bagă în clădirea aia. Nu știam, când i-am văzut m-am speriat. Toată curtea era plină de civili. Toată curtea! M-am și speriat în momentul ăla, zic: na, aici mi-e ultimul ceas, moartea. Nu știu ce discutăm, ce nu discutăm, mai mi-o tras câteva pe-acolo ... Era curtea plină! Eu nu aveam de unde să știu ... *de unde vin*. Zic: Domnule, vin de la servicii, vreau să mă duc acasă ... „Ai fost la manifestație?” Nu am fost, domnule, eu vreau să mă duc acasă. Ce puteam să zic acum? Și, nu știu cum s-a ajuns că mă duce la Rețeaua de Apă și Canal. ... la Sinaia. Deci a fost ca un fel de garaj. Și ne bagă acolo, mai erau încă vreo 20 de persoane. Ăștia stăteau toți pe bancă. Deci erau niște bănci acolo. Unul era cu un automat în mână, scurtă de piele, brunet, poate dacă l-aș vedea aș zice: mă, ăsta mie îmi pare de undeva cunoscut. Deci, dacă l-ar vedea, în mod sigur. Și mai erau câteva persoane. Deci ăia nu erau bătuți. Mă leagă cu o sârmă de calorifer ...

L.K.: În aceeași încăpere cu ceilalți arestați?

Nistor: Da. Deci mă leagă cu o sârmă fără plastic. Mă leagă de mână. Și eram acolo, legat. ăla stătea binemersi, cu automatul pe genunchi ...

L.K.: În civil?

Nistor: Da. Mă întreabă ăla pe mine nu știu ce, nu-mi mai aduc aminte, și vine nu știu cine de-afară, deci era o poartă mare care se deschidea larg ... chiar pe stradă ... unde e casieria de curent spre Divizia 9 Cavalerie, ceva de genul ... Și, nu știu ce mă întreabă persoana respectivă, nu știu ce am răspuns eu, și vine o persoană sau două, nu mai îmi aduc aminte, și întreabă ceva, nu știu ce-i spune ...

L.K.: Persoană civilă?

Nistor: Da, deci numai civili.

L.K.: Cine, i-ați recunoscut după 90, nu v-ați întâlnit?

-Nistor: Nu.

L.K.: Pe nimeni de-acolo n-ați recunoscut?

Nistor: Nu.

L.K.: Dar cum aratău indivizii?

-Nistor: Deci toți erau în jur de vreo 35-40 de ani.

L.K.: Dar aveau ceva comun la înfățișare? Sau la îmbrăcăminte sau ... insignă, știu eu ce...

Nistor: N-am văzut ... dar erau îmbrăcați în haină de piele. Așa, și au venit acei civili și au întrebat ... nu știu ce au spus că a venit unul și a început să-mi tragă câțiva pumni.

L.K.: Dintre cei care au venit ?

Nistor: Da. Deci aceeași întrebare de unde vin și una alta. Vin de la lucru, că dacă mă luau altfel: dar tu unde lucrezi?...

L.K.: Păi, nu v-au legitimat?

Nistor: Păi, aveam singura legitimație de serviciu. Atâta. Dar nu m-au întrebat ce am în buzunare, ce nu am. Nu. Că, dacă mă întreba unde lucrez... eu lucrez la Dermatina. *Și ce cauți în partea astalaltă?* Deci, oricum mă prindeau, la o adică.

Nistor: Dar nici nu m-a întrebat nimeni. Dar pot să vă spun că eu am fost singurul care am fost bătut de-acolo.

L.K.: Cât v-au ținut?

Nistor: Deci acolo ne-or ținut am stat cam ... în jur de o oră, o oră jumate. Ca în final ne-au suit într-o ... acuma nici nu mai știu ... Cred că era dubă. Și ne duce la Miliție.

L.K.: Era trecut de ora 21?

Nistor: Da. Pentru că am stat cam că o oră. Ne-au coborât din mașină, când ne-am coborât, acolo am văzut aduse mai multe persoane ...

L.K.: În curte?

Nistor: În curte. Toată lumea pe burtă. Eu nu știam care este regula acolo și probabil de aia nici n-am apucat să rețin niște figuri. Când ne coboară jos din asta ne-au pus pe burtă. Acuma, era o persoană care se plimba printre noi, să se uite care ridică capul, eu neștiind regula care este acolo am dat să ridic, și eu, capul să mă uit ce se întâmplă. Și chiar lângă mine era asta. Și-mi trage, iar, una. Zic: Na, bine, îs numa' bun de bătaie. Ne bagă într-o celulă, cameră, nici nu știu cum pot să-i spun ...

L.K.: Unde, la subsol?

Nistor: Da, la subsol ...

L.K.: V-au controlat, v-au spus să scoateți tot ce-aveți în buzunare? Nu v-au dezbrăcat?

Nistor: Nu. Deci acolo, parcă ne-o întrebat și ne-o trecut într-un registru numele și prenumele.

L.K.: Adică numele care ți-l declarai?

Nistor: Da. Asta ... nu intru în subiectul asta ...

L.K.: Deci nu verificau, numai te întrebau numele și prenumele?

Nistor: Da. Deci ne-o trecut într-un registru. Ne-o întrebat: de tată, dacă nu mă înșel, numele, prenumele. Și ne ține pe burtă, acolo, nu știu cât era ceasul, cât am stat, c-am stat o oră, c-am stat două ore, ca în final, ne scoate camera afară, să urcăm într-un autobuz. Când ne duce spre autobuzul ăla se făcuse un ... eu îi spun rotisor. De ce-i spun rotisor, că erau și pe-o parte și pe alta erau soldați scutieri și stăteau cu bulanele în mână. Și ne puneau să trecem printre rândurile respective când să ne urcăm în autobuz. Și fiecare dădea cu bulanul. Când te lovea în partea asta, te îndoi ai în partea astalaltă ... Și nu știam fiecare cum să fugim mai repede să luăm bulane mai puține... În grupul meu eu care am urcat în autobuz eu n-am văzut nici o femeie.

L.K.: Și în celulă ați stat tot cei care ați plecat de la depozitul de la Regia de Apă și Canal? ... În autobuz câți ați urcat ?

Nistor: Deci, să zic că ne-au pus ca pe niște sardele, deci n-aveam voie să stăm pe scaune, ci unul peste altul, și norocul meu o fost că m-am nimerit chiar eu pe podea și alții peste mine, de-abia respiram ...

L.K.: Cum, deci scaunele libere și oamenii pe culoar?

-Nistor: Da, pe culoar și rămânea câte unul, deci, câte unul pe amândouă scaunele, dar n-avea voie să ridice nici unul capul.

L.K.: Și care era logica lor ?

Nistor: Păi, logica - să se vadă că este autobuzul gol. Că nu este nici un fel de arestat, mă gândesc eu.

L.K.: Era un autobuz de transport în comun?

Nistor: Da. Acuma ce se întâmplă, ei vorbeau prin stații. Penitenciarul n-o vrut să ne primească. Au luat-o pe ocolite, nu știu pe unde ne-au dus că n-am putut să-l văd, dar, la un moment dat, nu știam unde ne duce. Deci nu știam în ce locație suntem. Dar auzindu-i cum vorbeau pe stație, am sesizat că vorbeau cu Penitenciarul. Și Penitenciarul n-a vrut să ne primească că or zis că ei nu au mandat de ... Bun, la Penitenciar ... ne-au legitimat, ăsta s-o uitat la noi foarte atent și i s-o părut la unul, probabil uitătura mea, în fine, ăsta o fost norocul meu, eu vă spun sincer și-mi spune: „Ieși afară din rând!” Și-mi trage și ăla câteva în poartă! Bine, mă, zic ... N-am zis în momentul ăla ...

L.K.: Doar pe dumneavoastră sau ?

Nistor: Da, numai pe mine. Deci ne-au luat pe toți așa. Eu știu ce i s-o căsunat, mi-o tras și ăla două.

L.K.: Erați lovit la față?

Nistor: Da, eram tot plin de sânge.

L.K.: Cum ați avut capul spart ?

Nistor: Da. Și pe haine. Deci mă vede că-s bătut, mai mă ia, că tot ăla care le primește, probabil, mă gândesc, că tot pe ăla sar să-l lovească. Și ne duce într-un club. În Penitenciar îmi luase toți banii ... și stăm în clubul ăla până dimineață. Între timp, venise o ploaie mare, cu tunete. Și, ne întrebă ... odată în club, odată pe holurile de la camere mi-o luat datele astea, o mai venit încă un procuror, mi-o mai luat și ăla o declarație, deci declarație sub ce formă: el m-o întrebat pe mine că dacă eu am participat. Tovarășul scria Păi ce scria acolo eu n-aveam de unde să știu. Și la final trebuia să semnez.

L.K.: Și ce-ați declarat ?

Nistor: Păi, am declarat: Domnul meu, deci, din câte îmi aduc aminte, voiam să mă duc spre casă ... nici nu mă gândeam decât să-mi scot pielea ... am vrut să mă duc spre casă și mă trezesc în evenimentele respective. S-a uitat la mine, n-a zis nimic. Era puțin mai inteligent decât ăștialalți.

L.K.: ăla care scria?

Nistor: Da. Că ăștialalți cum spuneai câte ceva cum îți dădeau câte una. Cel puțin așa am pățit eu.

L.K.: Și ați semnat ?

Nistor: Da ... Cum aveam un flanel pe gât, probabil că mi-o fi ieșit puțin aici trifoiul ăla, mi-o fi ieșit pe dinafară. ăștia cum m-or prins acolo... și-au văzut că am lanțul ăla la gât și-mi spune: „Dă lanțul jos!” - unul de-acolo îmbrăcat ca un milițian îmi spune: “Trage de el!”. Am prins de lanț, am tras

de el. „Dă-i drumul jos!” Îi dau drumul jos. Zice: „Nu. Ia-l de-acolo și pune-l în colț!” L-am luat de jos și l-am pus în colț l a un cvoș de gunoi albastru, de palstic.. Și-acolo mi-o rămas lanțul. ... Ne duce în cameră după-masă, doișpe, unu, cam atât a fost. Ca, în final, vine un gardian ... aici o fost norocul nostru ... eu unul o spun de pe-acum: eu, ca arestat, mulțumesc populației care-o fost în stradă. Că, dacă ei nu mureau, eu, astăzi, și nu numai eu, 700 sau 800 câți am fost ... deoarece camera noastră era programată, deci nu știam atunci, în momentul ăla, dar o venit un gardian și-a zis că: „Vă ducem până la Pădurea Verde.”

L.K.: Așa a spus gardianul? Față de ...

Nistor: Da.

L.K.: Cui i-a zis?

Nistor: La unul de-acolo ...

L.K.: Coleg de cameră?

Nistor: Da, care ... o deschis vizeta aia și o zis că o să facem o plimbare la Pădurea Verde. Nici prin cap nu-mi trecea, dacă vreți să mă credeți, ce înseamnă Pădurea Verde.

L.K.: Un moment, deci gardianul a deschis ...cui s-a adresat?

Nistor: Deci îl cunoștea pe un arestat de la noi din cameră, probabil de-afară, din civilie, nu știu de unde. Și o deschis vizeta și o zis că „*facem o plimbare până la Pădurea Verde*”. După ce ne-am eliberat, atunci am sesizat ce a vrut să spună persoana respectivă. Ne ducea acolo ca să ne execute. Asta a fost subiectul că, ce să căutăm noi la Pădurea Verde în plimbare?!

L.K.: În ce cameră ați stat ?

Nistor: 35, 45?... nu știu că am fost în două camere. Numai dacă mă duc să le văd spun: în asta și în asta.

L.K.: Spuneți-mi, ați văzut vreo persoană din conducerea Miliției, Securității pe-acolo, la Popa Șapcă?

Nistor: Nu, am înțeles că ăștia care au venit și ne-au luat cu presupunerea controlului, se spune că n-ar fi fost din Timișoara, ar fi fost veniți din alte localități. ... eu am ieșit pe 21 noaptea.

L.K.: Dar de ce numai atunci? De ce au trecut 20?

Nistor: Păi, nu știu de ce, vedeți că, aici e ceva cu semnul întrebării.

Nistor: Nouă ni s-a făcut propunerea de „plimbare”.

L.K.: Ulterior n-ați aflat, numai la acea cameră s-a făcut propunerea de plimbare sau și la altele ?

Nistor: Nu știu... Probabil că noi trebuia să rămânem pe loc. Pentru că pe holuri se auzea agitație... eu știu că am ieșit ultima cameră.

L.K.: Și ați auzit populația că a venit să scandeze în 19 sau în 20?

Nistor: Nu, eu nu am auzit. Și vă spun Și de ce. Pentru că ei dădeau drumul la ceva, ca un fel de zgomot ...

L.K.: În curte? Un fel de mașini?

Nistor: Ceva motor, nu știu ce era, nu pot să îmi dau seama.

L.K.: În ce mod ați fost eliberați?

Nistor: Ne-a scos din cameră, ne-a urcat imediat în dubă și ...

L.K.: Ce vi s-a spus ? ...

Nistor: Nu ni s-a spus absolut nimic. Deci ne-a urcat în dubă, ne-a dus la deponeul de tramvaie și ne-au dat drumul. La Badea Cârțan. De-acolo, fiecare o luat-o în direcția lui. Pe la Take Ionescu erau cam mulți pe lângă blocuri. Eu nu mergeam pe trotuar. Mi-era frică. Și-am trecut nene !... deci eu îi vedeam, dar ei nu au ripostat cu absolut nimic. ... Familia nu mai știa nimic de mine ... am dat drumul la radio și aud că Întreprinderea 23 August ne-a făcut huligani. Sau hoți. Ceva de genul ăsta. Deci aia din București. N-am dat importanță ... am plecat spre centru. Pe la ora nouă și zece, am ajuns în fața Catedralei, era foarte multă lume ... Deci, pentru mine Armata, Securitatea, Miliția ... îs trei categorii care or tras.

A consemnat Liza Kratochwill

MEMORIA REZISTENȚEI

Solidaritate poloneză, maghiară și română la Memorialul Revoluției

Memorialul Revoluției nu a fost doar călător cu a sa expoziție itinerantă, ci și gazdă bună pentru câteva expoziții de rezonanță din străinătate.

Din Polonia via Ungaria în România – un arc peste timp și locuri, pe care Memorialul Revoluției l-a inițiat în decembrie 2002: trei țări și trei evenimente cruciale, care au avut un destin comun: victoria „Solidarității” poloneze din 31 august 1980, „Picnicul paneuropean” de la Sopronpuszta - Ungaria din 19 august 1989 și, câteva luni mai târziu, izbucnirea Revoluției în România.

Expoziția de fotografii a Institutului polonez „Karta”, intitulată: „Solidaritatea – 18 zile care au zguduit lumea”, a fost prezentată în Timișoara prin bunăvoința ambadorului Republicii Polone în România, Excelența Sa Michal Klinger, și a directorului Institutului Polonez din București, domnul Roland Chojnacki.

Despre „Solidaritate” s-a tot scris și se va mai scrie. A făcut-o chiar și colegul nostru Adrian Kali în numărul trecut al Buletinului, la secțiunea Documentar: *Reper în războiul Rece – Gdansk*, și nu mai este cazul să insistăm prea mult.

Ce a adus expoziția de fotografii? Pe lângă imagini-document și o cronologie a evenimentelor, gânduri și trăiri ale „personajelor” implicare în iureșul evenimentelor.

„Solidaritatea” a funcționat ca o succesiune de fluxuri, iscate în 14 august 1980 pe șantierul naval Gdansk, ca urmare a concedierii Annei Walentynowicz, opoziționistă a regimului comunist polonez.

Pentru „a bate mai bine la ochi”, „Solidaritatea” a adoptat și un logo, pe care l-a creat Jerzy Janiszewski. Acesta își motivează astfel concepția: „M-am gândit mult la un concept grafic care ar putea ridica spiritele greviștilor. Am

vrut să creez un simbol relevant. Conceptul s-a născut din următorul șir al gândirii: așa cum oamenii dintr-o mulțime unită se sprijină unul pe altul, tot așa literele cuvântului ar trebui să se sprijine una pe alta, să se susțină.” Pentru ca impactul să fie cât percutant asupra comitetului guvernamental, el a adăugat logo-ului și un steag, deoarece „acest lucru era acum o problemă a întregii noastre societăți, și nu doar a comunității locale.”

Între 14-16 august, greva s-a infiltrat și în alte șantiere navale din Gdansk și Sopot. Al doilea flux al grevei s-a făcut simțit între 23-26 august, când muncitorii și reprezentanții guvernului s-au aflat față în față, dar nu la masa... ci în portul negocierilor. Discuțiile nu au fost, însă, fructuoase.

Pereții șantierului naval din Gdansk au fost inundați de slogane: „Greva continuă!”, „Victorie doar prin solidaritate și răbdare!”, „Trăiască sindicatele muncitorești libere și independente și pacea mondială!”, „Justiție și egalitate pentru toată națiunea!”.

Referitor la febrilitatea momentului, Lech Walesa, liderul „Solidarității”, avea să declare că „era necesar să iei decizii în ciuda planurilor inițiale, și acest lucru trebuia făcut în câteva secunde.”

În 31 august, valul „Solidarității” a atins apogeul. Guvernul polonez le-a garantat muncitorilor dreptul la grevă, angajându-se să revoce sentințele în procesele politice și să reangajeze angajații care fuseseră concediați pe nedrept.

Recunoașterea legitimității sindicatelor muncitorești abilitate să ia și să conteste decizii a fost o primă breșă în blocul comunist, precocă, având în vedere cronologia evenimentelor istorice ulterioare.

Fluxurile Solidarității s-au regăsit deci în exponatele găzduite de „Memorialul Revoluției”: fotografii emoționante, documente de presă, citate din presă, stenogramele consfăturilor autorităților comuniste.

Dar pentru că povestea revoltei a continuat, în paralel au fost expuse, în premieră în România, articole din presa poloneză, referitoare la reacțiile declanșate de Revoluția Română. Spicuim câteva titluri: „București: trimiteți pe cineva din Polonia!” (Gazeta Wyborcza, joi, 28 dec. 1989), „Tragicul drum spre libertate” (Gazeta Wyborcza, joi, 21 dec. 1989), „10 zile românești care au zguduit lumea”, „Acest popor s-a trezit” (Gazeta Wyborcza, miercuri, 27 dec. 1989).

Adina Hornea

Casa Terorii din Budapesta - Presentare

Fundația de Cercetare Istorică și Socială din Europa Centrală și de Est a cumpărat în decembrie 2000 o clădire, cu scopul de a aduce la viață un muzeu, în care să prezinte cele două perioade sângeroase de teroare din istoria maghiară a secolului al XX - lea.

Clădirea, situată pe Bulevardul Andrásy nr. 60, a fost renovată complet, atât în interior, cât și în exterior, transformându-se într-un muzeu memorial.

Muzeul „Casa Terorii” a fost finalizat în anul 2002, director general fiind numit dr. Schmidt Mária, iar în data de 24 februarie 2002 a fost deschis.

Muzeul se întinde pe patru nivele: subsol, parter și două etaje, cuprinzând în jur de 25 de săli și galerii.

Casa Terorii

Muzeul atrage atenția încă din exterior, deosebindu-se de celelalte clădiri prin aplicarea pe fațada clădirii a unui passparto, a unei rame decorative de culoare neagră, realizându-se un contrast evident și scoțând în relief muzeul.

La parter, imediat după intrare, într-o micuță curte interioară, ai primul șoc: ești întâmpinat de un tanc sovietic T-55. Tancurile T-54 și T-55 au fost folosite de către sovietici, pentru menținerea dictaturii și a influenței

rusești, în multe state din fostul bloc comunist. Tancurile T-54 au fost angajate în lupta de gherilă din noiembrie 1956 pe străzile din Budapesta, având un rol hotărâtor în menținerea dictaturii sovietice din Ungaria.

La etajul întâi se găsesc expoziții care dezvoltă următoarele teme: 1950-1953 deportările minorității germane, a trădătorilor de țară, lagărele de muncă; 1948-1953 asupra țăranilor prin confiscarea recoltelor și a pământurilor, colectivizarea; formarea poliției politice sub conducerea lui Péter Gábor și instaurarea regimului de teroare al partidului comunist; tribunalul poporului – instrument de susținere a regimului comunist; propaganda comunistă – documente care proslăvesc o eră absurdă; cultele: Biserica Evanghelică, Catolică, Iudaică – dușmani ai regimului comunist; rezistența Bisericii Catolice.

La etajul doi expozițiile tratează următoarele subiecte: Ungaria în timpul ocupației duale: nazistă și sovietică; Gulagul sovietic; Anii '50 – cea mai sălbatică epocă a comunismului maghiar; Anii 1945-1950 – consilierii sovietici ai elitei politice maghiare; rezistența internă împotriva noii ideologii politice.

La subsolul clădirii se află beciul-închisoare. Aici au fost torturați psihic și fizic condamnații politici. Celulele erau astfel construite, încât se putea sta doar în picioare sau în șezut. Datorită torturii, foarte mulți din deținuți au murit în urma rănilor suferite. Există mărturii prin care se susține că pivnița a fost mărită, existând un adevărat labirint sub pământ, cu multe celule. În scurt timp, acest sediu a fost numit de către deținuți „Casa Terorii”.

În închisoare existau mai multe tipuri de celule: carcera avea 60x50 cm și 180 cm înălțime. În celulă ardeau permanent două becuri cu scopul ca deținutul să privească permanent în ele; „Vizuina vulpii” era o celulă aflată permanent în întuneric, care era atât de mică, încât nu se putea sta în picioare; „Camera de tratament” era, de fapt, locul de tortură. Aici se găseau o gamă largă de instrumente de tortură folosite la înfrângerea voinței celor reținuți; „Camera de gardă” era situată la două etaje sub pământ. Pe aici se făcea aerisirea celulelor printr-un sistem de țevi. Paznicii închisorii aveau posibilitatea să închidă aerisirea și ventilația din oricare celulă, astfel supunând deținuții și la alte cazne, de natură psihică. „Locul de execuție:” aici a fost amplasată spânzurătoarea, care aparținea penitenciarului, iar mai apoi, până în anul 1985, a aparținut și funcționat în cadrul închisorii din Strada Kozmai.

La subsol se mai găsesc următoarele săli: **Sala de internări**. Poliția politică a înființat, în partea de est a Ungariei, patru mari lagăre de muncă, unde erau aduși deținuții politici. Aceste lagăre erau: Recsken, Kistarcsan, Tiszaökö și Kármán. Între anii 1945-1948 în aceste lagăre au fost internați peste 40.000 de deținuți, iar în partea a doua a regimului Kádár, după 1961, au fost internați peste 10.000 de deținuți. Sala de internări aduce un omagiu deținuților din lagărul Recsken. Tot aici și-au găsit locul obiecte confecționate de deținuți în lagăr. Sala anului 1956 este dedicată memoriei eroilor care au căzut în luptele de eliberare de sub regimul sovietic. **Sala represiunii**. În această sală sunt expuse șase spânzurători prezentate într-un mod stilizat, pe care sunt notate câteva cereri de grațiere din partea condamnaților la moarte. **Galeria delicvenților**, situată pe casa scărilor din subsol, prezintă numele persoanelor care au contribuit sau au susținut în orice mod cele două regimuri de teroare (fascist și comunist) din Ungaria.

Prin modul în care a fost realizat Muzeul „Casa Terorii”, prin folosirea celor mai moderne tehnologii în domeniu, putem afirma că acest obiectiv ar trebui să figureze în agenda fiecărei persoane care vizitează Budapesta.

*

Asociația Memorialul Revoluției are relații de colaborare cu Fundația de Cercetare Istorică și Socială din Europa Centrală și de Est încă din vara anului 2003, când la Budapesta a fost semnat un contract de colaborare între conducerea celor două instituții. În perioada 2003-2006 au avut loc mai multe întâlniri și participări comune la diverse evenimente organizate în Budapesta, Hódmezővásárhely și Timișoara.

Gino Rado

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Kilometrul 0 al Revoluției Române prin ochii copiilor

Anul acesta se împlinesc 20 de ani de la izbucnirea sângeroasei Revoluții Române din Decembrie 1989. Dar evenimentele cruciale nu se măsoară doar în ani, ci și în km. Că este așa, a demonstrat-o Institutul Cultural Român din Viena care, în colaborare cu Memorialul Revoluției din Timișoara, a vernisat, pe data de 16 aprilie, expoziția de documente și fotografii *Km 0 al Revoluției Române*. Locul ales a fost maiestuoasa sală de marmură a Abăției Klosterneuburg, situată în orașul cu același nume.

Abatia Klosterneuburg

Alături de directoarea Institutului Cultural Român, doamna Carmen Bendovski, au participat doamna Silvia Davidoiu, ambasadorul extraordinar și plenipotențiar al României în Austria, Traian Orban, președintele Asociației Memorialul Revoluției Timișoara, Gheorghe Ciuhandu, primarul Timișoarei, precum și

primarul cartierului vienez Josefstadt. Prezența reprezentantului Josefstadt-ului nu este, desigur, întâmplătoare. Cartierul vienez are „un frate” mai mic în Timișoara, Iosefinul, prin care ajungem în Piața Maria, iar de aici, la casa parohială a lui László Tökés, nu mai e decât „un pas”! Pe care l-au făcut credincioșii reformați, ortodocși, catolici și de alte confesiuni, începând din 15 Decembrie 1989. Tocmai desfășurarea și consecințele acestui pas vor să transpară din documentele și fotografiile tulburătoare prezentate la Klosterneuburg.

Spicuim din două scurte interviuri luate ad-hoc de către domnul Traian Orban, președintele Memorialului Revoluției. Nu-i deconspirăm pe protagoniști, deoarece reies pe parcursul discuțiilor.

T.O.: Doamna directoare... o întrebare...

C.B.: Îmi luați interviu?

T.O.: Da. Câteva cuvinte... Cum a ajuns expoziția despre Revoluție la Klosterneuburg?

C.B.: Cu ajutorul dumneavoastră, domnule Orban! Cu colaborarea dumneavoastră și cu colaborarea prietenilor noștri de la Abația Klosterneuburg... Este o idee pe care, după cum bine știți, Institutul Cultural de la Viena o are din anul 2008. Am fost foarte rapizi în dorința noastră de a marca 20 de ani de la Revoluția Română și ne bucurăm foarte tare că în această formă, mai inteligibilă... prezența dumneavoastră de la Timișoara este o premieră absolută, este, cred, și un gest simbolic pe care îl facem noi astăzi, suntem în Joia Mare, suntem în săptămâna Paștelui, nu doar ne vom aminti de victime, ne vom și bucura de viață!

*

**

Domnul dr. Orban Traian și doamna Carmen Bendovschi, director al Institutului Cultural Român din Viena

T.O.: Ce înseamnă prezența expoziției Revoluției din Decembrie 1989 aici, în Austria, la Klosterneuburg ?

G.C.: Eu cred că e un eveniment important pentru Timișoara, dar și pentru austrieci, pentru că ei au posibilitatea să vadă ce s-a întâmplat acum 20 de ani la Timișoara și lucrurile de atunci sunt veșnice în memoria noastră, dar cred că impresionează și prin faptul că mulți austrieci au venit atunci, în primele zile, după schimbarea de regim, și au văzut realitățile din Timișoara. Deci cred că este, dacă pot să mă exprim așa, o propagandă foarte bună pentru orașul nostru, pentru țara noastră, pentru suferințele și curajul poporului român, care s-a eliberat de dictatură.

T.O.: Domnule primar, eu am venit personal să mulțumesc austriecilor și nemților pentru faptul că au tratat răniții în timpul Revoluției; chiar când se trăgea, ei au venit cu un tren special cu medicamente, cu aparatură și personal să ajute la salvarea răniților din Timișoara.

G.C.: Da. Eu știu că domnul doctor Foigenfürst, care e cetățean de onoare al Timișoarei, a venit atunci cu o grupă de medici, dv. ați fost chiar și pacientul acestei echipe de medici austrieci, și ei au stat mai multe zile în Timișoara și eu știu că în discuțiile pe care le-am avut cu domnul doctor Foigenfürst în mai multe rânduri, deci atunci evoca cu emoție clipele și realitățile pe care le-au văzut la fața locului. Nu-și puteau închipui, ca să spun așa, să se ajungă să se tragă în oameni, să fie răniți oameni, să fie sute de morți, sute de răniți și așa mai departe!

T.O.: Domnule primar, vă mulțumim foarte mult!

Efectul documentelor și al fotografiilor a fost potențat de cuvintele evocatoare rostite de către prof. dr. Johannes Poigenfürst, chirurgul vienez care a operat, în zilele imediat consecutive Revoluției, răniți fără mari șanse în România, cărora le-a redat integritatea corporală și șansa de a duce o viață normală.

Unul dintre orașele în care s-a extins rapid flacăra Revoluției din Timișoara a fost Aradul. Zilele Revoluției din Arad au fost surprinse de retina și aparatul foto al lui Edward Serotta, fotograf, scriitor și producător de film, directorul organizației CENTROPA (The Central Europe Center for Research and Documentation – Centrul Europei Centrale pentru Cercetare și Documentare), al cărei sediu central este în Viena.

Tot la Viena a fost vernisată, în data de 19 aprilie, la sediul Institutului Cultural Român, expoziția de desene *Timișoara '89 – Revoluția prin ochii copiilor*. Apar, în desenele copiilor, ca leit-motive, Catedrala, balconul Operei, tancurile amenințătoare, soldații cu puști și, desigur,

steagul decupat al Revoluției, toate filtrate prin imaginația copiilor care, deși s-au născut după 1989, au reușit să redea cu autenticitate atmosfera incendiară a Revoluției.

Odată cu desenele copiilor, vizitatorii pot vedea 9 dintre machetele monumentelor ridicate de către artiștii plastici în Timișoara în memoria Revoluției și a eroilor ei. Este vorba de *Fântâna martirilor* a lui Victor Gaga și *Pietă* și *Martirii* lui Petru Jecza, doi artiști care, din păcate, au trecut mult prea devreme în neființă. Alături de acestea stau *Omul-țintă* – Béla Szakács, *Clopotul libertății* – Ștefan Călărășanu, *Biserica plângătoare* – Marian Zidaru, *Monumentul omagial al studenților* – Ștefan Kelemen, precum și *Sfântul Gheorghe* și *Evoluție*, aparținând artiștilor plastici „netimișoreni” Silvia Radu și Gheorghe Iliescu-Călinești, ultimul dispărut, de asemenea, dintre noi.

Cele două expoziții vor rămâne în capitala Austriei până la sfârșitul lunii august, după care vor porni pe alte itinerarii.

Adina Hornea Abruda

FORUMUL DE ISTORIE 2009 – BERLIN

Între 28-31 Mai 2009, Berlinul a fost într-o stare de efervescență. Anul 1989 nu putea trece neobservat nici în Berlin, motiv pentru care una din temele importante pe care s-a focalizat FORUMUL DE ISTORIE 2009 a fost rememorarea celor 20 de ani (pe)trecuți de la revoluțiile care au schimbat (inter)fața fostelor țări comuniste est-europene.

În total, au avut loc în Berlin peste 100 de manifestări, organizate de țările care au răspuns acestei generoase invitații. Din partea României, i-a revenit Institutului Cultural Român „Titu Maiorescu” rolul de organizator al manifestărilor selectate, la care a participat și Memorialul Revoluției din Timișoara.

Iată care au fost scopurile acestui proiect, prezentate succint de Institutul Cultural Român, odată cu invitația trimisă Memorialului Revoluției:

1. – comemorarea a 20 de ani de la căderea dictaturilor comuniste în Europa de Est și Sud-Est și o privire retrospectivă asupra istoriei europene de după 1945.
2. – formarea unei memorii transnaționale a istoriei recente europene. Acest FORUM DE ISTORIE 2009 este gândit, în primul rând, ca un forum al cetățenilor, ca un spațiu deschis, în care este discutată, comemorată și reflectată istoria recentă și contemporană, așa cum s-a profilat ea la căderea dictaturilor comuniste în 1989.
3. – analiza efectelor divizării Europei după 1945 și refacerea unității europene după 1989, experiența colectivă a dictaturii și efectele acesteia asupra conștiinței istorice europene, cât și prospecțiile asupra viitorului Europei unite. FORUMUL își propune, după modelul universităților populare, să aducă în centrul atenției publice nevoia de reflectare asupra acestor teme, în vederea constituirii unui model transnațional de civilitate în Europa unită.
4. – prin natura proiectelor ce vor fi promovate, FORUMUL își propune să preîntâmpine confiscarea ideologică a înțelegerii anului 1989 în istoria contemporană. De aceea, vor fi promovate și confruntate neconvențional memoria politică a istoriei și istoriografia de specialitate, cultura memoriei publice și reprezentarea artistică a istoriei recente.

Memorialul Revoluției a deschis seria manifestărilor românești joi, 28 mai, cu expoziția de fotografie documentară vernisată la Institutul Cultural German, sub titlul *Revoluția de la Timișoara, Decembrie 1989*.

Cuvântul de deschidere i-a aparținut amfitrioanei manifestării, doamna directoare Adriana Popescu, iar în continuare domnul Vasile Docea, conferențiar la Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de științe politice, filosofie și științe ale comunicării, a prezentat un referat introductiv în care a punctat cauzele care au dus la descătușarea și revolta timișorenilor.

Deși a fost concuroasă de evenimente din cadrul amplelor manifestări ale Forumului, desfășurate simultan în mai multe locații ale Berlinului, expoziția și-a avut publicul ei interesat, atât români rezidenți în Germania, cât și berlinezi dornici să afle mai multe informații decât cele preluate din articolele de ziar, uneori reale, alteori distorsionate.

Revoluția văzută cu ochi de istoric a fost apoi rememorată cu ochii și sufletul participantului direct, care și-a plătit tributul. Prin domnul Traian Orban, auditoriul a aflat ce a însemnat să ieși în stradă în Decembrie 1989 și să strigi când, în mod normal, abia îndrăzneai să sușotești pe la colțuri. Și au mai aflat cei prezenți că timișorenii datorează mult austrieilor și germanilor, care s-au implicat în salvarea răniților și în trimiterea convoaielor umanitare cu ajutoare pentru o populație care era sleită și la limita subzistență.

„Wir sterben nicht!” („Noi nu murim!”), au aflat spectatorii, odată cu prezentarea filmului Memorialului, titrat în limba germană.

De remarcat că limba de „circulație” a ideilor a fost, de la început până la sfârșit, germana, vorbită fluent sau mai puțin fluent, dar dublată de sinceritatea trăirilor de ieri și de azi.

Seara s-a încheiat cu discuții ca între prieteni, mai ales că barierele de limbă fuseseră depășite și, odată cu ele, toate celelalte.

Ziua de vineri a fost consacrată unei mese rotunde pe tema *Is the Past a Foreign Country? Romanian Youngsters on 1989, twenty years after* (*Este trecutul o țară străină? Tinerii români din 1989, douăzeci de ani mai târziu*). Locul de desfășurare a fost, de această dată, Universitatea Humboldt, unde a conferențiat doamna prof. dr. Mirela-Luminița Murgescu, de la Universitatea din București. „Tinerii români din 1989, douăzeci de ani mai târziu”, care au participat la discuții, au fost Matei Gheboianu și Pompiliu-Nicolae Constantin, câștigătorii concursului european *Eustory*, „o inițiativă menită să filtreze amintirile din sfera locală și privată cu privire la

sfârșitul totalitarismului, prin perspectiva critică a tinerilor europeni născuți în anii schimbării dintre 1980 și 1991”.

În ultima zi, la cinematograful Zeughauskino din cadrul Muzeului Național de Istorie, publicul a vizionat filmul documentar german *Videogramele unei revoluții* (1992), de Harun Farocki și Andrei Ujică, poet, scriitor, regizor de film și profesor, originar din Timișoara și stabilit în Germania, iar apoi a participat la o discuție cu regizorul.

Adina Hornea Abruda

Impresii de la vernisaj

Oaspete al vernisajului expoziției itinerante a fost și doamna Ricarda Ilse, berlineză „pur-sânge”, care s-a familiarizat, de ceva vreme, cu Timișoara și mai ales cu Strada Emanoil Ungureanu. Motivul acestei apropieri geografice și, nu în ultimul rând, sufletești, este parteneriatul inițiat împreună cu Societatea Culturală „Ariergarda”, condusă de domnul conferențiar dr. Daniel Vighi, al cărei rod a fost lansarea, în 18 octombrie 2008, a portalului turistic www.banat24.com, care a prezentat o istorie pitorească a Străzii Piariștilor, cum s-a numit, în vremuri mai romantice, decât azi, Strada Emanoil Ungureanu.

Și pentru că Memorialul Revoluției își are sediul chiar pe strada sus-menționată, întâlnirea cu doamna Ricarda Ilse a fost „inevitabilă”. Și foarte plăcută și rodnică, deoarece s-a lăsat cu o colaborare. Dar despre asta vom vorbi în numărul următor al buletinului nostru.

Ora 0 după sângeroasa Revoluție Română din Decembrie 1989 și trecerea la democrație și libertate

Trebuie să modelăm o cultură europeană a rememorării peste generații a acestor evenimente politice mai recente!

A început la Berlin, la sfârșitul lui mai 2009, în cadrul unui Forum de Istorie care a durat, din păcate, doar 3 zile jubileul de 20 de ani al desființării dictaturii, de către cetățenii înșiși din țările Europei Centrale și de Est, prin revoluții pașnice, dar și tragice și sângeroase. Această aniversare prilejuiește, în toate țările în care au avut loc revoluțiile, pentru toate generațiile, o serioasă privire retrospectivă referitoare la întrebarea de unde și încotro se îndreaptă această impetuoasă emancipare civică.

Nu contează doar să înalți imnuri către martirii curajoși pe care i-a creat Revoluția Română din Timișoara și din București în Decembrie 1989. Ci ar trebui să ne imaginăm de ce tocmai în această Revoluție Română tragică acești oameni și-au dat viața cu asemenea curaj:

Libertate, libertatea persoanei, libertatea de opinie și libertatea cuvântului libertatea de a decide asupra propriei vieți, libertatea de convingeri!

Cinstirii acestor oameni i s-a dedicat, în mod special, Memorialul Revoluției din 1989 din Timișoara, conducătorul lui, Dr. Traian Orban, cât și toți colaboratorii.

Aceste valori, pentru care s-a luptat în această Revoluție, cu atâta înflăcărare și fără a ține seama de propria viață, tocmai în România, sunt apărute de **Drepturile Fundamentale ale Cartei Europene** de astăzi (18.12.2000, C 364/8, ș.a.). După ratificare, ea va fi valabilă pentru peste **493 milioane** de oameni din Europa. (Observație: Pentru cetățenii Poloniei și ai Marii Britanii, la dorința acestor țări, Carta Drepturilor Fundamentale nu va dobândi valabilitate juridică). Nu a avut loc încă ratificarea definitivă, completă, în mod necesar, a tratatului în toate țările europene. Ea este premisa pentru **Constituția Europeană**. Carta Drepturilor Fundamentale, aprobată de aici înainte în negocieri de compromis doar ca anexă a Constituției, devine, totuși, obligatorie din punct de vedere juridic. Numele de Constituția Europeană nu îl mai poate purta, spre regretul tuturor cetățenilor din diferitele europene, care se simt europeni, ci se numește acum, simplu, doar **Tratatul Principiilor Uniunii Europene**.

Acest rezultat, grabnica ratificare completă a acestui tratat la toate verigile dificile din cadrul Europei, pentru rezoluția drepturilor fundamentale ale cetățenilor săi precum și pentru Tratatul Principiilor (sau Constituție) ar trebui să. Totuși, ne dă de gândit dacă, de curând, la începutul lui iunie 2009, participarea generală la vot, alegerea Parlamentului European, a primei reprezentanțe a cetățenilor europeni, a fost doar de 40%! O respingere a Europei prin nevotare ca o compensație pentru intervenție, pentru tratativele politice?

Lipsește, cumva, aici și **cultura europeană a rememorării**, pentru a valorifica exact laturile și formele de prezentare pozitive și negative de astăzi, pe care Europa, Uniunea Europeană le scoate la iveală, pentru a ne putea exercita influența, ca cetățeni emancipați, de ex. pentru procesele necesare de schimbare?

Au devenit, pe de altă parte, pacea de odinioară, de decenii, din istoria Europei, participația la drepturile cetățenești generale, libertatea de a călători și cea de opinie ș.a. în asemenea măsură un bun obștesc, încât nu mai putem să le apreciem valoarea?

La 28.05.2009, la Institutul Cultural Român „Titu Maiorescu” din Berlin, destul de departe de centrul orașului, în districtul Grönewald, a avut loc vernisajul expoziției *Ora 0 a Revoluției Române – Timișoara, Decembrie 1989*. Au fost prezentate mai mult de 100 de fotografii despre evenimentele nemijlocite din timpul Revoluției din Timișoara, dar și din alte localități ale României. Adina Hornea, traducătoare și colaboratoare a Memorialului Revoluției din Timișoara s-a îngrijit ca această expoziție să fie convingătoare și impresionantă. Manifestarea a avut loc în colaborare cu Memorialul Revoluției din Timișoara, sub conducerea președintelui său, Dr. Traian Orban.

Discursul de deschidere a fost ținut în limba germană de către conf. Dr. Vasile Docea (Universitatea de Vest, Facultatea de Științe Politice).

Dr. Traian Orban a povestit cu cuvinte simple, pline de forță, într-un mod zguduitor, despre trăirile sale din timpul Revoluției, despre motivele sale nu doar de a participa activ la această Revoluție, ci și de a se dedica păstrării și moștenirii ei pentru generațiile următoare. Dr. Traian Orban a spus că, în acele zile de decembrie, s-a născut a doua oară.

Mass-media – un instrument al puterii și al voinței democratice a oamenilor

În continuare, a fost prezentat un film impresionant și înflăcărat documentar despre Revoluția din Timișoara., *Noi nu murim* (30 de minute, titrat în limba germană) despre Revoluția din Timișoara. Unii vizitatori ai expoziției au fost de părere că acest film este prea emoțional. Nu sunt specialist în filme documentare. Totuși, cred că aceste evenimente, care sunt așa de revoluționare, dacă le-ai trăit personal, nu pot fi redată fără emoție, fără pasiune. În orice caz, acest film a redat o cronologie foarte bună a parcursului Revoluției și citează și documente esențiale care demonstrează obiectivitatea și corectitudinea datelor. și corectitudinea datelor. Istoricii și cercetătorii pot să valorifice aceste documente.

În orice caz, această prelucrare a Memorialului demonstrează în mare măsură integritatea, obiectivitatea și grija pentru oameni și pentru istoriile lor, care sunt legate de această Revoluție.

Revoluția și influența mass-mediei – o exemplificatoare anticipare a puterii de astăzi a mass-mediei și a modurilor ei de a acționa în politică și societate

Un aspect nou pentru mine, exprimat în acest film, a fost acela că deja în această Revoluție Română s-a întâmplat, altfel decât, de exemplu, în RDG în toamna lui 1989, ca Televiziunea și Radioul să fi jucat un rol creator, care a influențat pozitiv, cât și un rol posibil manipulator în evenimentele revoluționare. Și aici Revoluția Română are o noutate care anticipează. Astăzi vorbim aproape zilnic despre influența mass-mediei, cât și despre influența internetului asupra societății, asupra politicii și retroactiv asupra cetățenilor. Mass-media este un instrument, un instrument al puterii, dar și al voinței democratice, libere a tuturor oamenilor, așa cum, de ex., este internetul. Acest film documentar, *Noi nu murim!*, a arătat clar influența mass-mediei de atunci asupra structurilor revoluționare și politice în curs de formare, a arătat oameni decizi pentru acțiuni politice, care păreau pregătiți pentru această schimbare.

O valorificare istorică a acestor evenimente trebuie să și-o rezerve, desigur, istoricii. Aceasta nu pare un câmp de activitate neimportant pentru istorici și oamenii de știință din alte discipline de specialitate, mai cu seamă că, în ce privește conținutul, are o puternică legătură cu timpurile de azi.

Domnul Dr. Vasile Docea a indicat, în discursul său, foarte clar această discrepanță dintre alegerile europene 2009, care încă nu avuseseră loc, și dintre cei 20 de ani de după schimbare. El a anticipat, în cuvântul său, evenimentele alegerilor europene. Dr. Docea a vorbit, fără a aprecia negativ, doar constator, despre absența dorinței de a vorbi, referitor la această Revoluție, a generației tinere, de ex. A studenților din România. Dr. Docea a îndemnat la reflecția asupra culturii incomplete a rememorării în Europa, el nu a făcut asta cu degetul arător ridicat, ci cu curiozitate științifică și ca european convins.

O critică constructivă, un cuvânt pentru dialog

Dacă inițiatorilor acestui Forum de Istorie, politicienilor care conduc ar lua în serios moștenirea vie și dezbateră în jurul acestei Revoluții din 1989, atunci nu ar mai trebui să se repete acest lucru în următorii 20 de ani. Dar să nu lăsăm răspunderea doar politicienilor! Tinerii de atunci, care au îndrăznit să pregătească un sfârșit brusc al dictaturilor comuniste cu prețul propriei vieți, descoperă astăzi o generație la fel de tânără, pe cea a copiilor lor. Dialogul între aceste generații și generațiile următoare ar trebui să rămână treaz, ar trebui să fie condus cu însuflețire, motivele care au scos atunci pe străzi generațiile de părinți ar trebui să le fie tinerilor nu doar inteligibile. Această conoaștere ar trebui să creeze la tineri o sensibilitate pentru nedreptatea de astăzi și pentru injustiție, pentru îngrădirile drepturilor

cetățenești, pentru amenințarea libertății în general. Cunoștințele din această Revoluție trebuie folosite pentru dezbateră prezentului, a politicii, a sentințelor juridice. Din păcate, este o realitate faptul, exprimat tocmai de aceste alegeri parlamentare nedorite, că drepturile cetățenești actuale nu se dăruiesc, trebuie să lupti pentru ele. Asta înseamnă nici mai mult, nici mai puțin că acest bun nu este un lucru de la sine înțeles, nu este o lege a naturii de politică socială, care se impune și se obține singură.

Apropierea de această tematică nu trebuie să rămână restrânsă doar la avânturi ale claselor ca program obligatoriu sau să se termine acolo, oricât de laudabile și importante sunt, nu rareori, aceste prime contacte cu această parte a istoriei. Cultura europeană a rememorării, denumită de domnul Dr. Docea, care este cultivată atât de activ, într-un mod atât de convingător de către Dr. Traian Orban la Memorialul Revoluției Române din Decembrie 1989, trebuie să devină un bun obștesc, dar ceva a cărui valoare trebuie să o dobândești permanent prin muncă.

Așa trebuie să lupte permanent dr. Traian Orban, în orașul său, Timișoara, și împotriva opozițiilor politice cele mai recente. Este vorba, de ex., nu de ceva lipsit de importanță, ci despre obținerea Memorialului din Timișoara, pe Str. Emanoil Ungureanu. S-a ajuns la un proces de restituire care nu era previzibil.

Domnul Dr. Traian Orban dorește să obțină și să ducă mai departe Memorialul, el luptă pentru asta, el și-a dedicat viața pentru această luptă. El merită sprijinul moral și practic al nostru, al tuturor, în orice privință.

Ricarda Ilse

Berlin, iunie 2009

BIBLIOTECA REVOLUȚIEI

Prof. Costel Neacșu - *Mărturisitorii lui Dumnezeu*

Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2008, 207 pag.

Mărturisitorii lui Dumnezeu este una dintre cele mai noi apariții editoriale privind evenimentele din Decembrie 1989 din România, al cărei autor este prof. Costel Neacșu. Cartea a văzut lumina tiparului la editura Reîntregirea din Alba-Iulia, în 2008. Este o piesă grea și necesară în rafturile Bibliotecii Naționale a României, care completează colecția volumelor de profil "Întru slava Sfintei și Celei de o ființă, de viață făcătoare și Nedespărțitei Treimi", așa după cum precizează din start însuși autorul. Spectrul religios prin care este întocmit acest demers istoric este, dealtfel, elementul original care dă un plus de veridicitate lucrării. Pentru că, totul a fost din spirit, prin spirit de sacrificiu pentru un spirit al libertății căci „Nihil Sine Deo”. Edificatoare sunt, în acest sens și copertele care invită la retrospectiva istorică. Coperta 1: Colaj reprezentând grupul de revoluționari timișoreni pe treptele Catedralei Ortodoxe Mitropolitane din Timișoara, în 18 Decembrie 1989 (loc în care și-au dat viața pentru demnitatea neamului românesc 11 eroi-martiri: Balmuș Vasile; Caceu Margareta, Caceu Mariana, Dumitru Constantin, Iosub Constantin, Sava Elena, Stanciu Ioan, Leia Sorin, Măriuțac Ioan, Nemțoc Vasile, fiind împușcați în cap inimă sau plămân. Tot la Catedrală, 37 de oameni au fost răniți în: abdomen, torace, gât, spate, mâini și picioare. Coperta 1 mai redă (dreapta) o imagine imortalizată, prin intermediul aparatului de fotografiat, în 20 decembrie 1989, reprezentând populația Timișoarei (care invocă în genunchi cu fața spre Catedrală) ajutorul lui Dumnezeu, cu două zile înaintea răsturnării regimului ateist al lui Ceaușescu. Coperta 2, cu o grafică de Adela Puiac, are în centru o reproducere grafică a Sfintei Fecioare Maria înlăcrimată, implorând iertare. Iertare și izbăvire pentru Fiul Său Iisus și pentru toți copiii Ei care și-au sacrificat viața pentru izbăvirea semenilor. Chipul

central al Fecioarei Maria este înconjurat de texte ce reproduc grăiri din trăiri, mărturisite de eroi și mame îndurerate care și-au pierdut copiii la Timișoara și București, informații culese, păstrate, nealterate și puse în pagină de prof. Costel Neacșu: „Vom muri și vom fi liberi!”- lozinca scandată de Ruxandra- Mihaela Marcu (21 ani), în București, ucisă în 21 Decembrie cu grupul de tineri striviți de tancuri la Dalles; „Când încercăm să vorbim despre memoria voastră și să cerem dreptate, ni se spune că facem politică și că e mai bine să stăm pe locurile noastre, ca și cum, în Decembrie '89, n-am făcut împreună cu voi cea mai mare schimbare politică din istoria contemporană... ofițerii care au tras în voi comandă astăzi marșurile fanfarei militare prin care vă comemorează... Cel mult o dată pe an câteva zeci de trecători își aduc aminte de voi și aprind o lumânare ... și lumânările s-au scumpit, iar dacă luăm mai multe nu ne mai rămân bani pentru ness și pâine...” – fragment din scrisoarea adresată posterității, înainte de a trece la cele veșnice, de revoluționarul clujean Călin Nemeș, rănit în 21 Decembrie, în Piața Libertății, după ce îi strigase căpitanului Dando Carp: „Trage, lașule !”; „Pentru a putea înțelege ce înseamnă jertfa acestor copii trebuie să mergem înapoi, la Altceineva Care S-a jertfit acum 2000 de ani! ... I-am mulțumit lui Dumnezeu că mi l-a dăruit și mi l-a lăsat 17 ani ! Eu am fost doar cea care l-a adus pe lume și l-am crescut.... Când am fost anunțată, am căzut în genunchi și m-am rugat: „Doamne, întărește-mă în încercarea asta grea! ... Nu l-aș fi dat pe Radu pentru Revoluție, dar acum înțeleg moartea... Iar unii spun că acești copii au murit ca proștii. Nu au înțeles semnificația sacrificiului lor. De dincolo, ochii copiilor uciși în Decembrie ne privesc triști și plânși. Ne roagă să le vorbim și să vorbim lumii despre ei” – mama martirului Ionescu Radu (17 ani).

Considerând, din start, că numai este nevoie să facem o dizertație asupra temei < cercetare >, putem afirma cu certitudine că lucrarea „Mărturisitorii lui Dumnezeu ” este un *reconstitum in integrum* asupra evenimentelor petrecute în decembrie 1989. Din multitudinea de cărți care tratează subiectul, aceasta pune la curent cititorul cu situația politică a României încă înainte de erupția socială. Mai precis, istoria postdecembristă începând cu 1946, după al II-lea Război mondial, anul în care a început „agonia unui popor năucit” și s-a născut dictatura comunistă, mai cu seamă prin circuitul informațiilor media. Un cuvânt greu rostește în introducere Dan Puric – un nume greu, el însuși, în comunicarea socio-teatrală postdecembristă: „După un experiment de 45 de ani în comunism, pentru că a fost un experiment care s-a făcut asupra noastră, noi suntem cei cu sechele

... eu sufăr ca cetățean al României datorită majorității care, săraca, nici asta nu trebuie acuzată, că este terminată după 55 de ani... Oamenii nu mai au repere! E un popor năucit. Ne-au marcat anii de comunism, dar și anii aceștia de neocomunism ...” (Dan Puric).

Autorul, prof. Cornel Neacșu, este originar din Scornicești, locul de baștină al lui Nicolae Ceaușescu. Își amintește de modul cum „tătucul” era așteptat de consăteni cu mâinile amoțite pe pancarde, ore în șir, sufocați de propaganda monstruoasă a regimului său antihristic al cărui obiectiv obsesiv era transformarea omului într-un robot supus tandemului monolitic: Ceaușescu - PCR. Ce caracteriza societatea românească în epoca de aur?: manualele școlare, rapoartele din agricultură, expozițiile abundau în clișee care sfidau realitatea, în minciuni care forțau limitele demenței. Infiltrarea peste tot a agenților Securității, brutalitatea milițienilor, abuzurile activiștilor, cultul aberant al personalității în mass-media etc. au creat, chiar și în Scornicești, o stare de resemnare scârbită în care mocnea tacit și în așteptare clipa în care Ceaușescu și al său P.C.R. vor ieși de pe scena istoriei autohtone. Clipa aceasta a fost dată de Dumnezeu de Crăciun, în Decembrie 1989. Autorul a fost, și el, martor. În 22 Decembrie a ieșit în stradă împreună cu un prieten din vecin, Valeriu Șuță cu care anticipase că Ceaușescu nu va trece de luna Decembrie. ”Aveam 20 de ani. Eram consternat. ... la ora 22, noaptea, eram în Gara de Nord. De aici, ne-am deplasat cu un avion special al Armatei, în Piața Palatului, de unde Ceaușescu fugise cu elicopterul. Se trăgea acolo încontinuu, iar noi – cu mâinile goale- scandam inocent: „Nu plecăm acasă / Morții nu ne lasă!”; „Murim, murim/și nu vă părăsim!” etc. În afară de noi, câteva sute de oameni venite cu trenurile din țară, foarte puțin bucureșteni se aflau în tumultul rafalelor ucigașe. Mă întrebam unde era marea Armată a României ce poza atât de bravant în sprijinirea Revoluției (excluzându-i pe cei 15-20 de soldați ce trăgeau cu sârg) ? Erau câteva întrebări ale căror răspunsuri, ajunse la noi în felurite zvonuri panice, se rezumau la faptul că Securitatea și Armata ne-au atras într-o capcană, lăsându-ne la discreția teroriștilor !” mărturisește autorul. El opinează, astăzi, că: ” Oamenii simpli care au ieșit, atunci, sincer în stradă au fost la mâna unor profitori care „au întins o horă din ce în ce mai mare în care s-au prins neocomuniști și ofițeri compromiși din Securitate, Armată și Miliție ...” În acest demers pre și postdecembrist, autorul își exprimă descumpănirea față de cele ce i le-a mărturisit, în particular, Victor Ciorbea, în 1997 când era prim-ministru în exercițiu, conform căruia ponderea neocomuniștilor, securiștilor și

kaghebiștilor din Parlamentul României, lucru recunoscut și de liderii celor trei guverne care s-au perindat la putere, între 1 996 – 2 000, Victor Ciorbea, Radu Vasile, Mugur Isărescu și chiar fostul președinte al țării Emil Constantinescu. O notă ușor subiectivă, fiind omis guvernul Petre Roman. Autorul redă, totuși, aspecte din constituirea CFSN-ului. Este prezentat din primul capitol modul cum s-a născut regimul Ceaușescu și cum a prins rădăcini până la spălarea creierelor și lezarea demnității umane prin „persiflarea credinței”.

Este de apreciat stilul cronologic al profesorului Costel Neacșu. Autorul a realizat cea mai completă radiografie a întâmplărilor decembriste așa cum au fost ele surprinse, la cald, și difuzate de Radio-Televiziunea Română, fără a omite, însă, introducerea cititorului în climatul socio-economic și politic european predecembrist: „episodul maltez”, materialul secret al Securității, precum și ruptura cu Moscova. În 204 pagini sunt redată evenimente și trăiri, efectele cauzate de ruptura aisbergului comunist, „un uriaș eveniment istoric încărcat cu cichite din cele mai josnice, cu regizori și figuranți într-o piesă în care doar generalii Stănculescu și Chițac sunt condamnați de justiție la închisoare, dar din cauza hipersensibilității aceștia nu suportă regimul de detenție! ...” ... Sunt date și fapte prezentate cu tușul specific unui cronicar. Volumul are ca suport informațional și note apărute în presa străină, respectiv reacțiile internaționale, precum și informațiile strânse din mijlocul mulțimii revoluționare și contrarevoluționare, cu liderii acestora. Citind această carte, aflăm că postul Europa Liberă a dispus de o bandă de magnetofon cu 53 de secunde de scandări de locinci: „Azi în Timișoara/Mâine în toată țara!”- pe fond de împușcături și țipete care a fost transmisă între 19-23 Decembrie 2009. Această înregistrare document istoric stârnește controverse. Radio Belgrad transmite, banda în premieră, (pe 18 Decembrie) ca aparținând unui ziarist iugoslav, apoi este deținută de un jurnalist german de la Deutsche Welle și de aici ajunge la Europa Liberă. Este, însă, contradictorie mărturisirea analistului radio Emil Hurezeanu, anume că: „banda s-a înmănat Europei Libere printr-o persoană din Linz (Austria) ” ... Presa sovietică și din Chișinău au scris, și ele, despre „ciocniri între populație și miliție”. Din ziarele americane se titrează că: „La Timișoara sunt câteva sute de morți”, în timp ce cancelarul german Helmut Kohl promite „suportul său opoziției române”. Relatățile mediatice de peste ocean au fulminat cu informații de genul: „3 000- 4 000 de morți la Timișoara”. Sursă: William Totak, scriitor român exilat la Berlin, dar nota fiind a unui scriitor timișorean! “Cum poate

să aibă un scriitor liberă trecere la documente confidențiale emise de Securitate și cine a avut timp să numerele victimele represiunii, atunci, în vâltoarea evenimentelor ? ”, se întreabă autorul. Timp de o lună, România a fost cap de afiș în mass-media mondială, perioadă în care opinia publică a fost intoxicată informativ. Cu iscusința și răbdarea specifice unui cercetător, autorul a cules 247 de lozinci scandate în toată țara. Acestea exprimă idealurile revoluționarilor. Alături de această listă, 26 de pagini sunt dedicate numelor martirilor.

Dacă primele trei capitole ale volumului constituie un demers antedecembrist și o evoluție cronologică (15-31decembrie 1989) a evenimentelor revoluției și contrarevoluției (inclusiv relatări despre prigoana bisericii, demitizarea lui Ceaușescu, FSN-ul „ca pion pe tabla de șah a KGB-ului”, în cea de a doua parte, volumul cuprinde documente istorice: reluarea emisiunilor la posturile de radio din teritoriu; periclitarea pluralismului de opinii din rațiuni ideologice; lupta cu teroriștii; psihoza adeziunilor colective; implicarea instituțiilor militarizate în manifestații; rotația cadrelor; mărturii-comentarii; efecte sociale, legislația Frontului șamd. În mare parte, cartea este constituită din reproducerea apelurilor radiofonice către populație. Aceste relatări contrazic alți autori și cercetători, precum și declarațiile persoanelor care au participat la judecarea și executarea lui Nicolae și Elena Ceaușescu de către Tribunalul Militar, la Târgoviște. Caseta cu întregul proces al dictatorilor comuniști a fost prezentată opiniei publice. Surprinzător și controversant, în același timp, Loik Le Libault, directorul Centrului de Microscopie Electronică din Franța și experți în rigor mortis, au stabilit, după un film cu cadavrele celor doi lideri comuniști împușcați, data decesului. Concluzii: Nicoale Ceaușescu a fost împușcat înainte de a ajunge în fața plutonului de execuție și nu prezenta nici o picătură de sânge, iar Elena murise cu patru ore înaintea filmării execuției. Trebuie precizat, în acest context, că sunt și alte opinii interne conform cărora ar exista mai multe filmări, respectiv mai multe casete cu acest moment. Trecând peste această informație care ar putea fi interpretată ca fiind de tipul senzaționalului, cartea e un tot unitar bazat pe reproducerea unor mărturii vii și a unor veritabile documente istorice.

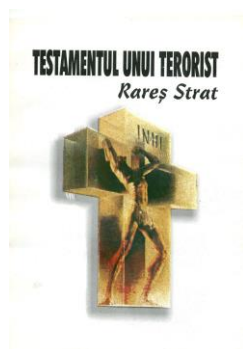
În loc de Postfață: „ ... atunci, în 1989, persiflării credinței i s-au opus dârzenia timișorenilor ce se rugau în genunchi în Piața Operei și impresionanta mărturisire cu care, pe treptele Catedralei Ortodoxe, au spulberat ateismul doctrinar prin lozincile „Există Dumnezeu!”, „Dumnezeu

e cu noi !” ... și-au dat viața pentru noi, în toată România 1 104 martiri! Cinstirii memoriei lor le este dedicată această captivantă carte, pentru scrierea căreia autorul a consultat cu multă răbdare mii de documente din București și s-a deplasat în 12 județe. Cartea lui Costel Neacșu descrie în linii mari șaradele de culise și demontează abil mecanismul mediatic ante și post fuga lui Ceaușescu și ... scoate la iveală noblețea tineretului din 1989 care s-a încumetat să se ridice deasupra timpului. În veșnicie, cu Dumnezeu ...” - conf. univ. dr. Simion Costea, Facultatea de Istorie, Universitatea „Petru Maior” din Târgu-Mureș.

Prof. dr. Din Petre: „Indubitabil, marele merit al cărții semnate de Costel Neacșu este reconstituirea absolut minuțioasă a evenimentelor revoluționare românești prin intermediul memoriei magnetice a Radioteleviziunii Române. Lucrarea are un *Cuvânt înainte* al istoricului clujean Liviu Țărău, care argumentează primordialitatea acestui subiect într-un timp tot mai puțin dispus să-și asume trauma psihică generată de defunctul regim comunist. Conform noului trend istoriografic al mentalităților colective, autorul reliefează cu succes mobilurile insecurității colective și angoasele individului care-și derulează existența într-un regim totalitar. Sursele inventariate de Costel Neacșu prezintă realitatea cotidiană a unui sistem dictatorial aflat în agonie. ... „Jocul de imagini și de sloganuri” utilizat de istoric este o consecință a rigorii și a viziunii științifice moderne . Volumul autorului reprezintă un solid demers istoriografic”.

În concluzia acestei recenzii-expozeu, se poate afirma cu certitudine că lucrarea este o inedită incursiune în istoria recentă, bazată pe mărturii vii, după cum și-a propus autorul chiar din titlul sugestiv: „Mărturisitorii lui Dumnezeu”.

Liza Kratochwill

Rareș Strateș

Testamentul unui terorist, ficțiune, sau realitate?

Editura Asociației ARTEURO Galați, 2001, 127 pag.

„Testamentul unui terorist” de Rareș Strat începe și se încheie circular, la fel ca și romanele lui Liviu Rebreanu, cu declarațiile unor martori, soldați, trecători, revoluționari, despre evenimentele din Decembrie 1989 de la Timișoara. Mărturiile acestor persoane au în comun faptul că toți amintesc despre prezența unor persoane cu figuri mult mai mature, îmbrăcate în soldați sau în haine de piele, care se infiltrau atât în rândurile demonstranților, cât și al soldaților, trăgând cu pistoale mai ales la picioare. Se spune că unii aveau și autoturisme cărora le schimbau frecvent numerele de înmatriculare. Soldatul Turcu Ion își amintește că în data de 18 decembrie 1989 s-a tras chiar asupra lor: „Nici nu am sesizat precis de unde s-a tras. Militarii noștri au ripostat și ei cu foc. Dar nici ei nu reperaseră pe cei care au tras asupra noastră.”

Alți martori descriu situațiile dramatice prin care își găseau rudele internate în spital cu o plagă prin împușcare, ca apoi aceștia să prezinte urme de gloanțe și într-o altă regiune a corpului, în urma cărora decedau.

Înainte de confesiunea dramatică a unui tânăr care se consideră terorist autorul își motivează narațiunea care urmează: „Căutarea Adevărului pe care îl așteptăm cu toți din acel decembrie însângerat nu înseamnă găsirea unui vinovat, ci a adevăraților vinovați. Încercați, căutați-i! Sunt printre noi, sau dacă nu... vor continua să ne macine existența, așa cum au făcut-o decenii în șir. A căuta un vinovat nu înseamnă găsirea unui «țap ispășitor», nici a unor capete care «trebuie să cadă», ci revenirea noastră în realitate, revenirea noastră la adevărata moralitate. Cei ce ne-au împușcat copiii sau mamele sau frații trebuie să capete pedeapsa morală, trebuie să capete Blestemul Celui de Sus! A căuta un vinovat nu înseamnă ura oarbă, ci și căutarea momentului sau momentelor în care am permis ca acești «anonimi» să ne controleze existența.” Dar tocmai această ură oarbă îl caracterizează pe personajul narator, un tânăr cu idei mărețe, un visător, care ajunge treptat să observe nedreptățile regimului comunist, dornic să servească patria devenind bărbat în armată, și sfârșeste prin a fi dominat de o ură oarbă. Monologul acestuia se întinde pe mai mult de 100 de pagini, în care caută cu disperare să înțeleagă momentul și motivul pentru care a ajuns să fie cuprins de această ură. Pentru personaj, înțelegerea existenței devine o

tortură teribilă, și cu siguranță că mulți dintre cititorii care au trăit și în timpul comunismului își vor putea contempla ca într-o oglindă a sufletului propriul lor profil moral, confruntându-se cu propriile dileme.

Chiar de la început „refuzul realităților murdare, refuzul de a accepta viața așa cum era, a rămas și a săpat în mine canale prin care ura circula nestingherită, ca un vânt nebun” se justifică tânărul încă din primele rânduri.

Deși părinții îl pot ajuta să nu efectueze stagiul militar care era obligatoriu, eroul dorește cu orice preț să devină bărbat, însă nu mică va fi dezamăgirea lui legată de armată, unde consideră că nu erau priviți „ca oameni, ci pur și simplu ca niște soldați neinstruiți. O noțiune comparabilă cu cea de sclav-adică obligația de a executa întocmai ordinele primite și în același timp dreptul ... de a executa întocmai ordinele primite.” Cu timpul „datorită automatismului impregnat cu forța” dispare capacitatea omului de a filozofa. Tânărul a uitat treptat cine e, cine a fost, și instinctiv dorește să-și protejeze capacitatea de a simți și a gândi cu sufletul, ce avea să-l coste în final foarte mult fiindcă „acolo nu era nevoie de suflet ” și „afectivitatea, sensibilitatea erau piedici majore.” Tot ceea ce conta în armată după părerea tânărului era „instinctul, intuiția și o logică perfectă în acțiune, toate pe un fundalul unei extraordinare condiții fizice și a unor deprinderi de luptă bine însușite.” „Soldatul uita, după primele două săptămâni de armată, de orice urmă de civilizație, de sensibilitate. Și uita mulțumită regimului de viață la care era supus” astfel că el „devine o fiară, gata să muște la ordin. „Ajuns prin hazard într-un loc în care se demonstrează împotriva regimului devine confuz, se simte singur cu arma îndreptată spre manifestanți: „în jurul meu nu e nimeni și nici în față. Dar ei sunt acolo, îi simt. Nu mai sunt ființe materiale. Răsar se înalță din asfalt și se mișcă unduitor strigând. Nu-i aud! Încerc să mă concentrez, însă inutil, tot nu-i aud. Se unduiesc și parcă mă cheamă spre ei cu prietenie. Strigă, îi simt că strigă. Nu-i aud. Sunt singur. Ridic arma! Flacăra țâșnește în noapte, trimițând spre ei plumbii necruțători”. Nu-și amintește exact ce s-a întâmplat în acele momente de maximă tensiune, dar este foarte sigur că din acel moment ura a scăpat de sub control, iar la un an de la revoluție a culminat cu lovirea pe stradă a unui trecător. „Nu știu de ce-l lovesc pe acest om. Nu-mi pot explica gestul meu, aproape animalic. Nu-l cunosc, nu mi-a făcut nimic și totuși îl lovesc (...). Nu realizez momentul în care l-am lovit, ci pe acela în care l-am văzut căzând. Și totuși ... M-aș întoarce să-l ajut, dar cred că aș face mai mult rău (...). Atunci m-am supus. Însă acum există altă ură - o ură a nevinovăției, ura

sufletelor curate scurse în acel caldarâm tocit de șenile, ura din bocetele mamelor, a taților, ale fraților, ale lor, ale lor...” Aici se dezvoltă narațiunea, deoarece crezând că omul lovit a murit, se consideră un terorist, atât pentru aceea izbucnire violentă de pe stradă, cât și pentru evenimentele legate de Decembrie 1989. „Poate sunt un terorist închipuit, poate soarta a hotărât să asist cu arma în mână la asemenea fapte, fără să pot face nicio mișcare de a împiedica moartea să secere ființe nevinovate. Eu sunt vinovat pentru trecut. Voi sunteți pentru PREZENT.” Hotărât să-și pună capăt zilelor, este bătut pe stradă chiar de către omul pe care îl lovide cu câteva zile în urmă, renunță în cele din urmă, ca și cum actului său de violență opunându-i-se altul, ar fi izbăvit de posibilele sale păcate și acte de cruzime. Oricum era pregătit să moară lăsându-și testamentul: „Nu am bunuri materiale pe care să le puteți împărți și nici un trecut încărcat cu fapte glorioase, care să rămână în istorie. Am fost o picătură din apa unui fluviu, picătura care a încercat la un moment dat să se împotrivescă curgerii sale, destinului. Nu vă pot lăsa decât ura mea. Altceva nu am. Am încercat să iubesc. Nu am reușit cu adevărat. Am urât minciuna, am urât perversitatea morală, am urât lașitatea. Acum posed mai multe din fiecare aceste «calități ». Nu aștept judecata voastră. Nu am nevoie de judecata voastră, a celor ce trăiți și ar trebui să știți să vă bucurați și să luptați pentru libertate!” Faptul că este bătut este ca o izbăvire, se simte eliberat de toate posibilele păcate comise și renunță la gestul său sinucigaș.

Memoria involuntară trece apoi la momente trăite în „Epoca de aur”, în care tânărul începe să facă o legătură între pachetele de mâncare ale foștilor și noilor colegi, cu realitatea, în care își întreba mama de ce nu e mâncare, de ce nu sunt dulciuri, de ce aveau zilnic doar două ore la televizor, de ce s-a introdus rația alimentară.

Prin educație, tânărul e un produs tipic regimului cEAUȘIST, tatăl fiind un comunist cinstit și sincer în ideile sale, treptat însă el începe să se simtă nedumerit de contrastul dintre dogmele politice și realitățile cotidiene: la practica agricolă toată lumea fura produse cu toate că acasă nu murea nimeni de foame, bunurile materiale destinate exportului erau atât de diferite calitativ de cele care se vindeau în piață, la cozi oamenii stăteau ore în șir, în ziare se vorbea mereu despre „revoluționarul de tip nou.” În revistele de modă, obiectele de uz comun i se păreau bibelouri, iar despre occidentali se credea că „ei erau capitaliștii corupți, ce trăiau într-o lume meschină, aflată la marginea prăpastiei, în care exploatarea omului de către om era legea ce le coordona existența” și se considera jignit, „ca mic cetățean al acestei țări”

când cei de la „Vocea Americii” numeau România „lagărul socialist”. Își amintește apoi de prima experiență de angajare, de cât de mândru era de salopeta lui curată, mai târziu însă realiza că „celelalte salopete, uzate, pline de vopsea, de prafuri însemnau munca, experiența” dar ce era dramatic faptul că odată cu trecerea timpului și murdărirea salopetei, vedea și el mai murdar ca om, la mizeria propriu-zisă se adăuga „stratul gros de mizerie morală.” Nici măcar iubirea curată pentru soția lui, prietenă cu el încă din liceu nu reușește să-l liniștească pe tânăr, care până la sfârșit este ros de remușcări, și întrebări fără răspuns. Printre dilemele sale: „oare când am fost cerșători, înainte sau după Revoluție? Înainte, când cerșeam o bucătică de salam și o jumătate de pâine în plus, sau după, când, plecați în Occident, ne purtăm mai josnic decât ultimul cerșător din România?” La fel de tristă e și remarca: „De ce EROII REVOLUȚIEI sunt considerați la un an după, sau golani ce nu au avut ce face (...) sau niște proști. Tinerii au fost folosiți aidoma unei seringi de unică întrebuințare.”

Simona Mocioalcă

Marius Mioc, *Revoluția, fără mistere* Începuturile revoluției române: cazul Tókes

Cartea cu titlul de mai sus a fost tipărită la Editura Almanahul Banatului, în anul 2002, sub semnătura revoluționarului Marius Mioc, unul dintre cei mai activi timișoreni protestatari din Piața Maria, în 16 Decembrie, și nu numai. Este unul dintre sutele de manifestanți închiși și maltratați la Miliție și la Penitenciarul Popa Șapcă, care au constituit, în 1990, Asociația Luptărilor Arestați la Timișoara (A.L.T.A.R). Membru în Comisia pentru Adevăr și Dreptate, Marius Mioc dovedește că e un investigator ager și complex. Își cerne prin sita obiectivității datele și informațiile la care puțini au acces. Autorul abordează, astfel, volumul printr-o tehnică jurnalistică, încercând să se detașeze de evenimentele la care a fost actor activ. Culege date și declarații inedite pe care le pune „cap la cap” pentru a fi lecturate și analizate de cititor. Personajul principal este pastorul Tokes Laszlo, iar toată cercetarea gravitează în jurul Bisericii Reformate și ceea ce s-a întâmplat acolo, mai cu seamă evenimentele de dinainte, dar și cele care au urmat întâmplărilor din Piața Maria. Autorul dezvăluie lucruri mai puțin cunoscute, precum cea a martorului Erno Ujvarossy, dispărut. Au fost martori și reformți care au murit sau care s-au abținut să dezvăluie autorului ceea ce știu. Chiar și așa, prin „Revoluția fără mistere” - una dintre numeroasele cărți care le-a scris pe tema evenimentelor din Decembrie '89 din Timișoara, din țară și din teritoriul diplomatic mondial, Marius Mioc reușește să „reformeze” peisajul publicistic tematic și să aducă un plus istoriei recente. Apariția cărții constituie un dublu eveniment, așa putea spune, deoarece prezentarea oficială a avut loc la Memorialul Revoluției, în prezența episcopului reformat de Oradea Tokes Laszlo și a unor istorici, oameni de cultură, revoluționari care și-au spus cuvântul vizavi de volumul în discuție. Pentru cei interesați, cartea se află și în Biblioteca Asociației Memorialul Revoluției din Timișoara. (Liza Kratochwill)

Comentarii - Opinii

Prof.univ.dr. Miodrag Milin: Cartea aceasta despre care mi-am propus să discut ridică o serie de probleme. Domnul Marius Mioc nu este la prima abatere de acest gen scriitoricesc. Are o serie de lucrări care trebuiau, într-un fel, să aducă o împăcare a sa cu oamenii, cu lumea din jur

cu care a intrat într-un <conflict papal>, să zicem, în Decembrie '89, pentru că a îndrăznit să creadă altfel decât se credea în mod, să zic, organizat, sistematic, în acel sistem. De aceea, primele cărți pe care le-a întocmit Mioc au fost tocmai un asemenea strigăt pentru dreptate. Dreptate pentru el, dreptate pentru toți care au pățimit în Decembrie, pentru toți care au fost agresați, pentru toți care au suferit și, înainte de orice, pentru cei care nu mai sunt între noi, ca urmare a acestei represii. Dar, de la momentul căutătorului care a început aprins, care, poate, nu era foarte cenzurat în ceea ce privește felul de a se exprima condamnând violent nedreptatea care s-a așternut pe fața României, deci de la acest ton violent a trecut la unul mai moderat, mai reflexiv, ușor chiar contemplativ. Nu atât de căutare a dreptății, cât de căutare a adevărului. Evident, cazul din centrul cărții este cel al pastorului de la Timișoara, personalitatea în jurul căreia s-au încins spiritele în momentul acela din Decembrie. Răsfoind și citind cu atenție manuscrisul de față, îți dai seama că lucrurile au fost, poate, în mod nedrept, încărcate de mister, de un fel de mitologie în jurul bisericii reformate, în jurul acestei figuri a pastorului Tokes de la Timișoara, din '89. De ce s-au creat aceste tensiuni în jurul pastorului Tokes? Cum am încercat eu să-mi explic, citind acest manuscris: pentru mine, cheia este un moment. Până atunci, pastorul Tokes a fost o figură, să zicem, incomodă, din cadrul bisericii reformate. Că a fost singurul, că au mai fost și alții care au incomodat într-un fel sau altul regimul, dar această, în ghilimele, „frondă” față de regim, era ceva, până la urmă, de înțeles. Trebuia să existe niște supape, să zicem, în care să se elibereze anumite tensiuni. Și-atunci, să arate că și regimul comunist poate fi reformat, mă rog, că nu este chiar atât de pietrificat și așa mai departe, cum cred unii. Dar aceste limite, foarte înguste, de toleranță, au fost depășite. Și când ai depășit limita, sistemul nu te mai iartă. Și, această depășire a limitei a fost a pastorului Tokes la acea emisiune a televiziunii Budapesta. Deci, în vara lui '89. Sistemul și-a consumat toate energiile de care era capabil, ajunsese în pragurile de paranoia și așa ceva nu mai putea lumea digera. Șocul provocat de această intervenție categorică, tranșantă, nu cu jumătăți de cuvinte, nu cu jumătăți de judecăți, ci această condamnare vehementă, categorică < pe față>, să zicem, a sistemului, în concepția lor, în viziunea lor, rămâne trecută cu vederea. Și de-aici a pornit tot tăvălugul, mă rog, apoi, de acțiuni în justiție, intervenții mascate sau cum au fost, ale Securității. Și tot scenariul ăla care a fost pus pe rol, în toamna anului '89. Ce a făcut Marius Mioc ? A încercat să reconstituie aceste fapte și să dea

faptelor o imagine eliberată de mitologie, de mister, de tot felul de lucruri oculte. Dar, în același timp, el încearcă să reconstituie logica acestor fapte, deci când răul, mecanismul malefic începe să funcționeze. Anexările care însoțesc textul propriu-zis, al interviului, al analizei, sugerează ritmul vieții interne a bisericii reformate, deci o goalește de un conținut de taină, se dau acolo extrase din procesele verbale, diferite ședințe ale comunității, într-un fel, este pusă în fața cititorului viața contabilizată a bisericii reformate. Asta s-a întâmplat în aceste ședințe care au fost ale prezbiteriului. Este o prezentare din interior, pentru a demitiza și problema personajului, să zicem, central, dar și problema credinței, a religiei, arătând legăturile firești care au apărut între biserica reformată și celelalte culte. În primul rând, este vorba de cultul neoprotestant. Această nevoie de schimbare, nevoie de introspecție, nevoia unei reveniri la sine, la o nouă privire spre înăuntru, pentru o reanaliză și o reșezare a valorilor morale și politice este nevoie nu numai de implicarea bisericii ortodoxe în această zonă, cât și o nevoie a întregii societăți românești. Este mesajul, să zic, de esență, pe care îl trimite această carte.

Bodo Barna, reprezentant al Comisiei județene de Cultură : Evenimentele din '89 Decembrie au cel puțin două interpretări ale cetățeanului majoritar și interpretarea celui minoritar. Dumnealui, prin aceste citate ne arată că, de fapt, sunt cel puțin trei ipostaze în care pastorul de odinioară, actualul episcop Tokes Laszlo este prezentat, este prezent în anumite analize și, să zicem, „literatură de specialitate”, în ghilimele. Unii susțin că, ar fi fost un om care lupta împotriva comunismului, alții susțin că, de fapt, lupta împotriva României, deci, din moment ce dumnealui semnaleză, imediat avem cele două piste de interpretare, respectiv a doua interpretare este că, a fost o persoană care ... a avut anumite convingeri care s-au structurat în spațiul public așa cum s-au structurat ele. De fapt, tot din analiza lui Marius Mioc reiese că, acest caz ar putea să fie unul confecționat, și aduce multe păreri în acest sens, că Tokes Laszlo ar fi fost un agent, respectiv, o a treia abordare - că ar fi fost, de fapt, un caz normal, deci evenimentele s-au scurs așa cum s-au scurs. ... Am putea spune că, totuși, sunt și alte documente care bine ar fi dacă ar fi fost consultate și s-ar fi putut publica, mă refer la cele ale Poliției și ale SRI-ului, deci încă sunt multe de făcut, în acest domeniu, într-adevăr „revoluție fără mistere”. Trebuie să remarc că, această carte este, în primul rând, o carte cinstită. De fapt, prin această lucrare tânărul nostru coleg a adus argumente pentru a face lumină într-o problemă care pe

foarte mulți ne frământă și care, de fapt, poate să fie ... și revin la ideea cu care am început, tocmai baza unei interpretări diferite, majoritară și minoritară a acestei cărți, deci, în acest sens, eu așteptam de la autor să fie mai concret.

Traian Orban, președintele Asociației Memorialul Revoluției: Dacă citește cineva această carte, cel puțin una din concluzii reiese foarte evident: că dosarul lui Laszlo Tokes nu a fost fabricat în Decembrie '89, ci este un dosar care a fost început cu ani în urmă, deci este vorba de un protest care s-a desfășurat de-a lungul anilor și pentru care i s-au înscenat procese. Succesele bănățenilor dinainte și de după Revoluție se datorează, poate, și în mare măsură, unui dialog interetnic, interconfesional, fapt care ne-a favorizat și ne dă nădejdia că lucrurile, împreună, pot să meargă și mai bine.

Episcopul reformat Tokes Laslo: Nu demult, am avut ocazia să studiez documentarul (n.n. dosarul) meu la arhivele Securității din București. Să știți că cele peste 10 000 de file ale dosarului meu m-au surprins prin supravegherea amănunțită și de toate zilele prin care am trecut, în acea perioadă, dar nu numai, chiar din '87 de când am fost plecat la Timișoara ca preot, până la sfârșitul anului 1989, chiar și istoria căsătoriei și familiei se poate reconstrui, prin aceste documente, în amănunt, prin aflarea textelor de toate zilele, începând din bucătărie până în oficiul parohial. Este o documentație enorm de vastă care merită să fie studiată, deși, presupun că, o mare parte a documentelor încă lipsesc, deci nu sunt conținute în aceste dosare, presupun că încă există alte dosare de alt tip, care merită să fie studiate. Mă surprinde că, în arhiva parohiei din Timișoara, nu pot fi aflate unele documente, care chiar au fost înregistrate în acea perioadă, deci nu găsesc explicație la lipsa acestor documente, trebuie să lămuresc această problemă cu Parohia Reformată din Timișoara, cu preotul și cu conducerea Parohiei, o să vedem care este explicația. În ceea ce privește demitizarea cazului Tokes sau rolul unei biserici reformate, mă bucură foarte mult faptul că se prezintă realitatea de toate zilele ... a evenimentelor premergătoare revoluției, evenimentelor din '89, dar pe de altă parte, țin să accentuez că nu numai cazul Tokes, dar toată Revoluția din Decembrie, din Timișoara, a avut o dimensiune mitică. Deci adventul, perioada adventului, a Crăciunului, a relației evenimentelor cu biserica, cu Dumnezeu, au „împumutat” acestor evenimente o dimensiune mitică. Pe de altă parte, s-a spus și se spune că era un caz, o împrejurare întâmplătoare. Că evenimentele au luat pornire de la Parohia Reformată. Eu cred că nu

așa se pune problema. Poetul maghiar Petofi Sandor a recitat o poezie, la Budapesta, la Pesta, în 1848, și, vrând-nevrând, de la aceste poezii a pornit Revoluția la Pesta. Eu cred că, în spiritul societății românești, a Timișorii, a credincioșilor, a mediului compus de câteva mii de oameni în care au fost rostite predicile din duminică în duminică, mediul în care au fost răspândite ideile rezistenței bisericii parohiei noastre a unui grup de oameni mai restrâns sau mai larg au fost acei factori care, în mod firesc, au dat, întâmplător, dar putem spune și în mod providențial, au contribuit la pornirea Revoluției. După părerea mea, evenimentele au avut un nivel spontan, iar pe de altă parte, lângă spontaneitatea aceasta a existat și un nivel de scenografie. Deci, la urma urmei, s-a suprapus spontaneității o scenografie sau alta. Erau ... existau mai multe scenografii, una destul de probabilă este aceea a imaginii de dușman împotriva ungarilor, împotriva minorității. În mod voit, au încercat să prezinte cazul Tokes, cazul rezistenței noastre ca una împotriva României, împotriva statului, împotriva ordinii și, din această scenografie a ieșit ce s-a întâmplat.

Arhitect Pompiliu Alămoreanu (prim edil al Timișoarei postdecembriste): *Cine se mai gândește la izvor când se scaldă în mare ?...*

Marius Mioc (autorul) : *Mie mi-e teamă de un lucru: peste 30 de ani, când se vor deschide arhivele, se va spune – timpul egal de păstrare a documentelor a expirat, documentele au fost distruse. Când m-am dus la judecătoria Timișoara, în 2001, am vrut să cer dosarul procesului Laszlo Tokes. Unul din răspunsurile arhivarilor de-acolo a fost, sigur ... „, c-aveau foarte multă treabă și cu multă lume pe capul lor și să caute în arhiva veche e destul de complicat.”. Nici nu s-a găsit imediat dosarul ... de fapt, în procesele de evacuare este un termen legal de zece ani de păstrare. Deci acel dosar trebuia, de fapt, anunțat, dar nu fusese aruncat, pentru că au fost, și ei, „neglijenți” și am reușit să pun mâna pe acest dosar. Sigur, a trebuit să merg în audiență la conducerea Judecătoriei, să mai stau la coadă de câteva ori ... și asta vreau să spun: să nu ne așteptăm după 30 de ani să aflăm adevărul. Mai degrabă acum, cât mai avem documentele. Fiindcă oamenii care au trăit în acele momente încă mai trăiesc și pot să povestească. Acum trebuie să adunăm documentele și să le publicăm pentru că, pe măsură ce trece timpul nu vom afla mai multe, ci din contră, vom pierde informații. De aceea, am făcut acest demers.*

A consemnat Liza Kratochwill

DOCUMENTAR

Rolul Ministerului Apărării Naționale în reprimarea Revoluției din 16-20 decembrie de la Timișoara

Ministerul Apărării Naționale a implicat în evenimentele din perioada 16 – 20 decembrie o multitudine de forțe de la diverse arme, atât din Timișoara și județul Timiș, cât și din alte localități din România. Aici trebuie menționat că, cu puțin timp în urmă Trupele de Securitate au trecut din subordinea M.Ap.N. în subordinea M.I.

16 Decembrie 1989

După primele confruntări dintre demonstranți și forțele Ministerului de Interne din data de 16 decembrie 1989, primul secretar al județului Timiș, Radu Bălan, cere ajutorul M.Ap.N. În seara de 16 decembrie 1989, la ordinal verbal dat de Ceaușescu, ministrul Apărării ordonă colonelului Constantin Zeca de la Comenduirea Diviziei 18 Mecanizate scoaterea pe străzile municipiului Timișoara a unor efective militare în sprijinul forțelor M.I., pentru împrăștierea demonstranților și restabilirea ordinii. Astfel în jurul orei 21,30 din ordinul ministrului Vasile Milea se constituie cinci patrule a câte zece militari care sunt trimiși să acționeze pe străzile Timișoarei împreună cu forțele M.I. Până la orele 24 vor mai fi constituite încă zece patruile a câte zece militari, tot la ordinul direct dat de ministrul Milea. Același ordin la primit și colonelul Rotariu, comandantul Diviziei de Apărare Antiaeriană a Teritoriului, care trimite nouă patrule a câte 10 militari. Patrurile de militari sunt retrase după orele 4,00 în dimineața de 17 decembrie.

În noaptea de 16/17 decembrie 1989, se fac arestări masive din rândurile manifestanților, fiind arestată orice persoană care se afla în zona centrală a orașului. La aceste arestări o contribuție importantă au avut-o și forțele M.Ap.N., forțe care în conformitate cu Constituția RSR și a

regulamentelor militare în vigoare la acea dată, nu aveau nici un temei legal pentru a efectua arestări din rândul populației¹.

Dar iată principalele acțiuni ale M.Ap.N. pe raza municipiului Timișoara pe perioada 17/20 decembrie 1989:

17 decembrie 1989

„În dimineața zilei de 17 decembrie, în jurul orei șapte, am primit ordin de la ministrul Apărării Naționale să organizez o defilare cu 500 de militari, pe trei coloane, coloane care trebuiau să afluiască din unitățile de origine, care se găsesc pe marginea de sud a orașului, pe trei itinerare separate și care defilare trebuia să înceapă la ora 10,00 și să se termine către orele 15,00. Blocurile de defilare trebuiau să ajungă în cazarma Oituz. Aici aveau punctul de întâlnire final; și, după o pauză de una sau două ore, trebuiau să se înapoieze pe același itinerar.” (...) „Fanfara a fost folosită numai la o coloană, având puțini muzicanți. A început defilarea, conform ordinului. Am realizat aproximativ 500 de militari, mai precis 480 de militari în termen. Coloana Regimentului Mecanizat a plecat din cazarmă după ora 10,30, a ajuns muzica mai târziu. Și mă refer la aia, întrucât este o problemă care merită avută în atenție. Această coloană, în dreptul Podului Maria, deci în apropierea Pieței Maria, a fost atacată de grupuri turbulente cu pietre, cu sticle, s-a încercat dezarmarea militarilor; efectiv, cei peste 180 de militari au încetat să cânte, a fost pus în pericol însuși drapelul de luptă al Regimentului, care se găsea în fruntea coloanei. Au fost admonestați inclusiv muzicanții. Coloana a ajuns cu greu în cazarma Oituz. Celelalte coloane ajunseseră deja.”²

În dimineața de 17 decembrie la orele 10,00 sunt scoase pentru defilare militari de la patru unități militare pe următoarele direcție³:

U.M. 01185 pe traseul: Calea Șagului, B-dul 6 Martie, Piața Maria, Catedrală, Cazarma Oituz;

¹ Ilegalitatea acțiunilor M.Ap.N. din 16/17 decembrie 1989 este foarte bine argumentată de Marin Teodorescu în lucrarea „Generali – Ofițeri – în afara legii”, prezentat la simpozionul din 18/19 decembrie 1999 de la Timișoara și publicat în volumul „Întrebări cu și fără răspuns”, editat de Asociația Memorialul Revoluției.

² Procesul de la Timișoara, volumul IV, pag. 1911-1912, fragment din declarația colonelului Constantin Zeca

³ Registrul Operațiunilor de Luptă al Diviziei 18 Mecanizată

U.M. 01008 pe traseul: str. Chișoda, Piața Bălcescu, Hotel Continental, Cazarma Oituz;

U.M. 01115 pe traseul: Calea Girocului, podul Michelangelo, Poșta Mare, cazarma Oituz;

U.M. 01942 pe traseul: Cazarma Oituz, Comitetul Județean de Partid, Poșta Mare, Cazarma Oituz.

- orele 13,30: La solicitarea lui Nicolae Ceaușescu, ministrul Apărării, Vasile Milea ordonă intrarea Armatei în stare de luptă și anunță că în Timișoara și județul Timiș este Stare de Necesitate.

Din ordinul dat de generalul Milea în 17 decembrie 1989, transmis de general Eftimescu și retransmis de locotenent-colonelul Ilie Marin sunt important de reținut următoarele:

- pe fiecare tanc să fie asigurate 3-4 pistoale mitraliere, ca desant pe tanc, în măsură să răspundă la provocări;
 - TAB-ul să aibă strictul necesar pentru a fi mai mobil;
 - demonstrații să fie serios avertizați și apoi să se tragă la picioare;
 - patrulele în oraș să fie formate dintr-un cadru și patru militari în termen înarmați.
- orele 13,15: se ordonă acționarea pe următoarele direcții: cazarmă, str. Michelangelo, complexul studentesc cu militari de la U.M. 1197, U.M. 1125, U.M. 1245; stadion 1 Mai, str. Cluj, complex studentesc U.M. 1115, U.M. 1039, U.M. 1185;
- orele 13,30: U.M. 1145 condus de maior Popescu pe direcția Hotel Continental, Consiliul Popular Județean. În cele trei zone au fost trimiși aproximativ 1100 de militari.
- orele 13,35: în fața comandamentului diviziei militare de la U.M. 1008.
- orele 13,45: de la U.M. 01185, șapte TAB-uri la Consiliul Județean de Partid
- orele 14,05: generalul Milea ordonă alarmarea și acționarea cu tot regimentul de tancuri de la U.M. 01115;
- orele 14,10: o companie de tancuri acționează pe direcția cazarmă – Consiliul Județean
- orele 14,15: din ordinul ministrului Apărării Naționale tot Regimentul 90 Mecanizat intră în **alarmă de luptă parțială**. Componenta regimentului: 12 TAB-uri, un ARO, trei DAC-uri, un auto atelier, 34 de ofițeri, 7 subofițeri, 118 militari;
- orele 14,30: ministrul ordonă intervenția cu două elicoptere de la regimental din Caransebeș;

- orele 14,36: se ordonă concentrarea forțelor în trei puncte: piața Operei, Consiliul Municipal și complexul studențesc;
- orele 15,55: șeful grupei operative de la M.Ap.N. ordonă ca toate materialele chimice, atât de protecție cât și de atac să fie pregătite iar batalionul de cercetare să pregătească completele de luptă anititeroristă;
- orele 16,00: la aeroportul din Timișoara sosește grupul de ofițeri superiori în frunte cu generalul Coman Ion. Din grup au făcut parte: generalul-maior Gușe Ștefan, generalul-locotenent Stănculescu Victor, generalul-locotenent Chițac Mihai, generalul-maior Cârneanu Florea, colonelul Gheorghe Radu, și locotenent-colonelul Marchiș.
- orele 16,00-16,30: *„De asemenea, în jurul orei 16,00-16,30, cu aproximație, a fost atacat Comandamentul Diviziei. De câteva grupuri de turbulenți cu pietre, inițial cu pietre; au spart aproape în totalitate geamurile de la parter și etajul întâi al Comandamentului, au folosit sticle incendiare, deci sticle special pregătite cu substanțe inflamabile (cu benzină); au incendiat Restaurantul Militar, depozitul de echipament și armament al Diviziei, care se găsea în clădirea Comendurii de Garnizoană, au incendiat un autoturism care se găsea în apropierea intrării principale în Comandament, autoturismul șefului de Stat Major. L-au răsturnat și i-au dat foc. Această acțiune a durat aproximativ o jumătate de oră. Marea majoritate a manifestanților cunosc aceasta de la ofițerii care au fost în Comandament la acea oră, inclusiv de la cei din grupa Marelui Stat Major. S-au deplasat pe străzile laterale, fără să intervină, fără să... nici cel puțin să scandeze ceva. Au fost numai câteva grupuri de asemenea cetățeni care au făcut ceea ce v-am raportat. Atunci s-a deschis foc de către cele două santinele care se găseau dispuse în balconul de la etajul unu, de lângă biroul comandantului și ofițerului de serviciu. Foc de avertizare în sus. (...)Ulterior am aflat că în fața Comendurii de Garnizoană a fost împușcată o femeie și soțul acesteia. Cunoscut faptul că s-a cercetat sau e în curs de cercetare această cauză. Nu pot da amănunte.”*⁴
- orele 16,55: se ordonă Centrului de instrucție echiparea tancurilor din Buziaș;
- orele 17,15: se ordonă folosirea gazelor lacrimogene;
- orele 17,19: se ordonă pregătirea parașutiștilor

⁴ Procesul de la Timișoara, volumul IV, pag. 1914-1915, fragment din declarația colonelului Constantin Zeca

- orele 17,36: generalul Eftimescu transmite: fiecare unitate, garnizoană din marea unitate să pregătească toate efectivele pe care le au la dispoziție cu muniție de manevră;
- orele 17,30: generalul Gușe preia comanda efectivelor din M.Ap.N și ordonă distribuirea muniției de război: la atac, se trage în aer iar apoi la picioare;
- orele 18,30: Coman ordonă ca un pluton de parașutiști să apere și Miliția;
- orele 18,45: la Comenduirea Diviziei 18 Mecanizate se primește indicativul „Radu cel Frumos”, transmis tuturor unităților militare din garnizoană;
- orele 18,55: cinci tancuri de la UM 0115 sunt blocate de manifestanți pe Calea Girocului;
- ora 20,00: Regimentul 90 Mecanizat părăsește cazarma;
- orele 23,40: mr. Paul Vasile raportează că toate tancurile au fost retrase de pe Calea Girocului;
- orele 23,45: Consiliul Județean de Partid cere intervenția Armatei în Piața Traian.

La orele 19,00 în Timișoara acționează majoritatea unităților militare aflate pe teritoriul municipiului împreună cu unități militare sosite de la Arad, Lugoj, Lipova. Zonele în care a fost folosit cel mai mult armamentul de război în după amiaza și seara de 17 decembrie sunt: Consiliul Municipal – Catedrală- Piața Operei – Piața 700 - Piața Libertății – Consiliul Județean – Podul Decebal, Calea Lipovei, Calea Girocului;

18 decembrie 1989

- orele 00,30: Coman ordonă retragerea tancurilor din oraș
- orele 00,43: locotenent-colonelul Rogin raportează: toate tancurile au fost duse în cazarmă în Calea Girocului, este lichidată manifestația;
- orele 01,50: Căpitanul Cășeriu raportează: au fost atacați de 50-60 de oameni care au fost respinși cu foc;
- orele 02,00: locotenent-colonelul Rogin raportează: a fost lichidat focarul din Calea Girocului;

La orele 02,15 se dau misiunile pentru unități pentru 18.12 1989 la următoarele obiective:

- Regimentul 32 Mc. cu 200 de militari, trei tancuri, opt TAB-uri, cinci camioane și autostație în zona: Consiliul Județean de Partid – Poșta - Banca – B-dul 23 August – Podul Michelangelo;

- Regimentul 39 A. Cu 440 de militari, patru autocamioane în zona: Depozit I.C.R.A. – Gara de Nord – Uzina Textilă – grupul de emițătoare radio – Piața Traian – cazarma;
- Regimentul 19 Mc. Cu 210 militari, trei TAB-uri, patru camioane, o autostație în zona: Complex Studentesc – Piața Maria – Piața 700 – Piața Mărăști;
- Regimentul 90 Mc. Cu 400 de militari, nouă TAB-uri, 11 camioane, o autostație în zona: Uzina Electrică – Uzina de Apă – Fabrica de Pâine – Piața Operei;
- B. 169 Cc. și Batalionul școală de șoferi cu 115 oameni la punctul de comandă al Diviziei 18;
- Regimentul 44 Tc. cu 200 de militari în rezervă;
- Regimentul 24At. Cu 200 de militari în rezervă;
- Dn 64 A.A. în rezervă;
- Dn. 207 R.Ta. cu 48 de militari în rezervă;
- Dn. 59 A. cu 80 de militari în rezervă;
- B. 139 Apr. Tp. cu 200 de militari și două camioane în rezervă;
- Patrularea se execută în zona de responsabilitate: un ofițer cu cinci – șase militari echipați de război;
- General-locotenent Chițac ordonă: mâine dimineată se vor folosi substanțe lacrimogene, să aibă toți militarii mască contra gazelor;
- orele 07,30: sosesc 40 de militari de la grupele specializate de cercetași de la U.M. 01171 Buzău. Sunt formate opt grupuri care vor acționa în zonele: Spitalul Județean, Piața Operei, Piața Maria, Calea Girocului, zona Circumvalațiunii și zona industrială;
- orele 09,10: Batalionul de Infanterie de la Arad dislocat în următoarele zone ale orașului:
 - 47 de militari cu doi ofițeri în Piața 700;
 - 58 de militari cu trei ofițeri în Piața Mărăști;
 - 55 de militari cu patru ofițeri și patru subofițeri la Spitalul Militar;
 - 30 de militari la Piața Maria;
 - 70 de militari la Uzina Textilă;
 - 43 de militari, șapte ofițeri, un subofițer pentru zona căminelor studentești;
- orele 17,15: în fața Catedralei au apărut manifestanți cu lumânări care au refuzat să se împrăștie. Au fost somați după care s-a deschis focul spre ei;
- orele 18,20: maior Biriș a împrăștiat demonstrații folosind o grenadă cu substanțe toxice;

- orele 19,15: la Spitalul Județean acționează locotenent colonelul Caraivan Constantin cu grenade cu substanțe toxice;
- orele 20,20: la Spitalul Județean intervin 50 de militari de la U.M. 1115;

19 decembrie 1989

- orele 0,30: generalul Gușe convoacă comandanții de unități la ședința de lucru:
 - 05,00 – 08,00 patrulare la obiectivele stabilite;
 - 08,00 – 16,30 schimbul unu;
 - 16,30 – la ordin, schimbul doi
 - se mențin efective maxime la Consiliul Județean de Partid, Consiliul Municipal și la alte obiective importante din oraș.
 - toți ofițerii să aibă GIST-uri;
 - se cere destrămarea din fașă a grupurilor mai mari de patru persoane;
- orele 7,00 – Mr. Biriș raportează: s-a deschis focul la fabrica „6 Martie.” Se ordonă folosirea substanțelor lacrimogene. Cauza incidentului: militarii au fost atacați cu pietre și șuruburi de un grup de tineri.
- orele 10,30: se anunță sosirea generalului Ilie Ceaușescu
- orele 11,40: agitație la întreprinderea ELBA, se ordonă trimiterea unui pluton de militari de la U.M. 1086 cu 20 de militari;
- orele 16,10: locotenent-colonel Pelea de la Regimentul 39 pleacă cu 70 de militari spre Piața 1 Mai pentru a bloca trecerea spre centrul orașului;
- orele 16,15: spre Piața 1 Mai pleacă o mașină cu substanțe toxice cu ordin să se folosească la nevoie pentru împrăștiere;
- orele 16,45: trei TAB-uri și cu trei camioane de la Regimentul 44 Tc pleacă pe Calea Buziașului pentru blocarea trecerii spre centrul orașului;
- 17,40: maior Blidaru primește ordin să împrășteie grupurile de oameni de la IAEM;
- 23,50 ședința cu comandanții de unități:
 - începând cu ora 10,00 se distribuie radiotelefoane
 - în fiecare patrulă să aibă cercetași
 - pentru situații speciale se folosesc GIST – numai în aglomerații de cel puțin 60 de oameni

20 decembrie 1989

- orele 09,55: general-colonel Gușe ordonă ca două camioane cu militari de la Regimentul 60 să fie pregătite să intervină la I.A.E.M.;
- orele 10,05: toate forțele în alarmă încolonate la poartă;

- orele 10,22: se ordonă colonelului Rotariu să aibe toate forțele pregătite pentru intervenție;
- orele 10,36: regimentul 39 A. Să dubleze paza la podurile Maria și Mihai Viteazu cu două plutoane iar Regimentul 32 Mc să dupleze paza la podurile 23 August și Michelangelo;
- orele 10,45: la Podul Decebal două TAB-uri de la Regimentul 32 Mc în dispozitiv;
- orele 10,53: Regimentul 44 Tc să bareze trecerea dinspre Calea Buziașului spre centrul orașului;
- orele 12,15: ajunge primul detașament din Regimentul 60 Pșt. La podul Decebal
- orele 13.15: coloană mare de manifestanți se îndreaptă spre centru de la ELBA;
- orele 13.55: toate trupele se retrag în cazărmi și trec la apărarea circulară

În perioada 16-20 decembrie 1989 pe raza municipiului Timișoara MapN a folosit toate forțele de care dispunea în cele două mari unități militare, respectiv Divizia 18 Mecanizată și Divizia de Apărare Antiaeriană a Teritoriului. Cele mai importante trupe s-au adus din garnizoanele: Arad – infanterie, Buzău – trupe speciale, Buziaș – trupe mecanizate, București – trupe speciale, Caracal – parașutiști, Lipova – trupe mecanizate, Lugoj – trupe mecanizate, Vânju Mare – infanterie. Au fost folosite trupe de la următoarele arme: infanterie, tancuri, trupe de parașutiști, aviație, trupe speciale (cercetare, chimice, D.I.A: cercetare, special, USLA).

Gino Rado

COLABORATORI

Ana Blandiana, poetă, publicistă, Academia Civică, București

Lucia Hossu-Longin, realizator emisiuni TVR, București

Anca Mihai, jurnalist, corespondent de presă, Roma

Eusebiu Narai, profesor de istorie, Timișoara

Romulus Rusan, scriitor, publicist, Academia Civică, București

Dumitru Tomoni, profesor de istorie, Timișoara